

Vzdělávání – Informace – Poradenství

Analýza vzdělávacích programů z hlediska zaměstnatelnosti absolventů

PhDr. Olga Kofroňová
Ing. Jiří Vojtěch

Praha 2005

OBSAH

1. Úvod.....	3
1.1 Předmět a cíle analýzy.....	5
1.2 Informační zdroje	5
1.3 Metody a techniky	6
1.4 Okruhy uživatelů	7
2. Charakteristika souboru vzdělávacích programů a jejich vývoj od roku 1990 do současnosti, vč. srovnání se situací před rokem 1989	8
2.1 Vliv vývoje kurikulární politiky na vzdělávací programy	8
2.2 Vývoj celkového počtu vzdělávacích programů	9
2.3 Vývoj struktury vzdělávacích programů v 90. letech podle skupin oborů.....	13
2.4 Důvody vzniku či inovace vzdělávacích programů.....	16
2.5 Shrnutí	19
3. Charakter změn ve vzdělávacích programech	21
3.1 Celkové změny ve vzdělávacích programech.....	21
3.2 Změny v pojetí profilu absolventa	23
3.3 Vývoj celkových proporcí učebních plánů	25
3.4 Všeobecně vzdělávací složka	31
3.5 Odborná složka	35
3.6 Všeobecné a odborné vzdělávání podle skupin oborů	38
3.7 Začlenění klíčových kompetencí	40
3.8 Shrnutí	41
4. Změny ve vzdělávacích programech z hlediska zaměstnatelnosti	43
4.1 Začlenění aspektů ovlivňujících zaměstnatelnost ve vzdělávacích programech	43
4.2 Vývojové etapy začleňování aspektů zlepšujících zaměstnatelnost.....	47
4.3 Shrnutí	48
5. Současná podoba učebních plánů.....	49
5.1 Celkové proporce učebních plánů současné doby	49
5.2 Celkové proporce učebních plánů současné doby v členění podle hlavních skupin oborů	51
3.3 Shrnutí	54
6. Celkové shrnutí, závěry	55

Projekt je financován Evropským sociálním fondem a rozpočtem České republiky.

Analýza vzdělávacích programů z hlediska zaměstnatelnosti absolventů

PhDr. Olga Kofroňová, Ing. Jiří Vojtěch

Vydal Národní ústav odborného vzdělávání, Praha 2005

Tisk a technická příprava: informační středisko odborného vzdělávání

1. Úvod

Konec 20. století přinesl zásadní politické změny v naší společnosti, které vedly k návratu naší země do společenství evropských průmyslově vyspělých zemí. Nutnost vyrovnat se s otevřeným globálním ekonomickým prostředím vedla i k rozsáhlým a hlubokým změnám ve strukturách zaměstnanosti a v požadavcích na pracovní sílu a lidské zdroje. Hlavním výrobním faktorem se stávají znalosti, informace, učení a schopnosti lidí je získávat a využívat. Tento vývoj je pak samozřejmě doprovázen změnami v nárocích na kvalifikace a kompetence lidských zdrojů, na jejich schopnosti a dovednosti. Nová struktura práce vyžaduje lidi s více odbornostmi navzájem propojenými, se schopností týmové práce a řízení projektů. Uvedené trendy nevedou k jasným nebo uniformním vzorům rozvoje kvalifikací. Naopak se objevují komplexnější struktury většího počtu kombinovaných kvalifikací.

Mizí pracovní struktury s pevně definovanými rolami, během života se několikrát mění nejen zaměstnání, ale i obor nebo profese. To vede ke změnám požadavků na odbornou přípravu i ke zvýšení důrazu na všeobecné vzdělávání. Požadují se i určité vlastnosti osobnosti: individuální iniciativa a převzetí odpovědnosti, samostatnost i týmová spolupráce, schopnost vést a motivovat druhé, interpersonální kompetence i schopnost řešit problémy.

Podmínkou ekonomického růstu, zlepšených možností zaměstnanosti a společenské i individuální prosperity se stává úroveň vzdělanosti společnosti, kvalita i výkonnost vzdělávacího systému a především míra toho, jak společnost dokáže využít tvůrčího potenciálu všech svých členů. Rychlý technologický rozvoj vede až ke vzniku celých nových hospodářských odvětví, která jsou stále více založena na přímém hospodářském využití nových vědeckých poznatků. Základním předpokladem úspěchu v zostřující se hospodářské soutěži se stala vysoká úroveň znalostí, tedy úroveň výzkumu a rychlost uplatnění jeho výsledků ve stálých inovacích. Změny technologie, výroby i trhu mají za následek i výrazné změny charakteru práce, podnikové organizace i požadavků na pracovní sílu. Směřujeme ke společnosti znalostí, což znamená zásadní proměnu, srovnatelnou s industrializací, ale mnohem rychlejší a univerzálnější. V rámci globalizace dochází k rychlé integraci a vzájemné závislosti v celosvětovém měřítku. Výrazně k tomu přispívá prudký rozvoj informačních a komunikačních technologií.

Nové požadavky na kvalifikace ze strany trhů práce vedly v minulých 15 letech ke změnám v odborném vzdělávání, které se projevovaly především v postupně inovovaných nebo nově vytvářených vzdělávacích programech. To, jak se daří školskému systému respektovat tyto požadavky, má výrazný vliv na uplatnění absolventů na trhu práce. Lze konstatovat, že tento kvalitativní faktor má výraznější vliv než faktor kvantitativní, tzn. zda struktury oborů a počty absolventů odpovídají požadavkům na pracovní síly v konkrétních povoláních.

Zaměstnanost resp. nezaměstnanost ovlivňuje mnohem více než charakteristiky vzdělávacího systému celkové ekonomické a sociální prostředí ve společnosti. Politika zaměstnanosti musí proto obsahovat řadu podpůrných opatření, která usnadní přechod mládeže do praxe. K nim může vzdělávací systém přispět (např. realizací rekvalifikací), ale nemůže být jejich hlavním nositelem.

Vzdělávací systém naproti tomu může velmi významně ovlivnit kvalitativní aspekt uplatnění absolventů na trhu práce, tzn. jejich kvalifikaci. Místo konkrétních kvalifikačních požadavků na povolání, jejichž osvojení bylo dříve základním předpokladem získání zaměstnání, se nyní v této oblasti stává základním pojmem široce pojatá příprava jako podmínka celoživotní zaměstnatelnosti v co nejširším spektru povolání.

Zaměstnatelnost souvisí se schopností najít si zaměstnání v různých situacích a podmínkách trhu práce a v různých fázích životního cyklu. Závisí nejenom na tom, jak vzdělávání respektuje kvalifikační požadavky profesí, ale především na tom, zda absolventi získají vstupní kvalifikaci se širokým profilem uplatnění a klíčové kompetence, které jsou nezbytné pro uplatnění v jakémkoli zaměstnání a které jim umožní snadnější rekvalifikaci.

Poskytování vstupních kvalifikací se širokým profilem bylo podmíněno tím, aby koncepce a obsah středoškolského odborného vzdělávání zdůrazňovaly především:

- ◆ všeobecně použitelné tzv. klíčové kompetence;
- ◆ obecný vzdělanostní základ;
- ◆ vstupní kvalifikaci se širokým profilem.

Klíčové kompetence zahrnují schopnosti, dovednosti, postoje, hodnoty, názory a další charakteristiky osobnosti, které umožňují člověku jednat adekvátně a efektivně v různých životních situacích. Tvoří základ jak pro celoživotní učení, tak pro získání odborné kvalifikace. Jsou založeny na aktivitách, nikoli pouze na vědomostech.

Standard středoškolského odborného vzdělávání, který platil od roku 1998, vymezoval následující klíčové kompetence:

1. komunikace

Zahrnuje dovednosti diskutovat, znázorňovat a vysvětlovat, zpracovávat a připravovat písemné materiály, číst s porozuměním a odpovídat na písemné materiály, včetně vlastní interpretace.

2. rozvoj schopnosti učit se

Zahrnuje sebepoznávání a zjišťování vlastních schopností, navrhování cílů směřujících k vlastnímu rozvoji, vyhledávání zpětné vazby, aktivity zaměřené na zvýšení efektivity učení a zdokonalování vlastní výkonnosti.

3. práce v týmu

Zahrnuje podíl jedince na určování společných cílů, rozdělování odpovědnosti při týmové práci, volbu pracovních metod, sledování pokroku při práci na splnění společného úkolu.

4. řešení problémů

Zahrnuje analýzu různě složitých problémů, identifikaci jejich podstaty, hledání přístupu k jejich řešení, plánování, realizaci a hodnocení efektivity řešení.

5. aplikace čísel

Zahrnuje používání aritmetických a základních statistických technik při řešení konkrétních praktických situací.

6. informační technologie

Zahrnuje různé úrovně práce při vyhledávání, výběru, zpracování a ukládání textových, grafických i numerických informací za účelem jejich dalšího využívání.

Poskytnout **obecný vzdělanostní základ** předpokládalo v odborném vzdělávání posílit podíl zejména všeobecného a tzv. obecně odborného vzdělávání, přičemž oborová specifika budou ztrácet do značné míry na významu.

Všeobecné vzdělávání mělo podle Standardu středoškolského odborného vzdělávání zahrnovat v maturitních oborech SOŠ minimálně 45 % vyučovací doby, v učebních oborech SOU minimálně 30 % vyučovací doby. V kontextu výše uvedených nových požadavků na kvalifikace nebylo ovšem možné udržovat tradiční obsah vzdělání v jednotlivých všeobecně vzdělávacích předmětech. Funkční změny vyžadovaly překonat obsahovou roztržitost a spíše se koncentrovat na obecné rozvojové požadavky, a to ve značné míře nezávisle na zvoleném směru odborného vzdělávání. Za významné byly považovány zejména dovednosti jazykové, sociální a mediální komunikace, schopnost odpovědného jednání, schopnost realizovat individuální předpoklady a vybavenost ve prospěch všech, a také morální, sociální a kulturní hodnoty související se změnami ve společnosti 21. století. Vstup ČR do Evropské unie vyžaduje také začlenění tzv. evropské dimenze do obsahu vzdělávání, a to především ve smyslu podpory výuky cizích jazyků a podpory interkulturního vzdělávání.

Vedle všeobecného se rozšiřovalo i tzv. **obecně odborné vzdělávání**, které chápeme jako široce pojatý teoreticko-oborný základ pro celou paletu povolání, budovaný na

hlubokém a aplikovaném zvládnutí příslušného okruhu všeobecného vzdělání a zahrnující základní odbornou průpravu ve zvoleném směru odborného vzdělávání.

Vstupní kvalifikace se širokým profilem je pro absolventy odborného vzdělávání potřebná k tomu, aby získali první záchytný bod ve světě práce. Kvalifikace získaná ve škole není již jednorázovým průkazem ke kariéře, ale může být pouze příspěvkem do souboru kompetencí, který se bude v průběhu života doplňovat. Proto bylo důležité, aby kvalifikace jako způsobilost vykonávat určité pracovní činnosti nebyla zaměřena pouze na jedno povolání, ale aby absolventovi umožňovala hledat si zaměstnání v širším výseku flexibilního trhu práce, příp. se bez velkých problémů rekvalifikovat.

Jak dalece byla respektována výše uvedená východiska při inovacích i tvorbě nových vzdělávacích programů nových oborů vzdělání se pokouší zachytit tato analýza. V současné době končí etapa tvorby učebních dokumentů, které byly schvalovány MŠMT, a je připravena k experimentování nová koncepce dvoustupňového kurikula. I to je důvodem k analýzám a zhodnocení vzdělávacích programů vytvořených v letech 1990 až 2004 na základě shora uvedených základních kritérií koncepce a obsahu středoškolského odborného vzdělávání z hlediska potřeb uplatnění absolventů na trhu práce. Tím je připraven i základ pro porovnání vzdělávacích programů vytvářených dosavadním způsobem se vzdělávacími programy v budoucnosti.

1.1 Předmět a cíle analýzy

Vývoj koncepce a obsahu odborného vzdělávání byl sledován na makroúrovni jako stav a vývoj tzv. zamýšleného kurikula, které je kodifikováno ve **schválených učebních dokumentech** jednotlivých vzdělávacích programů.

Cílem analýzy bylo zhodnotit vzdělávací programy z hlediska toho, zda vytvářejí předpoklady pro uplatnění absolventů na trhu práce v podmínkách současných a budoucích společenských, ekonomických a technologických změn. K tomu byly zvoleny následující okruhy indikátorů :

- ◆ **Šíře profesního profilu**, míra a způsob specializace, možnosti ovlivnění průběhu vzdělávacích cest;
- ◆ **Začlenění klíčových kompetencí**;
- ◆ **Podíl jednotlivých složek vzdělávání v učebním plánu**, míra volnosti v učebních plánech z hlediska školy;
 - podíl všeobecně vzdělávacích předmětů,
 - podíl odborných předmětů, odborného výcviku,
 - možnost vytváření zaměření, specializací a dalších způsobů směřování přípravy,
 - podíl počtu hodin, který si může žák vybírat,
 - podíl počtu hodin, jejichž obsah si určuje škola.
- ◆ **Reakce na kvalifikační požadavky trhu práce**;
 - inovace obsahu vzdělávání,
 - zaměření na nové technologie,
 - zaměření na využívání aplikačních programů VT,
 - poskytnutí možnosti uplatnění v činnostech podnikatelských, obchodních a charakteru služeb.

1.2 Informační zdroje

Výchozím informačním zdrojem byl přehled učebních dokumentů vzdělávacích programů SOŠ a SOU schválených v letech 1990 - 2004, udržovaný v NÚOV. Tento přehled obsahuje seznam učebních dokumentů schválených podle evidence NÚOV v době od 1. 1. 1990 do 31. 12. 2004. Při přípravě analýz nebylo možné vycházet ze seznamu oborů

vzdělávání uvedených v příloze vyhlášky o středních školách či současného Nařízení vlády¹, protože k většině oborů existuje více vzdělávacích programů, schválených v různých letech. Schválením nového vzdělávacího programu, který je často pouze úpravou pro jednu nebo několik škol, se neruší platnost vzdělávacího programu předchozího. Do analýzy byly zahrnuty všechny schválené vzdělávací programy, i když v některých případech již nejsou využívány či je jejich platnost zrušena. Dílčí část analýzy byla zpracována pouze pro vzdělávací programy platné v roce 2004.²

Soubory vzdělávacích programů obsahují profil absolventa, pojetí studijního/učebního oboru, učební plány a osnovy jednotlivých předmětů.

Do šetření **nebyly zahrnuty vzdělávací programy soukromých škol ani vzdělávací programy pomaturitního studia a vyšších odborných škol**, protože k nim nejsou k dispozici učební dokumenty, které by umožňovaly provést jejich analýzu. Protože nebylo zajištěno archivování těchto učebních dokumentů, nelze ani do budoucna předpokládat možnost jejich získání.

Do šetření a následných analýz bylo zahrnuto celkem 825 vzdělávacích programů denního studia různých forem středoškolského odborného vzdělávání. Pro účely analýzy a i vzhledem ke snížení nároků na zpracování jsme nepovažovali za účelné zařazovat do šetření všechna zaměření (ta se vyskytovala ve vzdělávacích programech před zavedením soustavy KKOV, tj. do roku 1998), která byla zaznamenána v přehledu vzdělávacích programů. Zaměření, která měla shodnou schvalovací doložku a shodné charakteristiky, byla v analýze začleněna pod jeden vzdělávací program. Jiná je situace u těch zaměření, která byla schvalována v odlišném termínu než základ vzdělávacího programu, protože tato zaměření mívají výrazně odlišné charakteristiky a často představují skrytý vzdělávací program. V těchto případech bylo z hlediska analýzy takovéto zaměření považováno za rovnocenné samostatnému vzdělávacímu programu.

Důležitým aspektem analýzy vývoje je **srovnání vzdělávacích programů s předchozím stavem**, což umožňuje zjistit, zda jde o nový vzdělávací program či o inovovaný program. Proto byl dotazník koncipován tak, aby u vzdělávacích programů, kde bylo možno vysledovat jednoznačnou vazbu s oborem přípravy předchozí etapy, byly zjišťovány navíc i údaje o vzdělávacích programech předchozí etapy, umožňující srovnání. Vazba byla zjišťována na základě znalostí garantů oborů vzdělání jednak ke vzdělávacím programům se stejným názvem a kódem, jednak k programům s jiným názvem a/nebo kódem nebo dokonce pouze k jednomu zaměření. Tato návaznost byla sledována i ve vztahu ke vzdělávacím programům schváleným před rokem 1990.

1.3 Metody a techniky

Analýza a hodnocení uvedených vzdělávacích programů byla realizována podle výše uvedených okruhů indikátorů. Dále byly zjišťovány některé **identifikační údaje** včetně počtu schválených vzdělávacích programů v jednotlivých letech, **důvody vzniku** nového či inovovaného vzdělávacího programu a jak už bylo výše uvedeno údaje týkající se změn v charakteru vzdělávacích programů oproti stavu před r. 1990.

Pro analýzu byla použita technika **záznamového archu** pro jednotlivé vzdělávací programy, jehož respondenty byli **experti** - pracovníci NÚOV – garanti oborů. Hodnoty vztahující se k učebním plánům byly získány přímo z učebních plánů. Pro zpracování celkové analýzy bylo využito i databáze záznamů z roku 1989.

¹ Vyhláška 354/91 Sb., o středních školách, dále Vyhláška 144/2003 Sb. a Nařízení vlády č. 689/2004 Sb., o soustavě oborů vzdělání v základním, středním a vyšším odborném vzdělání.

² Přehled platnosti učebních dokumentů pro výuku v učebních a studijních oborech středoškolského odborného vzdělávání, čj. 28 909/2004-23.

1.4 Okruhy uživatelů

Informace získané na základě analýzy jsou určeny pro cílové skupiny projektu VIP Kariéra, tj. pro:

- Školy a školská zařízení, pedagogické, poradenské a další odborné pracovníky a management škol a školských zařízení, kteří potřebují informace využitelné pro kariérové rozhodování. Střední školy rovněž ocení tyto informace při vytváření vlastní vzdělávací nabídky a tvorbě školních vzdělávacích programů.
- Organizace sociálních partnerů, které potřebují informace o vývoji koncepce a obsahu odborného vzdělávání a o charakteristikách vzdělávacího obsahu oborů, zejména pro možnost komunikace a spolupráce se školskou sférou.
- Zaměstnavatele, kteří potřebují informace o vývoji koncepce a obsahu odborného vzdělávání, aby získali širší informační zázemí pro vlastní činnost v této oblasti i pro spolupráci s poradenskými systémy ve školách.
- Orgány samosprávy i státní správy, výzkumná pracoviště apod., které potřebují informace o vývoji koncepce a obsahu odborného vzdělávání, aby mohly utvářet školskou politiku a ovlivňovat koncepci vzdělávání, usměrňovat síť škol i nabídku školních vzdělávacích programů.
- Žáky ZŠ, SŠ, VOŠ, škol pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami a zájemce o další vzdělávání na SŠ a VOŠ, kteří potřebují poradenskou podporu při volbě či korekci vzdělávací a profesní dráhy.

Předpokládá se jak vytvoření této ucelené studie, která je podstatná především pro využití uživateli, kteří potřebují celistvý pohled na problematiku (koncepční pracovníci), tak zpracování dílčích tematicky orientovaných částí, které budou dostupné při interaktivním vyhledávání informací prostřednictvím internetu (uživatelé vyhledávající informace o konkrétní vzdělávací nabídce). Kromě toho budou výsledky zpracovány do každoročně připravované souhrnné publikace, určené především výchovným poradcům pro využití v kariérovém poradenství.

2. Charakteristika souboru vzdělávacích programů a jejich vývoj od roku 1990 do současnosti, vč. srovnání se situací před rokem 1989

2.1 Vliv vývoje kurikulární politiky na vzdělávací programy

Vývoj souboru vzdělávacích programů je významně ovlivňován kurikulární politikou.

Do roku 1989 byla tvorba vzdělávacích programů (základních pedagogických dokumentů) ve středním školství v maximální možné míře **centralizována a unifikována**. Vzdělávací programy byly tvořeny v centrálních institucích podle předem schválených typových učebních plánů. Příprava byla důsledně členěna do tří proudů - gymnázií, středních odborných škol (SOŠ) a středních odborných učilišť (SOU). Střední odborné školy umožňovaly pouze přípravu ve 4letých vzdělávacích programech ukončených maturitou, ve středních odborných učilištích byla odlišena příprava ve 2letých, 2letých+4měsíce, 3letých, 3letých+4měsíce vzdělávacích programech poskytujících vyučení a 4letých studijních vzdělávacích programech ukončených maturitou. Dále existovaly vzdělávací programy se zvlášť upravenými učebními plány, určené pro žáky s neukončenou základní školou a vzdělávací programy pro absolventy tříletých učebních oborů na SOU. Na SOŠ pak mohla probíhat i pomaturitní studia (PMS) kvalifikační, specializační a inovační.

Období první poloviny 90. let lze charakterizovat jako období zásadní změny v mechanismu tvorby kurikula a v pojetí kurikulární politiky. Výrazná potřeba diverzifikace soustavy vzdělávacích programů se projevila ihned po listopadu 1989. V průběhu první pol. 90. let došlo k výraznému rozšíření forem studia, a to i přes trvalý neřešení legislativních otázek s tím spojených a bez podpory pracovníků příslušných ministerstev. Snaha škol vytvářet si vlastní vzdělávací programy vedla ke vzniku velkého počtu nových a inovovaných vzdělávacích programů iniciativou zdola. Pracovníci Výzkumného ústavu odborného školství (VÚOŠ) zde měli převážně poradenskou a koordinační úlohu. Později tito pracovníci stále častěji iniciovali vznik nových vzdělávacích programů a zajišťovali koordinovanou spolupráci více škol na vypracování návrhů.

Ve druhé polovině 90. let však došlo k omezení tohoto rozvoje, např. od roku 1996 byla rozhodnutím MŠMT zcela potlačena možnost výuky ve stupňovitých a větvených vzdělávacích programech. Situace se postupně stabilizovala vytvořením a v roce 1998 schválením Standardu středoškolského odborného vzdělávání. Standard vyjadřoval základní požadavky na pojetí a charakter nových i inovovaných vzdělávacích programů a představoval určitou formu dvoustupňového kurikula, uplatňovanou ve stále silně centralizovaném prostředí.

Tvorba zejména nových vzdělávacích programů byla do značné míry také potlačena v souvislosti s optimalizací sítě škol, hledáním nové podoby kurikulární politiky a administrativními opatřeními MŠMT, která způsobila obtížné zařazování nových vzdělávacích programů do sítě škol. I za této situace vznikalo poměrně velké množství nových či inovovaných vzdělávacích programů, které převážně odpovídaly požadavkům Standardu.

Po roce 2000 dochází k významným změnám ve vzdělávací politice. V r. 2001 vychází Bílá kniha - Národní program rozvoje vzdělávání v ČR, který přináší novou koncepci kurikulární politiky založenou na rámcových vzdělávacích programech a školních vzdělávacích programech. Rámcové vzdělávací programy specifikují obecně závazné požadavky pro jednotlivé stupně a obory vzdělání, vymezují rámec pro návrh učebních plánů a formulují pravidla pro tvorbu školních vzdělávacích programů. Školní vzdělávací programy mají být vytvářeny na školách podle místních podmínek a podle nich se bude uskutečňovat vzdělávání v konkrétní škole. Tato koncepce se stala součástí nového školského zákona, který byl schválen v r. 2004 s platností od 1. 1. 2005. Rokem 2004 tedy končí období, kdy byly vytvářeny vzdělávací programy schvalované MŠMT.

2.2 Vývoj celkového počtu vzdělávacích programů

Sledování vývoje celkového počtu vzdělávacích programů je vhodné začít tím nejjednodušším, a to porovnáním výchozího stavu a stavu konečného. Za výchozí považujeme stav v roce 1989, tento stav však zachycuje situaci v celém období osmdesátých let, protože v socialistickém československém školství byly změny v soustavě oborů prováděny formou jednorázové přestavby. Rovněž bylo pravidlem, že k jednomu oboru vzdělání existoval pouze jediný vzdělávací program, nazývaný základní pedagogické dokumenty.

Konečným stavem pro porovnání je stav z konce roku 2004, přitom zde uvádíme více druhů údajů. Nejpodstatnější je počet platných učebních dokumentů, kde vycházíme z údajů uvedených v Přehledu platnosti učebních dokumentů pro výuku v učebních a studijních oborech středoškolského odborného vzdělávání, MŠMT, čj. 28 909/2004-23. Dalšími údaji jsou počty učebních dokumentů, podle kterých se skutečně vyučuje, tedy v příslušných oborech vzdělání jsou (alespoň v jednom ročníku) skutečně vyučováni žáci. Samostatně jsou uvedeny údaje o skutečně vyučovaných oborech a tedy i platných učebních dokumentech soukromých škol³.

Z porovnání v tabulce je zřejmé, že v celkovém počtu vzdělávacích programů, pro které existují či existovaly platné učební dokumenty, není podstatný rozdíl. I když v **roce 1989** existovalo celkem **402 vzdělávacích programů**, mnohé z nich měly tzv. zaměření (na SOŠ zvané „alternativní blok“), kterých bylo celkem 250. Celkový počet vzdělávacích programů a zaměření však není součtem obou čísel, protože u vzdělávacích programů, které mají zaměření (107), nelze započítávat vlastní vzdělávací program (ten neexistuje - je prázdný - jsou pouze zaměření). **Počet vzdělávacích programů a zaměření** těsně před rokem 1990 byl tedy **545⁴**, počet učebních dokumentů odpovídal počtu 402, protože zaměření neměla samostatné učební dokumenty.

V roce 2004 je platných 420 vzdělávacích programů, skutečně vyučovaných je 370. Kromě toho se vyučuje ještě podle 66 vzdělávacích programů soukromých škol.

Zřejmý rozdíl je ve struktuře vzdělávacích programů. Před rokem 1989 bylo 30 % vzdělávacích programů pro dvouleté učební obory, v současné době je jejich podíl podstatně menší (asi 10 %), skutečné jejich využití je poloviční. Jde o zřejmý přesun k vyšší úrovni vzdělání, ať již jde o vyšší podíl programů pro 3leté učební obory (3letý s V – 35 %) nebo o podstatně větší podíl vzdělávacích programů čtyřletých s maturitou na SOŠ (z 25 % na 35 %, a k tomu lze ještě přidat učební dokumenty soukromých škol). Podíl vzdělávacích programů studijních oborů SOU nedoznal podstatných změn, zato více narostl podíl vzdělávacích programů nástavbového studia pro absolventy 3letých učebních oborů, což souvisí s jeho vyšším rozšířením a otevřením vzdělávacích cest k vyšší úrovni vzdělání pro vyučené absolventy⁵.

Nové vzdělávací programy vznikaly jednak bez návaznosti na předchozí etapu zpravidla se zcela novými vzdělávacími profily, jednak jako inovované vzdělávací programy změnou dříve existujících vzdělávacích programů. U nich je proto možné sledovat a analyzovat charakter změn, ke kterým došlo. Proces tvorby byl velmi rozmanitý, zejména v první polovině 90. let vznikaly nejen inovované vzdělávací programy, ale i nové formy vzdělávání. Programy platné před rokem 1989 byly postupně nahrazovány a některé, málo frekventované či dokonce nevyužívané byly nahrazeny až po delší době, výjimečně přetrvaly i celé desetiletí.

³ Soukromé školy nemusí vyučovat podle učebních dokumentů pro soukromé školy, mohou vyučovat podle učebních dokumentů platných pro státní školy. To je využíváno zejména v učňovské přípravě, proto zde nacházíme pouze troje učební dokumenty speciální pro soukromé školy.

⁴ Zaměření vzdělávacích programů existovala i určitou dobu po roce 1989, při zavedení klasifikace KKOV v roce 1998 byla zaměření odstraněna převedením do samostatných oborů vzdělání.

⁵ Minulý režim připouštěl účast v tomto vzdělání pouze formou studia při zaměstnání.

Tabulka 1: Porovnání počtu a podílu vzdělávacích programů platných v daných letech

Vzdělávací program	Platné UD		Platné UD		Skutečně vyučované		Vyučované soukromé	
	1989	1989	2004	2004	2004	2004	2004	2004
	počet	podíly	počet	podíly	počet	podíly	počet	podíly
2letý s V	82	20,4%	13	3,1%	2	0,5%	2	3,0%
2letý s V pro U	42	10,4%	27	6,4%	18	4,9%	0	0,0%
2letý se ZZ	0	0,0%	3	0,7%	0	0,0%	0	0,0%
3letý s V	102	25,4%	147	35,0%	108	29,2%	3	4,5%
3letý se ZZ	0	0,0%	3	0,7%	1	0,3%	1	1,5%
4letý s MZ	100	24,9%	176	41,9%	163	44,1%	53	80,3%
4letý studijní SOU	42	10,4%	50	11,9%	41	11,1%	1	1,5%
větv. 1+1,1+3	0	0,0%	1	0,2%	1	0,3%	0	0,0%
2letý pro abs. 3l. UO	34	8,5%	46	11,0%	36	9,7%	6	9,1%
Celkem	402	100,0%	420	100,0%	370	100,0%	66	100,0%

Vzdělávací programy jsou členěny v této i dalších tabulkách a přílohách tohoto materiálu podle forem studia s použitím dále uvedených zkrácených označení⁶:

2leté s V	- s vyučením (v počtech těchto vzdělávacích programů v roce 1989 jsou zahrnuti jak obory s délkou 2 roky, tak 2 roky a 4 měsíce)
2leté s V s upr. UP	- s vyučením s upravenými učebními plány - pro žáky s neukončenou ZŠ
2leté se ZZ	- se závěrečnou zkouškou, bez vyučení
3leté s V	- s vyučením (v počtech těchto vzdělávacích programů v roce 1989 jsou zahrnuti jak obory s délkou 3 roky, tak 3 roky a 4 měsíce)
3leté se ZZ	- se závěrečnou zkouškou, vyučované na SOŠ
kval.pyr.po 2.a 3r. V	- kvalifikační pyramida - specifická záležitost přípravy na SOU
4leté s MZ	- s maturitní zkouškou, vyučované na SOŠ
4leté stud.	- vzdělávací programy poskytující maturitu, zároveň a odborným výcvikem ve stejném rozsahu jako u vyučených, vyučované na SOU
5leté s MZ	- poskytující maturitu na SOŠ
stupň. 3+2leté	- stupňovité - obvykle je první stupeň tříletý a žák získá vyučení, druhý dvouletý a je ukončen maturitní zkouškou,
větv.-stupň.(5l.)	- větvené - zde jsou první dva roky společného studia a pak žák volí buď vzdělávání vedoucí k vyučení, nebo k maturitní zkoušce
2leté pro abs. 3l.UO	- pro absolventy 3letých učebních vzdělávacích programů k získání MZ
3leté pro abs. 3l.UO	- pro absolventy 3letých učebních vzdělávacích programů k získání MZ obvykle jako studium na SOŠ
prof.odb.př.abs.OŠ	- profesní odborná příprava absolventů odborné, příp. rodinné školy

Mnohé z těchto forem, které vznikly v období experimentálních ověřování či experimentů, se i rozšířily, postupně však byly zrušeny rozhodnutím MŠMT. V současné době jsou novým školským zákonem⁷ rozlišovány stupně vzdělání: a) střední vzdělání, b) střední vzdělání s výučním listem, c) střední vzdělání s maturitní zkouškou. Na základě soustavy KKOV⁸ jsou vzdělávací programy pro potřeby statistiky členěny do kategorií D - nižší střední vzdělání; E - nižší střední odborné vzdělání; H - střední odborné vzdělání s výučním listem; J - střední nebo střední odborné vzdělání bez maturity i výučního listu; K - úplné střední všeobecné vzdělání; L - úplné střední odborné vzdělání s vyučením i maturitou - studijní obory SOU a obory pro absolventy tříletých učebních oborů ukončených maturitou; M - úplné střední odborné vzdělání s maturitou (bez vyučení). MŠMT ještě využívá další kódové rozlišení, které umožňuje podrobnější rozlišení v kategorii E a L.

⁶ Pro upřesnění uvádíme, že vzdělávací programy se čtyřměsíčním obdobím provozního výcviku, typické pro období před r. 1990, které ještě určitou dobu po 1. 1. 1990 existovaly, jsou uvedeny spolu s obory bez tohoto provozního výcviku, tj. jako 3leté s vyučením. Tyto obory byly ve velmi krátké době po roce 1990 o uvedené 4 měsíce zkráceny a nyní již takové neexistují, platnost jejich upravených pedagogických dokumentů ještě poměrně dlouho přetrvala.

⁷ ZÁKON 561/2004 Sb. ze dne 24. září 2004 o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon).

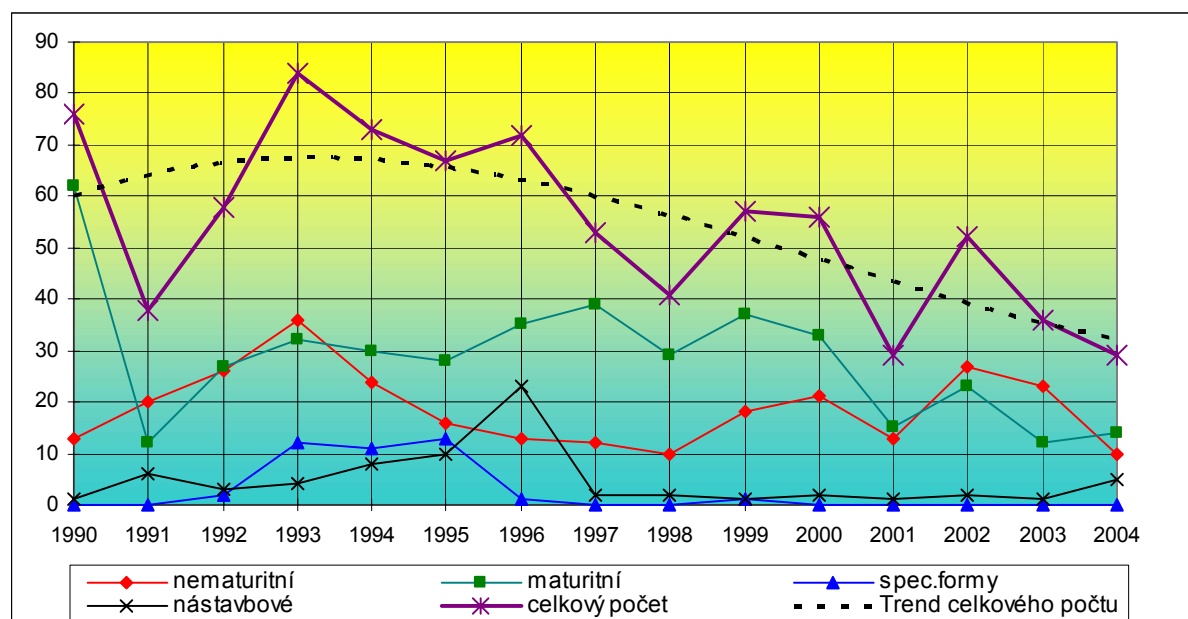
⁸ Klasifikace kmenových oborů vzdělání - KKOV. Opatření Českého statistického úřadu ze dne 16. 6. 1998.

V průběhu uplynulých 15 let postupně vznikaly nové či inovované vzdělávací programy, zároveň byla ukončována platnost programů z let osmdesátých, ale i programů novějších, pokud byly nahrazeny v rámci další tvorby. Přehled o tom, kolik bylo vytvořeno v jednotlivých letech vzdělávacích programů, dává následující tabulka 2. Názorněji lze počty vzdělávacích programů vytvořených v jednotlivých letech sledovat na obr. 1, kde je znázorněn i trend vývoje.

Tabulka 2: Počty učebních dokumentů vzdělávacích programů schválených v daných letech

Forma studia	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	90-97	98-04	Celk.
2leté s V				6	3			1			1		1	4	1	10	7	17
2leté s V pro U									1		6	1	4	3		0	15	15
2leté s V s upr. UP				3	3			3	4	7						9	11	20
3leté s V	12	11	18	24	16	16	13	8	5	12	12	11	22	16	11	118	89	207
4leté stud. SOU		3	3	3	2		3	7	4	5	1	10	15	7	7	21	49	70
2leté se ZZ		7	7		1						1					15	1	16
3leté se ZZ	1	2	1		1							1			1	5	2	7
4leté s MZ	62	7	22	26	26	27	32	32	24	32	32	5	8	6	5	234	112	346
2leté pro abs. 3I.UO	1	6	3	4	8	10	22	2	1	1	2	1	2	1	5	56	13	69
3leté pro abs. 3I.UO							2		1							2	1	3
5leté s MZ		2	2	3	2	1			1	1						10	2	12
kval.pyr.po 2.a 3r. V				3												3	0	3
prof.odp.přípr.abs.OŠ				8	8	1				1						17	1	18
stupň. 3+2leté				4	3	9	1									17	0	17
větv.-stupň.(5l.)			2			3										5	0	5
Celkový součet	76	38	58	84	73	67	73	53	41	59	55	29	52	37	30	522	303	825

Obrázek 1: Počty vzdělávacích programů vytvořených v jednotlivých letech

Okamžitě po uvolnění v roce 1990 se aktivizovaly SOŠ a v krátké době bylo zpracováno a předloženo ke schválení množství nových a inovovaných vzdělávacích programů. Po malém útlumu v roce 1991 dochází pak k poměrně stabilnímu počtu schvalování asi 25 až 30 vzdělávacích programů SOŠ ročně se zřetelným poklesem po roce 2000.

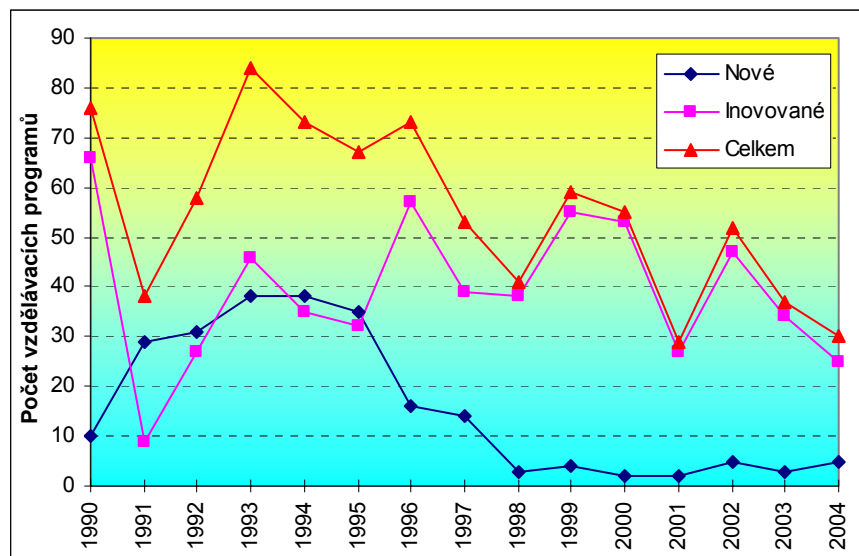
Inovace a tvorba nových tříletých učebních vzdělávacích programů (SOU) se rozbíhaly mnohem pomaleji a dosáhly vrcholu v roce 1993, kdy se počet schválených vzdělávacích programů přiblížil počtu vzdělávacích programů SOŠ. Tato skutečnost souvisí jednak s nižší aktivitou vyučujících SOU v této oblasti, pomalejším příchodem nového managementu na SOU i se skutečností, že tehdy platné vzdělávací programy SOU byly novější proti

vzdělávacím programům SOŠ. Pokles v letech dalších je dán jednak působením administrativy ministerstva hospodářství (které v té době SOU řídilo) proti pedagogické autonomii škol a jejich iniciativě v této oblasti, jednak přeměnou mnoha SOU s iniciativním managementem na integrované střední školy (ISS), což odvedlo jejich zájem jinam. Po roce 2001 dochází k výraznému oživení tvorby vzdělávacích programů SOU, což souviselo s potřebou inovovat mnohé zastaralé programy.

Největší počet vzdělávacích programů byl schválen v roce 1993. Toto období bylo dobou nejaktivnějších přístupů, vedle již uvedených forem byly vytvořeny vzdělávací programy pro profesní odbornou přípravu absolventů odborné školy, bylo vytvořeno maximum 5letých vzdělávacích programů, rozběhly se stupňovité vzdělávací programy a 2leté vzdělávací programy s vyučením (v grafu nejsou uvedeny všechny formy - podrobněji viz tabulka).

Dalším výrazným přelomem je rok 1996, kdy došlo k ukončení tvorby stupňovitých vzdělávacích programů na základě administrativního rozhodnutí MŠMT. Od r. 1997 pak došlo k prudkému poklesu v tvorbě nových vzdělávacích programů ve všech oblastech s výjimkou SOŠ. Tam došlo ke zlomu až v roce 1998 - od této doby je navrhován a schvalován mnohem menší počet inovovaných a téměř žádné nové vzdělávací programy. Důvodem tohoto zlomu je jednak určitá nasycenost novými vzdělávacími programy, dále zřejmá tendence státní správy omezovat vznik nových vzdělávacích programů a zejména ztížená možnost jejich využívání ve školách (zařazování do sítě). V neposlední řadě hrálo roli i vytváření vzdělávacích programů, které umožňují školám poměrně velké úpravy v učebních plánech a obsahu vzdělávání. Centrum pak mohlo odmítat schvalování nových návrhů vzdělávacích programů s tím, že požadované inovace mohou být realizovány v rámci již existujících vzdělávacích programů.

Obrázek 2: Počty inovovaných a nových vzdělávacích programů schválených v jednotlivých letech

Dalším impulzem pro tvorbu vzdělávacích programů bylo schválení Standardu středoškolského odborného vzdělávání v r. 1998, v následujícím období došlo k přepracování učebních dokumentů, ve kterých byl výrazný rozpor se standardem. V této činnosti již převažovala práce pracovníků centra, tj. VÚOŠ, později přejmenovaného na NÚOV. V r. 2001 nastal výrazný útlum

v tvorbě inovovaných vzdělávacích programů, což lze vysvětlit očekáváním, že bude schválen nový školský zákon, který měl přinést i nové principy v tvorbě kurikula. Ke schválení zákona ale nedošlo, proto se opět v r. 2002-03 projevila nutnost inovovat některé existující vzdělávací programy. V roce 2004 pak dochází k definitivně nejvýraznějšímu útlumu v tvorbě vzdělávacích programů, protože je již schválen nový školský zákon přinášející koncepci dvoustupňové tvorby kurikula a začíná její experimentální ověřování.

Přesný přehled o počtech inovovaných a nových vzdělávacích programů poskytuje následující tabulka 3. Z celkového počtu vzdělávacích programů tvoří 72 % inovované a 28 % nové. Zatímco nové vzdělávací programy vznikaly zejména v prvním období po r. 1990, po r. 1995 se jejich počet výrazně snížil a od r. 1998 byly vytvářeny pouze výjimečně.

Tabulka 3: Počty učebních dokumentů inovovaných a nových schválených v jednotlivých obdobích

Forma studia	1990-94			1995-99			2000-04			1990-2004		
	Inovov	Nové	Celk.	Inovov	Nové	Celk.	Inovov	Nové	Celk.	Inovov	Nové	Celk.
2leté s V	8	1	9	1	0	1	7	0	7	16	1	17
2leté s V pro U	0	0	0	1	0	1	14	0	14	15	0	15
2leté s V s upr. UP	1	5	6	11	3	14	0	0	0	12	8	20
3leté s V	47	34	81	47	7	54	67	5	72	161	46	207
4leté stud. SOU	5	6	11	14	5	19	33	7	40	52	18	70
2leté se ZZ	0	15	15	0	0	0	1	0	1	1	15	16
3leté se ZZ	0	5	5	0	0	0	1	1	2	1	6	7
4leté s MZ	100	43	143	115	32	147	53	3	56	268	78	346
2leté pro abs. 3I.UO	8	14	22	27	9	36	10	1	11	45	24	69
3leté pro abs. 3I.UO	0	0	0	3	0	3	0	0	0	3	0	3
5leté s MZ	2	7	9	2	1	3	0	0	0	4	8	12
kval.pyr.po 2.a 3r. V	3	0	3	0	0	0	0	0	0	3	0	3
prof.odb.přípr.abs.OŠ	9	7	16	0	2	2	0	0	0	9	9	18
stupň. 3+2leté	0	7	7	0	10	10	0	0	0	0	17	17
větv.-stupň.(5l.)	0	2	2	0	3	3	0	0	0	0	5	5
Celkový součet	183	146	329	221	72	293	186	17	203	590	235	825

2.3 Vývoj struktury vzdělávacích programů v 90. letech podle skupin oborů

Odborné vzdělávání netvoří jednotný celek, proto je potřebné **analyzovat jej v podrobnějším členění**. Před rokem 1989 a až do roku 1998 bylo používáno členění podle Jednotné klasifikace oborů vzdělání (JKOV⁹). Tato klasifikace nebyla dost citlivá a rozlišující zejména ve skupinách oborů, v oblasti skupiny Ekonomika a organizace, obchod a služby, ale pro možnost návaznosti na údaje z 80. a 90. let byla ponechána i zde. Pouze skupiny 23 a 24, 42 a 45 (vč. 43), 63 a 64 i 82 a 85 byly vždy spojeny do jednoho celku ve shodě s názvem.

Aby bylo možné i v této oblasti srovnání se stavem v r. 1989, je v následující tabulce uveden přehled o počtu vzdělávacích programů a jejich zaměření (u vzdělávacích programů SOŠ byla zaměření označována jako alternativní bloky) v roce 1989 tak, jak jej uváděla tehdejší příloha vyhlášky o středních školách¹⁰.

Počty vzdělávacích programů se zaměřením a bez zaměření lze sčítat a tak se dostáváme k celkovému počtu vzdělávacích programů v roce 1989. Zaměření či alternativní bloky jsou určité směřující celky vzdělávání uvnitř vzdělávacích programů, v nichž se v daném vzdělávacím programu může žák připravovat. Počty zaměření nelze s obory sečítat.

Dříve než budeme srovnávat situaci v jednotlivých skupinách vzdělávacích programů je potřebné znovu upozornit na skutečnost, že tabulka 4 Přehled počtu vzdělávacích programů v roce 1989 udává počty všech tehdy existujících vzdělávacích programů, zatímco tabulka 6 uvádí počty vzdělávacích programů, které byly nově schváleny **pouze v oblasti státních škol** (tyto vzdělávací programy mohou být a jsou využívány i soukromými školami, ovšem vzdělávací programy schválené pro soukromé školy nejsou používány na školách státních).

⁹ JKOV - Jednotná klasifikace oborů vzdělání byla používána do roku 1998, potom nahrazena Klasifikací kmenových oborů vzdělání – KKO. Z hlediska začlenění vzdělávacích programů do skupin oborů nejsou podstatné rozdíly, nová soustava podrobněji člení právě skupinu Ekonomika, organizace, obchod a služby. S ohledem na problémy s porovnáváním oborů v různých etapách bylo ponecháno kódování v systému JKOV.

¹⁰ Vzhledem k tehdejším přístupům vyjadřují počty vzdělávacích programů zároveň i počty oborů vzdělání a zároveň i počty schválených učebních dokumentů (základních pedagogických dokumentů).

Tabulka 4: Přehled počtu vzdělávacích programů a jejich zaměření v jednotlivých skupinách vzdělávacích programů SOŠ a SOU v roce 1989

Skupina oborů	2letý s V			2l.4m sV			2l.s UUP			3letý s V			3l.4m.sV			4l. s MZ			4l. stud.			2l.pr A 3l.UC			Celk			
	BZ	SZ	ZA	BZ	SZ	ZA	BZ	SZ	ZA	BZ	SZ	ZA	BZ	SZ	ZA	BZ	SZ	ZA	BZ	SZ	ZA	BZ	SZ	ZA				
21 Hornictví a h. geologie	1			1			2						1				1	5	2			1						9
22 Hutnictví	1			4	1	4	1							1	4	1	1	3		1	2		1	2		1	2	12
23,24 Strojírenství	6						6			1	3		7	8	45	3			4	1	3	1	1	4				38
26 Elektrotechnika	2			3			2						3	13		2	2	6	2	1	11	1	1	3		1	3	19
27 Techn. chemie silikátů	5			7	1	3	5						1	6	17	3						2	1	3		1	3	31
28 Techn. chemie ostatní	4			1	1	3	4			2	6		2	3	8	2	1	2	1	1	3		1	4				23
29 Potravinářství	1			1	6		1			4	1	2	1			7			1			1						18
31 Textil a oděvnictví	2			1	1	5	2			3	6	12		1	2	2	1	3		2	6	2						23
32 Zprac. kůže a vyr. obuvi	3			1	2	3				1			1	3	8	1	1	2	2			1	1	3				18
33 Zpracování dřeva	4			1	1	3	4			1			5	3	11	3			1			2						25
34 Polygrafie	2			1	3		1						4			2			3			1						14
36 Stavebnictví	2			1			1						12	1	2	2	3	7	2	1	2	2						27
37 Doprava, pošty a telek.	2			1	2								2			3	2	5	1				1	1	3			15
42,45 Zemědělství a l.hosp	2			2			2			2	2	7	3			6	2	4	2	1	2	2	2	4				28
43 Veterinářství																1												1
53 Zdravotnictví	4			1	1	2	2			1	2		1	2	12							1	1	2				24
63,64 Ekon. org. obch. sl.	7			1	3	4				2	15		2	2	4	8			4	1	4	2	2	5				35
68 Právní vědy																1												1
72 Knihovnictví																1												1
76 Učitelství																3												3
82,85 Umění, už. umění				1									3			16	7	28	1	7	25	2						37
C E L K E M	48			23	11	36	42			11	15	47	44	32	116	79	21	65	26	16	58	22	12	33				402

Pozn.: BZ -obory bez zaměření (alternativních bloků), SZ - obory se zaměřeními (alternativními bloky), ZA - zaměření (alternativní bloky).

Následující tabulka 5 umožňuje porovnávat situaci v jednotlivých skupinách vzdělávacích programů se stavem před rokem 1990. Tabulky uvádějí pořadí jednotlivých skupin oborů (vzdělávacích programů):

- podle počtu vzdělávacích programů v roce 1989
- podle počtu inovovaných a nových vzdělávacích programů (1990 - 2004)
- podle procenta počtu vzdělávacích programů schválených v letech 1990-2004 ve vztahu k počtu existujících vzdělávacích programů v roce 1989.

Tabulky jsou i ukázkou, že procentové srovnávání je velmi ošidné. Nejvýraznější procentové nárůsty představují skupiny s malým nebo úplně minimálním počtem vzdělávacích programů středoškolského studia. Největší navýšení - o 300 % u vzdělávacích programů skupiny 75 Učitelství a 268 % u skupiny 82 Umění a užité umění ukazuje snahu pedagogických a uměleckých škol najít nové vzdělávací programy, které by jim i jejich žákům zajistily lepší a širší možnosti uplatnění v budoucnosti. Tyto vzdělávací programy byly v průběhu tohoto období již opětovně přepracovány a mnohé z nich již nejsou v platnosti.

Ke skutečně podstatným změnám a ke kvantitativnímu rozvoji vzdělávacích programů dochází ve skupinách orientovaných na povolání v odvětvích terciární sféry a ve skupinách s potřebou nejprogresivnějšího vývoje (63-69 Ekonomika, organizace, obchod a služby, 26 - Elektrotechnika).

Výrazně velký počet změn lze zaznamenat i ve skupinách vzdělávacích programů orientovaných na přípravu pro povolání v útlumových odvětvích (tj. zejm. zemědělství). Ve skupině 41 Zemědělství je nárůst počtu vzdělávacích programů podobně jako u pedagogických škol dán snahou škol nalézt lepší vzdělávací nabídku - jak ve smyslu kvalitativním (propojením s ekonomickou problematikou), tak ve smyslu kvantitativním (vytvořit odlišný vzdělávací program k vyjádření image vlastní školy).

Jiné skupiny vzdělávacích programů pak ovlivnil např. útlum výroby (hornictví, hutnictví, částečně i strojírenství) či legislativní předpis (hornictví - věková hranice pro možnost pracovat v tomto povolání).

Tabulka 5: Pořadí skupin oborů podle:

Počtu vzdělávacích programů v roce 1989		Počtu schválených vzdělávacích programů do roku 2004		Nárůstu počtu vzdělávacích programů proti roku 1989	
27,28 Tech.chemie a ch.silik	54	82 Umění a užité umění	136	16 Ekologie a ochr. ŽP	x
23,24 Strojírenství	38	23 Strojírenství a str.vyr.	79	39 Spec.a interd.ob.	x
82,85 Umění, už. umění	37	63-69 Ekonomika a adm.	79	Jiné	x
63,64 Ekon.org. obchod. sl.	35	41 Zemědělství a lesn.	68	75 Pedag.,učitel.a soc.p.	300%
42,45 Zemědělství a l.hosp	29	26 Elektr.,telekom.a VT	61	82 Umění a užité umění	268%
36 Stavebnictví	27	36 Stavebnictví, g.a k.	58	26 Elektr.,telekom.a VT	221%
33 Zpracování dřeva	25	28 Tech.chemie a ch.sil.	46	72 Public.,knihov.a inf.	200%
53 Zdravotnictví	24	29 Potravinářství a p.ch.	46	29 Potravinářství a p.ch.	156%
31 Textil a oděvnictví	23	31 Text.vyr.a oděvnictví	39	41 Zemědělství a lesn.	134%
21,22 Hornictví, hutnictví	21	33 Zprac.dřeva a hud.a.	31	63-69 Ekonomika a adm.	126%
26 Elektrotechnika	19	34 Polygrafie a další	31	34 Polygrafie a další	121%
29 Potravinářství	18	32 Kožed.a obuv.-plast	27	36 Stavebnictví, g.a k.	115%
32 Zprac. kůže a vyr. obuvi	18	37 Doprava a spoje	24	23 Strojírenství a str.vyr.	108%
37 Doprava, pošty a telek.	15	53 Zdravotnictví	21	31 Text.vyr.a oděvnictví	70%
34 Polygrafie	14	16 Ekologie a ochr. ŽP	14	37 Doprava a spoje	60%
75,76 Pedag.vědy,učitelst.	3	21 Hornictví, hutn.a slév.	14	32 Kožed.a obuv.-plast	50%
72 Knihovnictví	1	Jiné	13	33 Zprac.dřeva a hud.a.	24%
16 Ekologie a ochr. prostř.	0	75 Pedag.,učitel.a soc.p.	12	53 Zdravotnictví	-13%
39 Technické interdiscipl.	0	39 Spec.a interd.ob.	11	28 Tech.chemie a ch.sil.	-15%
Jiné (**)	0	72 Public.,knihov.a inf.	3	21 Hornictví, hutn.a slév.	-33%

Vzhledem k rozdílnému členění skupin oborů byly tyto vzdělávací programy sloučeny do skupiny 63-69 Ekonomika
Odpovídá to stavu před rokem 1990

63 Ekonomika a adm.	17
64 Podnikání v ob.	19
65 Gastron.,hotel.a tur.	20
66 Obchod	14
68 Právní a veřejn.činn.	1
69 Osobní a prov.sl.	8

Následující tabulka 6 ukazuje celkový přehled inovovaných a nových vzdělávacích programů schválených v letech 1990-2004.

Její poslední sloupec umožňuje posoudit, do jaké míry byla inovační aktivita v jednotlivých skupinách při tvorbě vzdělávacích programů úspěšná, tzn. kolik vzdělávacích programů se v současné době (resp. v r. 2004) stále vyučuje. Mnohé vzdělávací programy byly totiž v průběhu 15 let několikrát přepracovány, mnohé se již nevyučují nebo nejsou platné. Z tabulky je zřejmé, že zejména ve skupině 29 Potravinářství a potravinářská chemie a 32 Kožedělná a obuvnická výroba a zpracování plastů bylo vytvořeno 5,1x resp. 4,5x více vzdělávacích programů, než se jich v současné době vyučuje. To může svědčit i o jisté nekonceptnosti při jejich tvorbě. Celkově ovšem bylo vytvořeno 2,6x více vzdělávacích programů oproti současně vyučovaným. Tady již musíme hledat vysvětlení především ve změnách technologií, změnách koncepce vzdělávacích programů měnících se názorech zainteresovaných partnerů na podobu vzdělávacích programů apod. (blíže viz další kapitola). Nicméně průměrnou dobu platnosti vzdělávacího programu, kterou lze z uvedených údajů odvodit – 5,7 roku – lze považovat z různých aspektů (vývoj na trhu práce, vývoj technologií a organizace práce) za optimální.

Tabulka 6: Celkový přehled inovovaných a nových vzdělávacích programů ve skupinách oborů

Skupina oborů	2leté s V	2leté s V pro U	2leté s V s upr. UP	3leté s V	4leté stud.	2leté se ZZ	3leté se ZZ	4leté s MZ	2leté pro abs. 3i.UO	3leté pro abs. 3i.UO	5leté s MZ	kval.pyr.po 2.a 3r. V	prof.odb.př pr. abs.OŠ	stupň. 3+2leté	Celkový součet	Vyučováno oborů	Schválené/vyučované
16 Ekologie a ochr. ŽP				3	2			14							14	5	2,8
21 Hornictví, hutn.a slév.			1	3	2			5	2	1					14	7	2,0
23 Strojírenství a str.výr.	3	2	2	30	9			19	7	1	2	3	1		79	33	2,4
26 Elektr.,telekom.a VT	1		1	11	6			27	4		2		4	5	61	29	2,1
28 Tech.chemie a ch.sil.	2	3	2	18	1		1	13	5				1		46	16	2,9
29 Potravinářství a p.ch.	1		1	22				12	5				4	1	46	9	5,1
31 Text.výr.a oděvnictví	4		2	5	3			17	5				2	1	39	13	3,0
32 Kožed.a obuv.-plast		2	1	15	1			6	2						27	6	4,5
33 Zprac.dřevo a hud.a.	3	3		8	1			11	3					2	31	12	2,6
34 Polygrafie a další			1	15	3			8	3					1	31	10	3,1
36 Stavebnictví, g.a k.	1	4	3	24			1	17	2		2			4	58	20	2,9
37 Doprava a spoje				2	5			13	4						24	8	3,0
39 Spec.a interd.ob.					2	1		6	1					1	11	4	2,8
41 Zemědělství a lesn.	1		5	15	1			28	7		1			6	64	25	2,6
43 Veterinářství a v.p.								4							4	1	4,0
53 Zdravotnictví						1	1	17			2				21	9	2,3
63 Ekonomika a adm.				1	3	1	2	4	4		1		1		17	6	2,8
64 Podnikání v ob.					3			13	2		1				19	9	2,1
65 Gastron.,hotel.a tur.	1	1		6	2		1	2	3		1		2	1	20	9	2,2
66 Obchod				4	2			1	4				3		14	6	2,3
68 Právní a veřejn.činn.								1							1	1	1,0
69 Osobní a prov.sl.			1	5					2						8	7	1,1
72 Public.,knihov.a inf.								3							3	1	3,0
74 Těl.kult.,tělovýchova				1											1	0	
75 Pedag.,učitel.a soc.p.								12							12	6	2,0
78 Obecně odborná př.						1	1	10							12	3	4,0
82 Umění a užité umění				22	26			83	4	1					136	65	2,1
Celkem	17	15	20	207	70	16	7	346	69	3	12	3	18	17	825	320	2,6

12x Odborná škola - není zařaditelná do skupin oborů - není uvedena

Schválené/vyučované - vyjadřuje poměr mezi počtem schválených učebních dokumentů a počtem vzdělávacích programů (oborů) vyučovaných v roce 2004 v dané skupině oborů

2.4 Důvody vzniku či inovace vzdělávacích programů

V diskusích o vývoji souboru vzdělávacích programů v 90. letech se objevovaly různé názory na příčiny vzniku nových či přepracování existujících vzdělávacích programů. Proto jsme celkový přehled o vývoji vzdělávacích programů doplnili názory respondentů na důvody vzniku nových a inovovaných vzdělávacích programů. Je zřejmé, že v tomto případě jde o subjektivní názory respondentů, kteří uvádějí většinou více než jeden důvod pro vznik vzdělávacího programu.

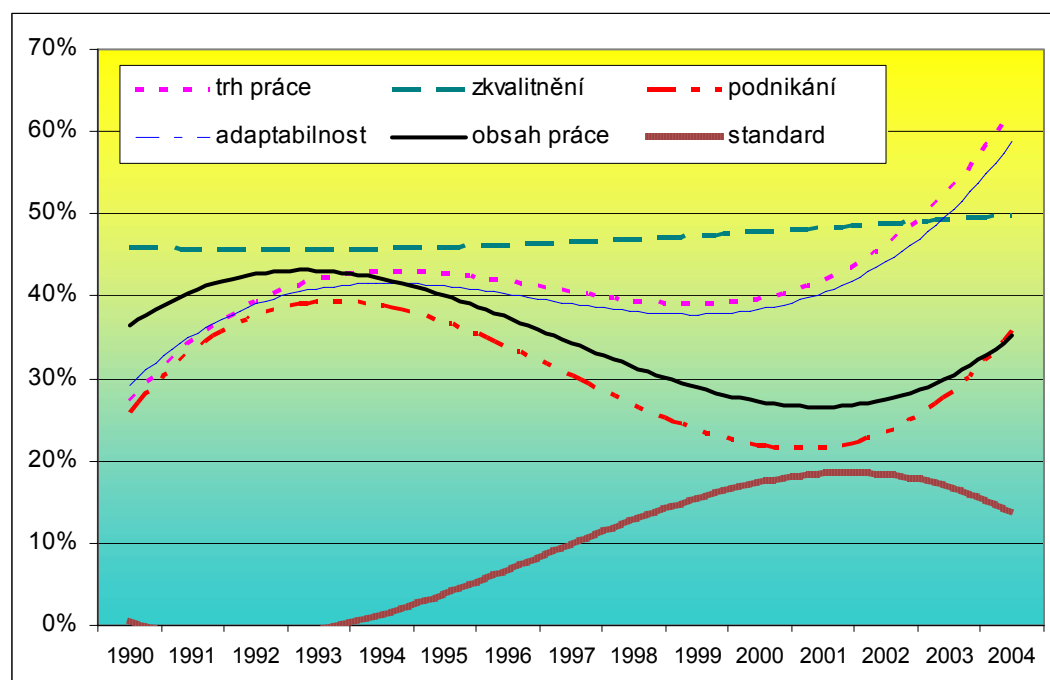
Za nejčastější důvod vzniku či změny vzdělávacího programu je považována potřeba **zkvalitnění přípravy** (47,2 %). Další tři nejčastější důvody se týkají **reakce na potřeby trhu práce** (40,5 %), **potřeby připravit adaptabilního pracovníka** (39,8 %) a **změn obsahu práce** v odvětví, pro které se absolvent připravuje (36,6 %). O něco menší, ale významné četnosti dosahují také odpovědi zdůvodňující vznik či změnu vzdělávacích programů nutností reagovat na **rozvoj soukromého podnikání** (30,7 %)

Poměrně malé zastoupení (7,6 %) mají odpovědi upozorňující na inovace vzdělávacích programů tak, aby odpovídaly požadavkům Standardu středoškolského odborného vzdělávání. Jeho vliv se výrazněji projevuje teprve od r. 1998, kdy vstoupil v platnost.

Zajímavé je i rozložení odpovědí podle jednotlivých let (viz následující obr. 3 a tab. 7). V grafu jsou uvedeny trendy hodnot šesti nejvýznamnějších ukazatelů. Tím je graf přehlednější a lze velmi dobře zjistit hlavní příčiny vzniku vzdělávacích programů v jednotlivých letech. Zatímco trend zkvalitnění přípravy má setrvalý charakter, trendy přizpůsobení vzdělávacích programů trhu práce a přípravy adaptabilního absolventa nabývají výrazně na významu v posledních letech. Trendy přizpůsobení změnám v obsahu

práce a přizpůsobení se potřebám podnikání jdou spolu a po poklesu, který se projevil nejvíce kolem r. 2000 nabývají v posledních letech znovu na významu. Trend přizpůsobení se požadavkům Standardu je nejvýznamnější kolem r. 2000 a postupně klesá.

Obrázek 3: Trendy vývoje důvodů vzniku či inovace vzdělávacích programů

Trend polynomický 3. stupně

Tabulka 7: Zastoupení důvodů vzniku nového či inovace existujícího vzdělávacího programu v jednotlivých letech

Schválen	Počet	trh práce	nepokryté	obsah práce	zevšeobec.	adaptabil.	zkvalitnění	standard	podnikání
1990	76	6,6%	13,2%	31,6%	0,0%	11,8%	43,4%	0,0%	13,2%
1991	38	55,3%	34,2%	36,8%	0,0%	52,6%	44,7%	0,0%	50,0%
1992	58	51,7%	20,7%	53,4%	0,0%	44,8%	50,0%	0,0%	32,8%
1993	84	40,5%	16,7%	47,6%	0,0%	39,3%	40,5%	0,0%	34,5%
1994	73	34,2%	26,0%	38,4%	0,0%	43,8%	52,1%	0,0%	41,1%
1995	67	58,2%	28,4%	58,2%	0,0%	65,7%	61,2%	0,0%	74,6%
1996	73	37,0%	17,8%	27,4%	1,4%	27,4%	39,7%	9,6%	26,0%
1997	53	30,2%	20,8%	22,6%	5,7%	15,1%	49,1%	1,9%	7,5%
1990-97	522	37,7%	21,3%	39,8%	0,8%	36,8%	47,3%	1,5%	34,5%
1998	41	12,2%	7,3%	4,9%	2,4%	9,8%	17,1%	17,1%	4,9%
1999	59	28,8%	13,6%	28,8%	6,8%	37,3%	35,6%	30,5%	16,9%
2000	55	70,9%	3,6%	61,8%	1,8%	70,9%	72,7%	12,7%	16,4%
2001	29	55,2%	6,9%	27,6%	27,6%	55,2%	58,6%	13,8%	51,7%
2002	52	51,9%	7,7%	28,8%	17,3%	46,2%	53,8%	15,4%	40,4%
2003	37	40,5%	8,1%	18,9%	8,1%	37,8%	37,8%	16,2%	24,3%
2004	30	60,0%	13,3%	36,7%	3,3%	56,7%	50,0%	16,7%	23,3%
1998-04	303	45,2%	8,6%	31,0%	8,9%	44,9%	46,9%	18,2%	24,1%
Celkem	825	40,5%	16,6%	36,6%	3,8%	39,8%	47,2%	7,6%	30,7%

Počet
trh práce
nepokryté
obsah práce
zevšeobec.
adaptabil.
zkvalitnění
standard
podnikání

počet schválených vzdělávacích programů
potřeby trhu práce
vytvořit přípravu pro dosud nepokrytou oblast
změny v obsahu práce v odvětví, pro které se připravuje
snaha zevšeobecnit přípravu
snaha připravit adaptabilního pracovníka
potřeba zkvalitnění přípravy v oblasti pro kterou vzdělávací program připravuje
inovace vzdělávacího programu tak, aby odpovídal standardu
akceptování rozvoje a potřeb podnikání

Z tabulky jsou patrné důvody, které převládaly v jednotlivých letech. Zatímco v roce 1990 je hlavním důvodem vzniku nových vzdělávacích programů potřeba zkvalitnění přípravy, v dalších letech 1. pol. 90. let nabývají vedle tohoto důvodu na významu také potřeby trhu práce a snaha připravit adaptabilní absolventy. V tomto období je také velmi výrazným důvodem vzniku vzdělávacích programů příprava související s rozvojem soukromého podnikání, nejvýrazněji v r. 1995. V roce 1994 a 1995 se opět výrazněji objevují faktory, které jsou více pedagogické, snaha o zkvalitnění přípravy a snaha připravit adaptabilnějšího absolventa (tj. širěji profilovaného). Potřeba zkvalitnění přípravy se pak jako jeden ze dvou nejfrekventovanějších důvodů vzniku vzdělávacích programů objevuje každý rok. Celkově lze tedy říci, že do r. 1997 převládají důvody související se zlepšením kvality vzdělávacích programů především z hlediska obsahového jako reakce na změny obsahu práce.

Po r. 1998, kdy byl schválen Standard středoškolského odborného vzdělávání, se výrazněji začíná uplatňovat důvod přizpůsobení požadavkům standardu, a to nejvíce v r. 1999. V tomto druhém období také ztrácejí na významu důvody spojené s potřebou vytvořit nové vzdělávací programy pro dosud nepokrytou oblast. Naopak nabývají na významu důvody vedené snahou zevšeobecnit odbornou přípravu, tzn. rozšířit podíl všeobecně vzdělávacích předmětů nebo vytvořit vzdělávací programy obecně odborného charakteru jako jsou např. technické a ekonomické lyceum. Potřeba přizpůsobit vzdělávací programy potřebám podnikání v tomto období celkově poklesla s výjimkou let 2001 a 2002, kdy byl tento důvod uváděn u více jak 50, resp. 40 % vytvořených vzdělávacích programů. Potřeba zkvalitnění přípravy zůstává i v tomto období nejvýraznějším důvodem pro vznik vzdělávacích programů. Na rozdíl od předchozího období ovšem celkově stouply na významu důvody spojené s přizpůsobením vzdělávacích programů potřebám trhu práce, a to zejména od r. 2000. V r. 2004 byl tento důvod nejvýznamnější.

Analýzu důvodů vzniku nového či změněného vzdělávacího programu je vhodné provést i **podle skupin vzdělávacích programů**. Odpovídající údaje o jednotlivých skupinách oborů jsou uvedeny v následující tabulce 8.

Vyjdeme-li ze sledování skupin s vysokými počty nových a inovovaných vzdělávacích programů lze konstatovat, že

- ve skupině 23 Strojírenství a strojírenská výroba je vyšší počet důvodů vzniku vzdělávacích programů typu připravit absolventa s ohledem na potřeby trhu práce a připravit adaptabilního absolventa, stejně jako celkově zkvalitnit vzdělávací programy
- ve skupině 26 Elektrotechnika, telekomunikační a výpočetní technika je vyšší počet důvodů vzniku vzdělávacích programů typu respektování změn obsahu práce v odvětví, pro které se absolvent připravuje
- ve skupině 36 Stavebnictví, geodézie a kartografie je vyšší počet důvodů typu připravit absolventa s ohledem na potřeby trhu práce a na změny obsahu práce v odvětví, pro které se absolvent připravuje,
- ve skupině 41 Zemědělství a lesnictví je vyšší počet údajů typu změny obsahu práce v odvětví pro které se absolvent připravuje a zkvalitnění přípravy,
- ve skupině 63 Ekonomika a administrativa je vyšší počet důvodů vzniku vzdělávacích programů typu připravit absolventa pro potřeby soukromého podnikání a s ohledem na potřeby trhu práce a snaha připravit adaptabilního absolventa,
- ve skupině 65 Gastronomie, hotelnictví a turismus a 66 Obchod je nejvyšší počet důvodů typu rozvoj soukromého podnikání.

Tabulka 8: Zastoupení důvodů vzniku nového či inovace existujícího vzdělávacího programu v jednotlivých skupinách oborů

Skupina	Počet	trh práce	nepokryté	obs.práce	zevšeob.	adaptabiln.	zkvalitnění	standard	podnikání
16 Ekologie a ochr. ŽP	14	71,4%	50,0%	42,9%	0,0%	64,3%	35,7%	21,4%	28,6%
21 Hornictví, hutn.a slév.	14	21,4%	21,4%	7,1%	0,0%	28,6%	35,7%	7,1%	21,4%
23 Strojrenství a str.výr.	79	30,4%	22,8%	20,3%	2,5%	30,4%	30,4%	6,3%	25,3%
26 Elektr.,telekom.a VT	61	21,3%	19,7%	31,1%	0,0%	26,2%	26,2%	3,3%	23,0%
28 Tech.chemie a ch.sil.	46	45,7%	10,9%	17,4%	8,7%	43,5%	54,3%	32,6%	30,4%
29 Potravinářství a p.ch.	46	45,7%	6,5%	37,0%	2,2%	41,3%	60,9%	4,3%	37,0%
31 Text.výr.a oděvnictví	39	66,7%	10,3%	56,4%	0,0%	66,7%	71,8%	7,7%	38,5%
32 Kožed.a obuv.-plast	27	25,9%	11,1%	44,4%	0,0%	18,5%	55,6%	18,5%	33,3%
33 Zprac.dřeva a hud.a.	31	77,4%	3,2%	87,1%	0,0%	87,1%	87,1%	9,7%	54,8%
34 Polygrafie a další	31	77,4%	19,4%	67,7%	0,0%	38,7%	48,4%	3,2%	16,1%
36 Stavebnictví, g.a k.	58	41,4%	20,7%	41,4%	1,7%	31,0%	29,3%	5,2%	25,9%
37 Doprava a spoje	24	50,0%	25,0%	41,7%	0,0%	50,0%	62,5%	4,2%	29,2%
39 Spec.a interd.ob.	11	36,4%	45,5%	18,2%	0,0%	45,5%	27,3%	0,0%	18,2%
41 Zemědělství a lesn.	64	28,1%	9,4%	65,6%	1,6%	48,4%	64,1%	6,3%	40,6%
43 Veterinářství a v.p.	4	50,0%	25,0%	75,0%	0,0%	50,0%	25,0%	0,0%	75,0%
53 Zdravotnictví	21	4,8%	9,5%	52,4%	0,0%	4,8%	76,2%	0,0%	4,8%
63 Ekonomika a adm.	17	47,1%	23,5%	29,4%	0,0%	41,2%	47,1%	0,0%	52,9%
64 Podnikání v ob.	19	52,6%	57,9%	26,3%	0,0%	36,8%	31,6%	5,3%	52,6%
65 Gastron.,hotel.a tur.	20	45,0%	10,0%	35,0%	10,0%	35,0%	55,0%	10,0%	60,0%
66 Obchod	14	85,7%	7,1%	92,9%	0,0%	71,4%	92,9%	7,1%	71,4%
68 Právní a veřejn.činn.	1	100,0%	100,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
69 Osobní a prov.sl.	8	25,0%	37,5%	0,0%	0,0%	37,5%	62,5%	25,0%	50,0%
72 Public.,knižov.a inf.	3	33,3%	0,0%	66,7%	0,0%	33,3%	33,3%	33,3%	33,3%
75 Pedag.,učitel.a soc.p.	13	46,2%	38,5%	0,0%	0,0%	23,1%	15,4%	7,7%	7,7%
78 Obecně odborná př.	12	8,3%	58,3%	0,0%	16,7%	50,0%	16,7%	0,0%	33,3%
82 Umění a užité umění	136	35,3%	5,9%	19,9%	13,2%	34,6%	44,1%	5,1%	22,1%
Celkem	825	40,5%	16,7%	36,6%	3,8%	39,8%	47,2%	7,6%	30,7%

2.5 Shrnutí

Celkově lze konstatovat, že soubor vzdělávacích programů prodělal v uplynulých 15 letech zásadní změny, jejichž důvodem byla především snaha přizpůsobit se novým společenským podmínkám, a to zejména **potřebám trhu práce, změnám v existujících požadavcích na kvalifikace a na kvalitu přípravy**. Tento vývoj byl zejména na počátku 90. let urychlen měnicími se zájmy žáků o studium a jejich preferencemi „perspektivních oborů“ a vyšší úrovně studia na SOŠ. Proto byl také významnější a hlubší proces změn realizován v souboru vzdělávacích programů SOŠ, což umožnilo ukončit platnost vzdělávacích programů vzniklých před r. 1990. Vývoj v souboru vzdělávacích programů SOU byl pomalejší. Celkově bylo v uplynulých 15 letech vytvořeno skoro 1,5x více inovovaných vzdělávacích programů (mnohé byly inovovány vícekrát) než jich bylo v platnosti těsně před r. 1990. Dále byly vytvořeny nové vzdělávací programy, jejichž počet odpovídá více jak 50 % počtu vzdělávacích programů existujících na počátku 90. let.

Dále lze konstatovat, že **vývoj struktury vzdělávacích programů podle skupin oborů** byl více méně **v souladu** s vývojem restrukturalizace hospodářství a měnicí **se strukturou poptávky po kvalifikované práci**. Největší inovační potenciál se projevil ve skupinách oborů, které prodělal zásadní změny pokud jde o poptávku po kvalifikacích na trhu práce, ať již to byl vzestup (např. ekonomické obory), nebo útlum (např. zemědělské obory). Šlo ovšem spíše o ovlivnění aktuální situací na trhu práce, než o střednědobé či dlouhodobé tendence vývoje struktury ekonomiky, které by byly spíše relevantní. Dále se inovace výrazně projevil ve skupinách oborů, kde došlo ke změnám technologií a obsahu práce jako byla např. elektrotechnika nebo stavebnictví. V jiných skupinách oborů jako např. pedagogické obory byly změny ovlivněny tím, že středoškolská odborná příprava v dané

oblasti ztrácela na významu a školy hledaly v inovacích vzdělávacích programů a tvorbě nové vzdělávací nabídky cestu, jak zaujmout uchazeče o vzdělání a zachovat svou existenci.

Nelze také opomenout pozitivní i negativní vlivy **kurikulární politiky** na vývoj souboru vzdělávacích programů a jeho přizpůsobování potřebám zaměstnatelnosti absolventů. Liberalizovaná kurikulární politika 1. pol. 90. let umožnila rychlé přizpůsobování vzdělávacích programů potřebám trhu práce, ale chybějící rámcová pravidla způsobila neprůhlednost nových vzdělávacích profilů i pro zaměstnavatele a znemožnila sledování a zajištění standardní kvality vzdělávacích programů. Druhá polovina 90. let je charakteristická snahou hledat tato nová pravidla, což je ovšem spojeno s omezováním tvorby zejména nových vzdělávacích programů a tím i se zpomalením reakce vzdělávacích programů na nové potřeby kvalifikací a trhu práce. Tato rámcová pravidla byla stanovena Standardem středoškolského odborného vzdělávání v r. 1998 a vzdělávací programy se novým požadavkům začaly přizpůsobovat. Avšak již po r. 2000 se začalo mluvit o jiném pojetí dvoustupňové kurikulární politiky - rámcových a školních vzdělávacích programech, které bylo zakotveno v Bílé knize – Národním programu rozvoje vzdělávání v ČR vydané v r. 2001. Od té doby výrazně ovlivňovaly tvorbu vzdělávacích programů snahy zakotvit toto nové pojetí v návrhu nového školského zákona. Navrhovatelé a tvůrci vzdělávacích programů se ocitli v nejistotě, zda inovovat, nebo čekat, až bude nové pojetí zakotveno legislativně. V r. 2004 skončilo přijetím nového školského zákona období, kdy byly vzdělávací programy průběžně inovovány a schvalovány MŠMT.

3. Charakter změn ve vzdělávacích programech

Vzdělávací programy ve středním odborném školství obsahují jako základní části profil absolventa, pojetí studijního oboru (vzdělávacího programu), učební plán a učební osnovy jednotlivých předmětů (ve vzdělávacích programech pro SOU jsou profil absolventa a pojetí oboru spojeny v jednom dokumentu s označením charakteristika oboru (vzdělávacího programu) - to však neovlivňuje možnost a srovnatelnost analýz).

Profil absolventa charakterizuje výstupní kvality absolventa, plní především informační funkci vně školského systému, a to jak na vstupu (pro žáky a jejich rodiče při volbě vzdělávacího programu), tak na výstupu (pro zaměstnavatelskou sféru event. pro volbu vhodného navazujícího vzdělávání).

Pojetí oboru (vzdělávacího programu) podává základní informaci orientovanou na proces výuky a na postavení vzdělávacího programu v kontextu ostatních vzdělávacích cest. Na rozdíl od profilu absolventa se tedy zaměřuje na popis vnitřní struktury vzdělávacího programu.

Učební plán vymezuje počty hodin jednotlivých vyučovacích předmětů a jejich rozvržení do ročníků. V posledních letech jsou schvalovány i učební plány, které neurčují rozvržení hodin pro jednotlivé ročníky. Obvykle jsou však doplněny doporučeným učebním plánem, který toto rozvržení uvádí. S růstem volnosti učebních plánů se zvyšuje i počet hodin pro výběrové a volitelné předměty, jejichž obsah je často plně určován školou.

Učební osnovy jsou konkrétním rozpracováním výchovně-vzdělávacích cílů a obsahu vzdělávání pro jednotlivé vyučovacích předměty. V souvislosti se zvyšováním volnosti učebních plánů jsou i učební osnovy koncipovány méně závazně, někdy ponechávají učivo i celého ročníku k doplnění škole.

Rozpracování klíčových dovedností je relativně novou součástí vzdělávacích programů. Klíčové dovednosti prolínají veškerou výukou, mohou být tedy ve vzdělávacím programu obsaženy v různé podobě (např. v podobě žákovských projektů).

V této části analýzy se nejprve pokusíme charakterizovat celkové změny ve vzdělávacích programech v uplynulých 15 letech oproti stavu v r. 1989 a pak se budeme podrobněji věnovat jednotlivým částem vzdělávacích programů.

3.1 Celkové změny ve vzdělávacích programech

Následující tabulka ukazuje, že v rámci inovace došlo ke změnám v dále uvedených částech vzdělávacích programů.

Tabulka 9: Frekvence změn v inovovaných učebních dokumentech

	1990-1994		1995-1999		2000-2004		1990-2004		1990-1997		1998-2004	
Počet inovovaných UD	183		221		186		590		311		279	
Při inovaci UD došlo ke změně												
- učebního plánu	149	81%	190	86%	171	92%	510	86%	256	82%	254	91%
- profilu absolventa	79	43%	98	44%	151	81%	328	56%	142	46%	186	67%
- pojetí oboru	51	28%	82	37%	153	82%	286	48%	99	32%	187	67%
- učebních osnov	128	70%	170	77%	147	79%	445	75%	203	65%	242	87%

1990-1997 (před Standardem)

1998-2004 (po Standardu)

Změna profilu absolventa je nejzávažnější změnou vzdělávacího programu, protože jej ovlivňuje jako celek. Podíl těchto změn uváděný v tabulce odpovídá pouze inovovaným vzdělávacím programům, v mnohých případech tedy při inovaci ke změně profilu absolventa nedošlo. Ovšem také všechny nově vzniklé vzdělávací programy (je jich 235) lze pokládat za

zásadní změnu profilu absolventa. Pak lze určit, že podíl změněných a nových profilů v celkovém počtu nově schválených vzdělávacích programů je **68 %**. Až do r. 2000 docházelo ke změnám v profilu absolventa ani ne v polovině případů inovací vzdělávacích programů. Avšak v posledních letech byly změny ve vzdělávacích programech zásadnější a profil absolventa zasáhly ve více jak 80 % případů. Ukazuje se, že změny, které ve společnosti proběhly, se výrazně odrážejí v profilech absolventů, přičemž můžeme předpokládat, že jsou to především změny reagující na potřeby trhu práce a tedy i zaměstnatelnost absolventů.

Pojetí vzdělávacího programu se změnilo v 90. letech v menším počtu případů, to je však dáno tím, že je v něm vyjadřován spíše metodický přístup k výuce, a tak jen závažné změny vzdělávacího programu vedou i ke změnám pojetí. Roli zde hraje i to, že metodický přístup je považován za záležitost školy. Od r. 2000, kdy dochází k výraznějším inovacím ve vzdělávacích programech se mění i pojetí, a to až v 80 % případů.

Četnost případů **změn učebního plánu** dosahuje 86 % za celé sledované období. Ke změně učebního plánu docházelo při většině změn vzdělávacích programů. Výjimku tvoří případy, kdy bylo zaměření převáděno na samostatný vzdělávací program, nebo kdy došlo pouze ke změně kódu nebo názvu vzdělávacího programu. Také úpravy související se společenskými změnami, které byly dány společným pokynem z centra (zrušení ruského jazyka jako povinného a branné výchovy), nebyly hodnotiteli uváděny jako změna učebního plánu, protože k nim nedošlo při inovaci učebních dokumentů. Další případy, kdy není uvedeno v odpovědi, že došlo ke změně učebního plánu, vycházejí např. ze skutečnosti, že vzdělávací program denního studia vznikl z dříve existujícího vzdělávacího programu studia dálkového nebo při vzniku profesní odborné přípravy absolventů „odborné školy“. Garant při hodnocení nemohl srovnávat učební plán (jde o nesrovnatelné hodnoty), ale vzdělávací program nemohl charakterizovat jako „nový“, a proto v odpovědi uvedl, že nedošlo ke změně učebního plánu. Poslední možností jsou pak skutečně obory, kde došlo pouze k inovaci obsahu, příp. i profilu absolventa, a učební plán zůstal zachován. K tomu mohlo docházet hlavně u učebních vzdělávacích programů, kde byly v učebních plánech používány obecné názvy předmětů a počet předmětů byl malý.

I když bude analýze učebních plánů věnována dále samostatná část, je účelné v tomto srovnávání vzdělávacích programů uvést velikost změn v učebních plánech, které také úzce souvisejí se změnami **učebních osnov**. Z výsledků šetření vyplývá, že v rámci inovací došlo v 75 % případů i ke změnám učebních osnov. To svědčí o tom, že převážná většina inovací byla orientována na změny v obsahu vzdělávání na úrovni vyučovacích předmětů.

Z následujících tabulek je patrné, jak velkým změnám došlo v učebních osnovách. V jednom vzdělávacím programu došlo za celé sledované období v průměru ke změně v učebních osnovách pro 8,8 vyučovacích předmětů. To představuje v průměru 54,9 vyučovacích týdenních hodin za celé studium. Přitom změny v učebních osnovách odborné složky vzdělání se týkají více jak dvojnásobného počtu týdenních vyučovacích hodin za studium (46) než je tomu u všeobecně vzdělávací složky (21). Maxima např. 24 předmětů a 128 týdenních hodin (v etapě 1990-94) představují úplnou změnu vzdělávacího programu, kdy je uváděn jako inovovaný jen proto, že předtím existoval pod stejným kódem a názvem. V tomto případě se jedná o vzdělávací program Obchodní akademie, kde došlo prakticky ke vzniku zcela nového vzdělávacího programu, avšak to, že jednoznačně nahradil dřívější vzdělávací program Všeobecná ekonomika, vedlo k jeho začlenění do skupiny vzdělávacích programů inovovaných.

Od r. 1998 jsou v důsledku přijetí Standardu změny v učebních osnovách zásadnější a po r. 2000 tento trend ještě zesiluje. V období let 2000 - 2004 zasahují změny mnohem větší počet učebních osnov v jednom vzdělávacím programu (10,8) a týkají se významně většího počtu týdenních vyučovacích hodin (75,3) než tomu bylo v 90. letech.

Tabulka 10: Velikost změn v inovovaných učebních dokumentech – v pětiletých etapách

	1990-1994					1995-1999					2000-2004				
	Počet	Průměrně	Maximálně	Minimálně	Sm.odch.	Počet	Průměrně	Maximálně	Minimálně	Sm.odch.	Počet	Průměrně	Maximálně	Minimálně	Sm.odch.
Počet inovovaných UD	183					221					186				
Počet při inovacích změněných předmětů složky															
všeob. vzdělávací						84	4,05	11	1	2,35	166	5,17	12	1	2,92
odborné složky						116	5,4	17	1	3,59	165	6,1	18	1	2,96
<i>dohromady</i>	128	7,5	24	1	4,99	147	7,7	23	1	5,03	170	10,8	29	1	5,42
Počet týdenních hodin za studium předmětů, ve kterých při inovacích došlo ke změnám															
všeob. vzdělávacích						80	18,3	63	1	15,57	168	22,3	73	2	17,26
odborných						114	30,9	105	1	26,52	166	56	92	2	26,68
<i>dohromady</i>	128	41,8	128	3	29,68	142	42,2	132	2	35,13	171	75,3	140	2	39,38

Tabulka 11: Velikost změn v inovovaných učebních dokumentech – ve vazbě na Standard

	1990-1997					1998-2004					Celkem 1990-2004				
	Počet	Průměrně	Maximálně	Minimálně	Sm.odch.	Počet	Průměrně	Maximálně	Minimálně	Sm.odch.	Počet	Průměrně	Maximálně	Minimálně	Sm.odch.
Počet inovovaných UD	311					279					590				
Počet při inovacích změněných předmětů složky															
všeob. vzdělávací	41	3,51	9	1	2,41	210	5,1	12	1	2,80	251	4,81	12	1	2,79
odborné složky	45	5,33	14	1	3,33	237	5,9	18	1	3,25	282	5,83	18	1	3,26
<i>dohromady</i>	203	7,3	24	1	4,86	242	10,1	29	1	5,51	445	8,8	29	1	5,39
Počet týdenních hodin za studium předmětů, ve kterých při inovacích došlo ke změnám															
všeob. vzdělávacích	37	15,4	57	2	16,51	212	22,2	73	1	16,80	249	21,1	73	1	16,90
odborných	44	32,6	105	1	28,33	237	48,3	92	1	28,85	281	45,8	105	1	29,28
<i>dohromady</i>	199	41,3	132	2	31,19	242	66,1	140	2	41,06	441	54,9	140	2	38,90

1990-1997 (před Standardem)

1998-2004 (po Standardu)

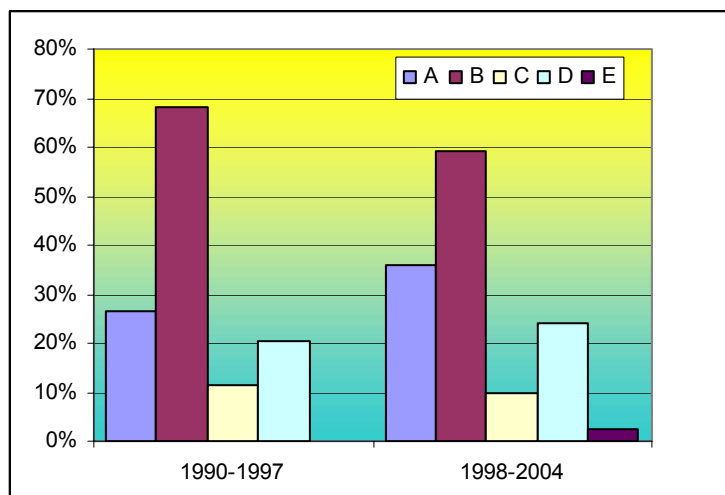
Z uvedených zjištění jsou patrné zásadní rozdíly v charakteru inovací v 90. letech a po r. 2000 resp. po r. 1998, kdy byly ovlivněny přijetím Standardu středoškolského odborného vzdělávání. Zatímco v 90. letech se změny soustřeďovaly především na učební plány a učební osnovy, tedy na dílčí obsahové změny, po r. 2000 jsou vzdělávací programy inovovány zásadně. Změny zasahují celý vzdělávací program, mění se profil absolventa i pojetí – tedy metodické přístupy, což se promítá i do změn učebního plánu a učebních osnov. Změny učebních osnov jsou po r. 2000 také zásadnější než tomu bylo v 90. letech.

3.2 Změny v pojetí profilu absolventa

Rozhodujícím a určujícím dokumentem vzdělávacího programu je profil absolventa. V něm je určena základní koncepce přípravy ve vzdělávacím programu tím, že jsou stanoveny cíle, kterých má být dosaženo s ohledem na budoucí uplatnění absolventa.

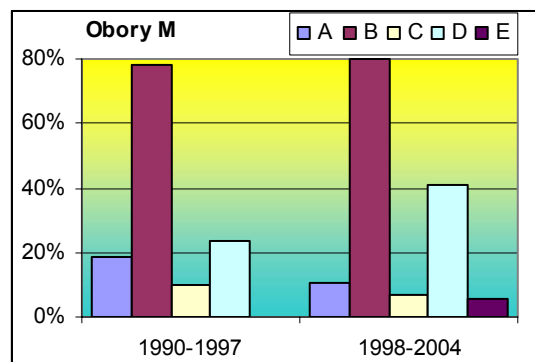
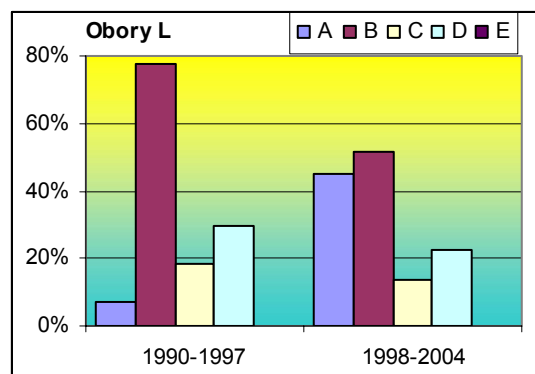
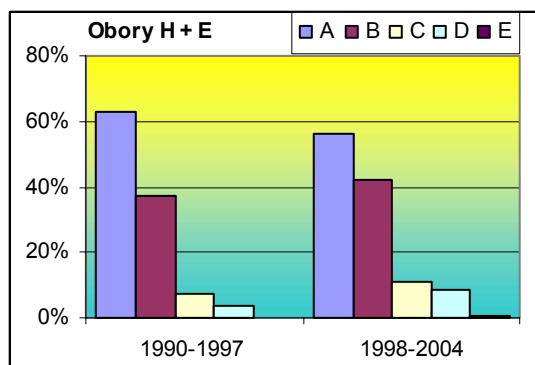
Výše bylo již uvedeno, že prakticky 68 % profilů absolventa bylo v posledních 15 letech změněno nebo nově vytvořeno. Graf (obr. 4) ukazuje následující podrobnější charakteristiky profilů zjištěných na základě posouzení respondenty:

Obrázek 4: Charakteristika změn profilů absolventů podle období

A - vzdělávací program poskytuje přípravu pro úzký okruh povolání dané profesní oblasti
 B - vzdělávací program poskytuje přípravu pro více povolání dané profesní oblasti
 C - vzdělávací program poskytuje přípravu pro široké spektrum uplatnění s užším směřováním pro určité povolání
 D - vzdělávací program poskytuje přípravu pro široké spektrum povolání
 E - vzdělávací program poskytuje spíše obecnou přípravu vhodnou k pokračování ve vzdělávání

Obrázek 5: Podíly profilů absolventů dle jejich charakteristiky v jednotlivých kategoriích vzdělávacích programů

Největší je podíl vzdělávacích programů, které připravují absolventy **pro více povolání** dané profesní oblasti. Jsou to zejména 4leté maturitní vzdělávací programy na SOŠ a SOU a vzdělávací programy pro absolventy 3letých učebních vzdělávacích programů SOU. Naproti tomu stále zůstává velký počet vzdělávacích programů, které připravují absolventy pro úzký okruh povolání, obvykle pouze pro **jedno**, což jsou převážně 2leté a 3leté učební vzdělávací programy. Z grafu jsou patrné rozdíly mezi sledovanými obdobími „před Standardem“ a „po Standardu“. Po r. 1998 dochází k mírnému poklesu inovací vzdělávacích programů s profilem absolventa koncipovaným pro více povolání a naopak k mírnému vzestupu vzdělávacích programů s profilem absolventa poskytujícím přípravu pro úzký okruh povolání. To je trend, který není z hlediska zaměstnatelnosti absolventů žádoucí a který není ani v souladu s požadavky Standardu. Tento vývoj lze vysvětlit tím, že v období po r. 1998 byly inovovány v důsledku požadavků Standardu převážně učební obory a studijní obory SOU s tradičním charakterem úzké přípravy, zejména ze skupiny 82 Umění a užité umění.

Velmi málo rozšířeny jsou takové vzdělávací programy, které by připravovaly absolventy pro široké spektrum uplatnění na trhu práce. Jejich počet po r. 1998 mírně vzrostl, byly vytvořeny i vzdělávací programy s obecně odborným profilem absolventa typu „lyceum“.

Z obrázku 5 je patrné, jaké charakteristiky mají **profily absolventa jednotlivých kategorií oborů** v obou sledovaných obdobích.

V učebních oborech (3 i 2letých – kategorie H+E) převažuje profil absolventa připravující pro úzký okruh povolání. Vývoj po r. 1998 ukazuje mírný trend k snižování tohoto typu profilu absolventa a k nárůstu ostatních typů charakteristických širšími možnostmi uplatnění.

Velmi zajímavý je vývoj maturitních vzdělávacích programů v kategorii L, což jsou studijní obory SOU a nástavbové obory pro absolventy 3letých učebních oborů. Nástavbové obory byly po r. 1990 koncipovány ve své většině jako příprava pro uplatnění ve více povoláních dané profesní oblasti. Charakteristický je např. vzdělávací program „Podnikání v oboru...“, který poskytuje přípravu pro podnikání v profesní oblasti, ke které patří dříve absolvovaný učební obor. Po r. 1998 byly v této kategorii inovovány především vzdělávací programy pro studijní obory SOU, zejména větší počet (asi 20) ve skupině 82 Umění a užité umění. To jsou vzdělávací programy se zaměřením na úzký okruh povolání, umělecké převážně pro jedno povolání. Převážně tyto vzdělávací programy tedy způsobily opětovný nárůst úzkého zaměření profilů absolventa po r. 1998.

U 4letých maturitních vzdělávacích programů pro SOŠ došlo pak po r. 1998 k mírnému nárůstu širše koncipovaných profilů absolventa a nově také ke vzniku oborů a k nim příslušných vzdělávacích programů s obecným zaměřením vhodným pro pokračování v dalším vzdělávání (lycea).

3.3 Vývoj celkových proporcí učebních plánů

Pro sledování vývoje celkových proporcí učebních plánů v posledních 15 letech považujeme za vhodné rozdělit kontinuálně vytvářené a schvalované vzdělávací programy do tří skupin. Jde jednak o výchozí období, což představují průměrné hodnoty základních proporcí učebních plánů před rokem 1989, dále období relativně volného vývoje učebních plánů mezi roky 1990 a 1997 a období po roce 1998, kdy pro schvalované učební dokumenty existoval Standard středoškolského odborného vzdělávání. Porovnání s obdobím před rokem 1990 je provedeno pouze u základních forem středního odborného vzdělávání – tj. u 3letých oborů s vyučením a 4letých s maturitní zkouškou.

Z údajů uvedených v tabulce 12 jsou zřejmé dva základní směry vývoje od r. 1989 – **pokles celkového počtu týdenních hodin výuky a změna podílu všeobecné složky vzdělávání: pokles v 3letých učebních oborech a naopak zvýšení v maturitních oborech.** Tento trend výrazně porušují v maturitních oborech učební plány oborů skupiny 82 Umění, užité umění, kde nebyl dodržován ani celkový maximální počet hodin, ani požadovaný podíl všeobecného vzdělávání, přitom je těchto vzdělávacích programů poměrně velký počet. Proto uvádíme i průměrné hodnoty „bez oborů skupiny 82“.

V průběhu let došlo k vyrovnávání průměrných hodnot ročního počtu povinných týdenních vyučovacích hodin mezi vzdělávacími programy SOŠ a SOU. Zatímco u vzdělávacích programů SOŠ s maturitou (bez oborů skupiny 82) se průměr příliš nezměnil (došlo k poklesu o 0,5 týdenní vyučovací hodiny proti roku 1989), ve 3letých učebních vzdělávacích programech došlo k výraznému poklesu tohoto počtu (téměř o 2 týdenní vyučovací hodiny). Je to důsledek trvalého trendu ke **snižování počtu týdenních hodin výuky**, především z důvodů snížení psychického zatížení žáků. Tento pokles celkového počtu hodin poněkud zkresluje porovnávání dalších proporcí učebních plánů a je nutno na něj brát zřetel při jejich podrobnějších analýzách. U těch forem studia, které v současnosti existují, se uvedené počty týdenních hodin v roce pohybují velmi blízko **33 týdenním hodinám**.

Vedle celkového počtu hodin jsou za základní ukazatel v odborném vzdělávání považovány **proporce všeobecně vzdělávací a odborné složky**. I když stanovení tohoto poměru je ve skutečnosti velice složité, protože ve vzdělávacím programu nelze rozdělit jednoznačně učivo do těchto dvou složek a tedy ani hranice mezi těmito složkami nevedou po hranicích předmětů, je pro zjednodušení obvykle uváděn poměr mezi počtem týdenních hodin všeobecně vzdělávacích předmětů a odborných předmětů. Ovšem ani toto rozdělení není vždy jednoznačné, ale v dosavadních učebních plánech jsou vyučovacím předmětům

obvykle do těchto dvou skupin rozděleny a z počtu jejich hodin se pak stanovují uvedené proporce. Pro upřesnění uvádíme, že do skupiny **všeobecně vzdělávací** jsou obvykle zahrnovány předměty **český jazyk a literatura, cizí jazyk, občanská výchova, dějepis, matematika, fyzika, chemie, biologie, tělesná výchova, základy ekologie**. Obvykle nejsou ve vzdělávacím programu zastoupeny všechny a někdy se tam zahrnují i další - podle charakteru a potřeb odborné složky ve vzdělávacím programu jako celku. V současné době je rovněž tendence započítávat sem i základní přípravu ve výpočetní technice, případně i ekonomiku v neekonomických vzdělávacích programech.

Tabulka 12: Základní proporce učebních plánů v různých formách studia

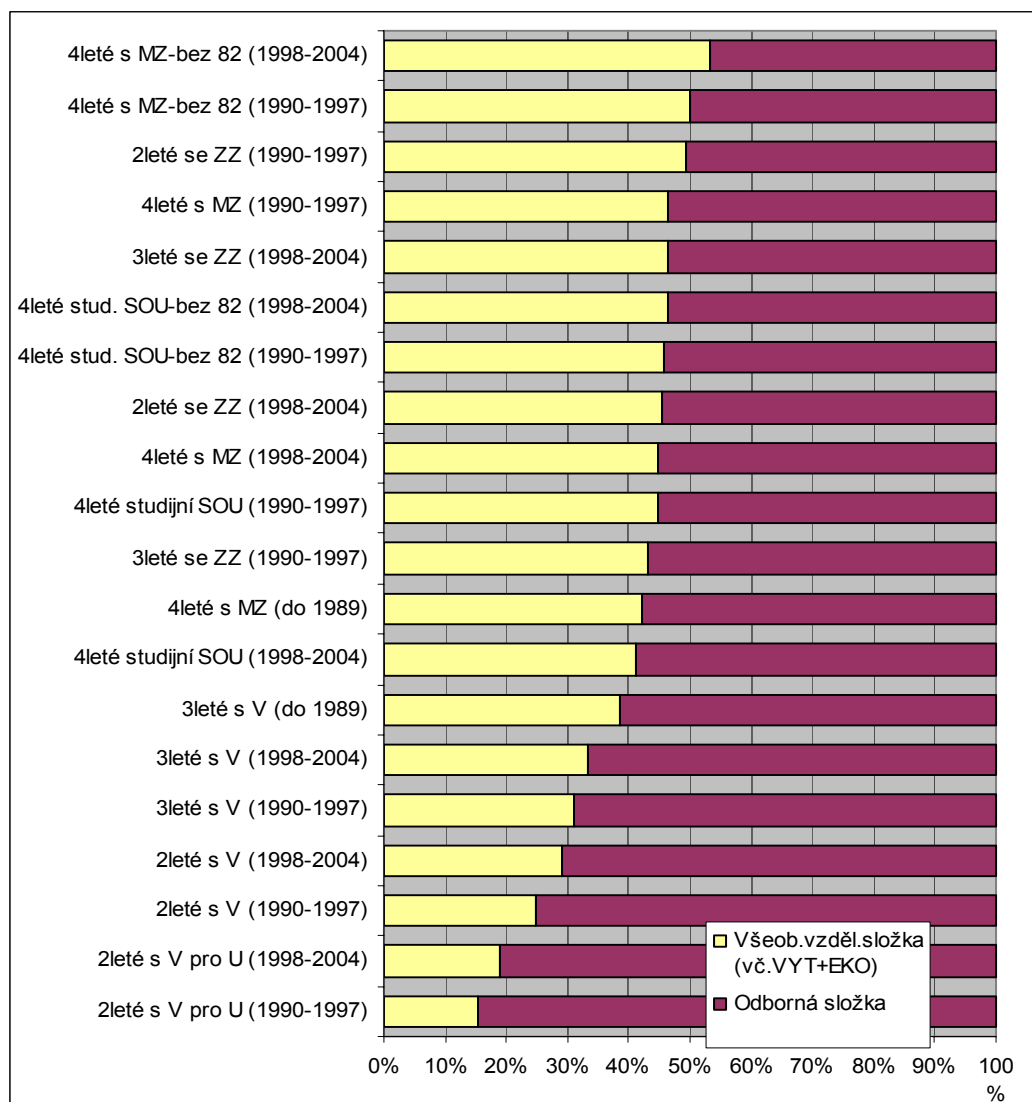
Forma studia	Období	Délka studia	Všeob.vzděl.složka		Odborná složka		Týdenních hodin za	
			týd.hodin	podíl	týd.hodin	podíl	studium	v roce
3leté s V	do 1989	3	37,9	36,6%	65,6	63,40%	103,4	34,5
	1990-1997	3	28,0	28,0%	71,9	72,0%	99,9	33,2
	1998-2004	3	28,5	29,0%	69,8	71,0%	98,3	32,8
	<i>bez skupiny 82</i>	1990-1997	3	28,4	28,3%	71,9	71,7%	100,3
<i>bez skupiny 82</i>	1998-2004	3	28,7	29,2%	69,6	70,8%	98,3	32,8
4leté s MZ	do 1989	4	50,6	38,8%	80,0	61,2%	130,6	32,7
	1990-1997	4	53,7	40,8%	77,9	59,2%	131,7	32,9
	1998-2004	4	52,9	39,4%	81,5	60,6%	134,4	33,6
	<i>bez skupiny 82</i>	1990-1997	4	56,0	43,3%	73,3	56,7%	129,3
<i>bez skupiny 82</i>	1998-2004	4	59,1	45,9%	69,6	54,1%	128,7	32,2
2leté s V	1990-1997	2	14,4	21,8%	51,7	78,2%	66,1	33,1
	1998-2004	2	15,9	24,8%	48,0	75,2%	63,9	31,9
2leté s V pro U	1990-1997	2	10,2	15,4%	56,2	84,6%	66,4	33,2
	1998-2004	2	11,9	18,9%	51,2	81,1%	63,1	31,5
2leté se ZZ	1990-1997	2	29,9	49,3%	30,7	50,7%	60,6	30,3
	1998-2004	2	26,0	39,4%	40,0	60,6%	66,0	33,0
3leté se ZZ	1990-1997	3	41,6	43,2%	54,6	56,8%	96,2	32,1
	1998-2004	3	35,5	39,2%	55,0	60,8%	90,5	30,2
4leté studijní SOU	1990-1997	4	52,1	39,3%	80,4	60,7%	132,5	33,1
	1998-2004	4	49,3	36,7%	85,0	63,3%	134,3	33,6
5leté s MZ	1990-1997	5	62,4	38,0%	101,7	62,0%	164,1	32,8
	1998-2004	5	75,0	45,5%	90,0	54,5%	165,0	33,0
kval.pyr.po 2.a 3r. V	1990-1997	3	22,0	21,2%	82,0	78,8%	104,0	34,7
prof.odb.přípr.abs.OŠ	1990-1997	1	2,5	5,7%	41,5	94,3%	44,0	31,1
	1998-2004	1	0,0	0,0%	33,0	100,0%	33,0	33,0
stupň. 3+2leté	1990-1997	5	55,6	33,0%	113,1	67,0%	168,7	33,7
větv.-stupň.(5l.)	1990-1997	5	60,6	35,7%	109,2	64,3%	169,8	34,0
2leté pro abs. 3l.UO	1990-1997	2	29,2	44,2%	36,8	55,8%	66,0	33,0
	1998-2004	2	27,1	41,5%	38,1	58,5%	65,2	32,6
3leté pro abs. 3l.UO	1990-1997	3	33,8	40,9%	48,8	59,1%	82,5	27,5
	1998-2004	3	26,0	24,0%	82,5	76,0%	108,5	36,2

Počty hodin věnované základní výuce výpočetní techniky a ekonomickému vzdělávání na neekonomických školách jsou započteny do odborné složky - i když v současnosti jsou považovány za součást všeobecné složky

Proporce všeobecně vzdělávací a odborné složky jsou uvedeny rovněž v tabulce 12, pro snazší porovnání je připojen obrázek 6, který dává názorný obraz o vzájemném poměru uvedených složek pro jednotlivé formy studia.

Zajímáme-li se o **podíl všeobecně vzdělávací složky** v učebních plánech schválených v období „po Standardu“, zjistíme z uvedené tabulky, že pro 3leté učební obory a 4leté maturitní obory je tento podíl **od 29 % do 46 %**, v dalších případech se pohybuje v průměrech od 19 % (2leté s V pro U) do 45 % (5leté s MZ). Hodnoty hodinové dotace všeobecného vzdělávání jsou 28,7 týdenních hodin u 3letých s V a téměř 59 týdenních hodin u vzdělávacích programů s maturitní zkouškou za celé studium.

Obrázek 6: Základní proporce učebních plánů v různých formách studia¹¹

Ve **tříletých učebních vzdělávacích programech** je podíl všeobecně vzdělávací složky 29,2 % proti 70,8 % věnované odborné složce. Odbornou složku ovšem tvoří dvě zásadně odlišné části, **teoretická příprava a odborný výcvik**. Propočteme-li poměr všech tří složek proporce ukazují následující tabulka 13:

Tabulka 13: Proporce všeobecného, odborného teoretického vzdělávání a odborného výcviku

	Hodin	Podíl
Všeobecně vzdělávací složka	28,17	28,4%
Odborná složka - teoretická část	24,28	24,5%
Odborná složka - odborný výcvik	46,76	47,1%
Celkem	99,21	100,0%

Největší podíl má tedy odborný výcvik. Podíl všeobecně vzdělávací složky, která má podstatnou měrou ovlivňovat přípravu pro občanský život a pro další vzdělávání, je nízký, těsně pod hranicí požadovanou Standardem. Ve srovnání s rokem 1989 však došlo k výraznému poklesu podílu všeobecného vzdělávání o více jak 7 %.

¹¹ I když v tabulce jsou počty hodin výpočetní techniky a ekonomiky započteny v rámci odborné složky, zde jsou pro porovnání uvedeny v rámci všeobecně vzdělávací složky.

Toto **srovnání však správně neodráží skutečnost**. Ve vzdělávacích programech schválených před rokem 1990 poskytujících vyučení byly v učebních plánech sice uváděny poměrně vysoké počty hodin všeobecně vzdělávacích předmětů, ale SOU dostala oprávnění vyučovat ve 3letých vzdělávacích programech podle tzv. alternativního učebního plánu. Tento alternativní učební plán, jehož poslední verze byla schválena MŠMT 31. 5. 1991, čj. 17 981/91-21, dával ředitelům oprávnění m.j. upravit platné schválené učební plány tak, že počet hodin všeobecně vzdělávací složky činil pouze 17 týdenních hodin, tj. pouze 16,5 % a nikoli 36,6 %. Přitom nikde nebyl zachycen reálný podíl vyučování podle těchto alternativních plánů, nicméně byl považován za naprosto převažující, i když uvedené snížení všeobecného vzdělávání nebylo vždy v tak velké míře. Pro orientaci lze uvést, že počet hodin odborného výcviku ve 3letých učebních vzdělávacích programech byl zcela běžně větší než 50 týdenních hodin za celou dobu přípravy.

Na druhou stranu je potřebné vzít v úvahu, že v údajích o vzdělávacích programech "před rokem 1990" není v počtech hodin odborného výcviku započítáno období provozního výcviku, které trvalo 4 měsíce a bylo součástí přípravy u většiny učebních vzdělávacích programů (to v přepočtu představovalo asi 16 týdenních hodin odborného výcviku v celoročním průměru). Z tohoto pohledu by byl podíl všeobecně vzdělávací složky pouze 31 % a ne 36,6 %.

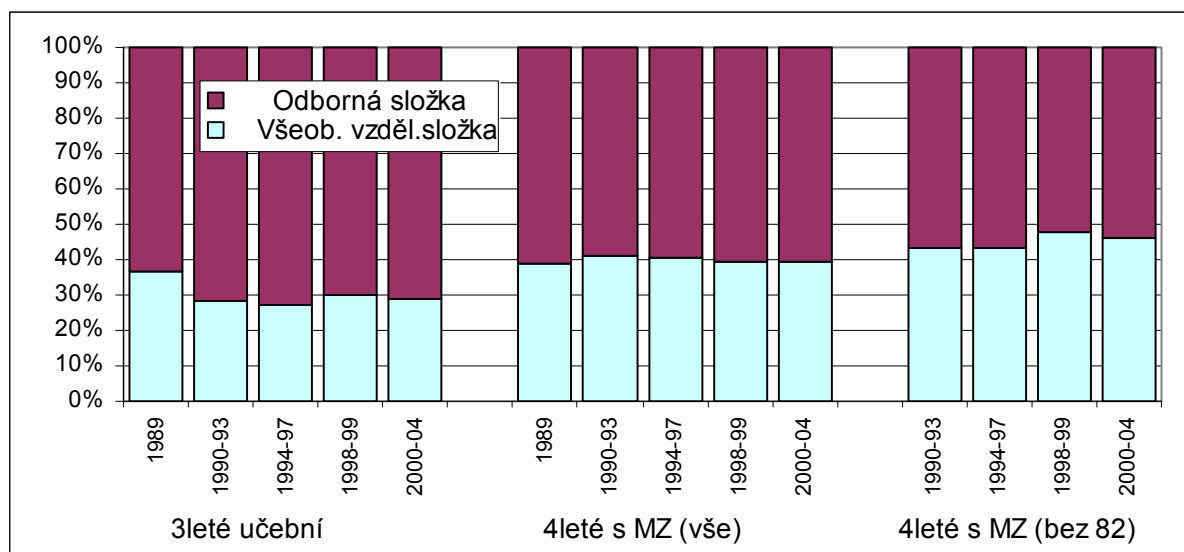
Ve zkoumaných vzdělávacích programech jsou již uváděny takové počty hodin všeobecného vzdělávání, které odpovídají podle názoru SOU potřebám přípravy na povolání a možnostem a zájmům žáků. Lze tedy konstatovat, že skutečný pokles počtu hodin všeobecně vzdělávací složky nebyl zdaleka tak velký, naopak může reálně představovat vyšší hodnotu než před rokem 1989. Tuto skutečnost nyní ovlivňuje i poměrně vysoký podíl učňů přecházejících do nástavbových vzdělávacích programů, protože vedení SOU si uvědomuje, že tito vyučenci potřebují lepší všeobecně vzdělávací základ.

V souvislosti s celkovým poklesem všeobecně vzdělávací složky v učebních vzdělávacích programech je vhodné upozornit i na to, že se hodinové dotace jednotlivých předmětů této složky výrazně diferencuje podle charakteru vzdělávacího programu. Navrhovatelé vzdělávacích programů dovedou vhodně posoudit potřebu všeobecného vzdělávání a výrazně diferencovat, což před rokem 1990 typové učební plány prakticky znemožňovaly.

Čtyřleté vzdělávací programy SOŠ s maturitní zkouškou tvoří druhou skupinu s vysokým podílem počtu žáků. Podíl všeobecného vzdělávání zde tvoří v současné době 45,9 % (což odpovídá požadavkům Standardu), odborného 54,1 %. Ani tyto proporce nelze ovšem považovat za uspokojivé vzhledem k současným nárokům na přípravu adaptabilního absolventa, připraveného dále se vzdělávat, a to nejen pokračováním ve školském systému (prakticky 30 % absolventů SOŠ pokračuje již dnes ve vzdělávání v terciární sféře), ale i v pracovním životě. Ve srovnání s učebními plány roku 1989 podíl všeobecně vzdělávací složky vzrostl o více jak 7 %, a to zejména v období „po Standardu“ v důsledku přizpůsobení jeho požadavkům. Opět se zde projevuje **nárůst diverzifikace**.

K dokumentaci změn a postupného vývoje je určen i následující graf na obr. 7. V něm je zřejmý stav před rokem 1989, dále dvě čtyřletá období 90. let, období bezprostředně po přijetí „Standardu“ a období posledních let od r. 2000. Standard středoškolského odborného vzdělávání určil nejmenší možný podíl všeobecného vzdělávání na 30 % v učebních vzdělávacích programech a 45 % v maturitních vzdělávacích programech. Z grafu je zřejmý jeho vliv, protože v tomto období dochází ke zvýšení podílu všeobecného vzdělávání. Je nutno konstatovat, že nedodržení uvedených hodnot v průměrech let 1998 až 99 způsobily schvalované učební dokumenty skupiny 82 Umění a užité umění, které se vymykají i vyššími počty týdenních hodin a v důsledku toho i nižším podílem všeobecného vzdělávání. Proto jsou uvedeny jak hodnoty průměrů všech vzdělávacích programů, tak hodnoty stanovené bez vzdělávacích programů skupiny 82. Zde je zřejmé značné zvýšení podílu všeobecného vzdělávání po zavedení Standardu.

Obrázek 7: Vývoj proporcí všeobecné a odborné složky vzdělávání

Další formou studia, ve které se připravují maturanti, jsou **4leté studijní obory SOU**. Poskytnout vyučení i všeobecné a odborné teoretické vzdělání na maturitní úrovni při délce studia 4 roky je velmi obtížné. Proto začaly vznikat v 90. letech 5leté stupňovité vzdělávací programy. Ty však byly novelou školského zákona v r. 1996 eliminovány. V rámci čtyřleté přípravy nelze dodržet potřebný podíl všeobecného vzdělávání, což přípravu v těchto vzdělávacích programech znevýhodňuje. Z dalšího jen upozornění na skutečnost, že ve 4letých studijních vzdělávacích programech (maturitní obory SOU) je počet hodin odborného výcviku prakticky stejný jako ve 3letých vzdělávacích programech před rokem 1990. Ze srovnání je zřejmé, že realizace odborného výcviku a přípravy na maturitu zároveň jde v těchto vzdělávacích programech na vrub vyšších celkových hodinových dotací v učebním plánu, nižšího počtu hodin všeobecně vzdělávacích předmětů a nižšího počtu hodin odborného teoretického základu (vše ve srovnání s maturitními obory SOŠ).

Atypickou skupinu tvoří vzdělávací programy pro **2leté studium absolventů 3letých učebních vzdělávacích programů**. Toto nastavbové studium vlastně doplňuje vzdělání vyučeného tak, aby získal úplné střední odborné vzdělání, jinak řečeno mohl složit maturitní zkoušku. Při úvahách tedy nelze vycházet pouze z poměrů v údajích o této skupině, ale je potřebné je spojit s údaji o 3letých vzdělávacích programech s vyučením. Součet hodin a spočtené podíly v následující tabulce ukazují, že takto navazující příprava poskytuje dostatečnou úroveň všeobecného vzdělání, protože přes zdánlivě nevyhovující proporce je zřejmé, že součet hodin věnovaný všeobecně vzdělávací složce je srovnatelný (dokonce větší) než ve 4letém studiu s maturitou na SOŠ.

Tabulka 14: Počty hodin a podíly všeobecně vzdělávací a odborné složky nastavbového studia

Forma	Všeobecně vzdělávací složka		Odborná složka	
	týd.hodin za studium	podíl	týd.hodin za studium	podíl
3letý s V	28,5	29,0%	69,8	71,0%
2letý pro abs. 3I.UO	27,1	41,5%	38,1	58,5%
Celkem	55,6	34,0%	107,9	66,0%

Skupiny **5letých vzdělávacích programů** (5letý s MZ a stupňovité 3+2letý) dokumentují, že **podíl všeobecného vzdělávání je vždy výsledkem kompromisu** mezi potřebami všeobecného vzdělávání a odborného vzdělávání. V 5letém vzdělávacím programu s maturitou umožňuje vyšší celkový počet vyučovacích hodin věnovat více hodin všeobecně vzdělávacím předmětům. V 5letých stupňovitých vzdělávacích programech, kde je potřebné žáky připravit nejen k maturitě, ale i k vyučení, je potřeba věnovat větší podíl

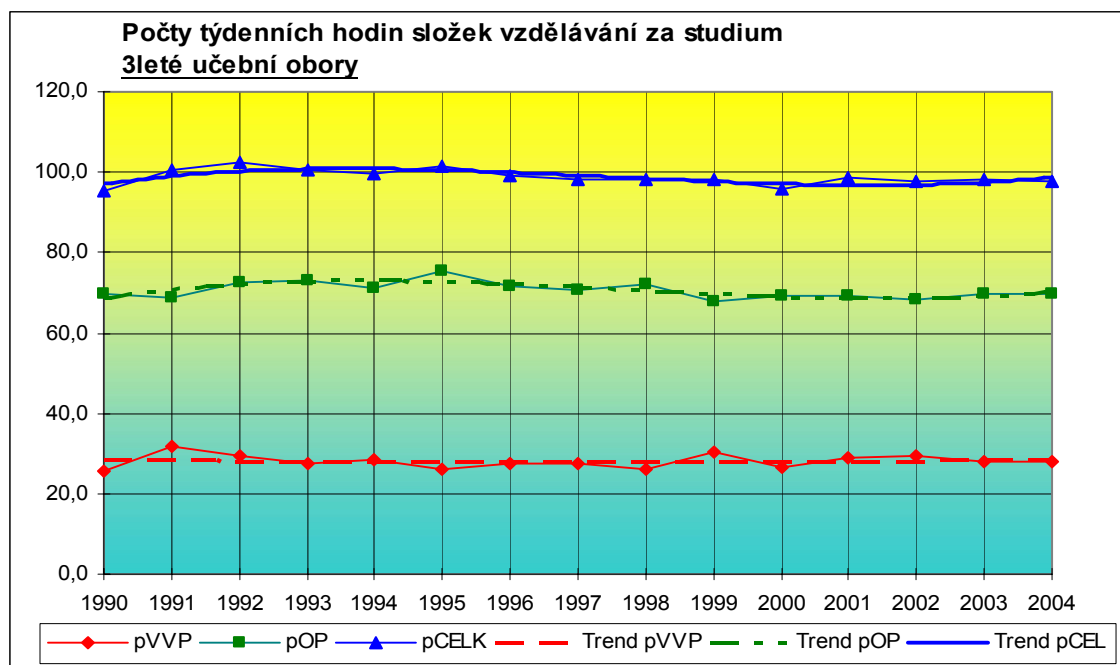
vyučovacích hodin odbornému vzdělávání (odbornému výcviku), a proto je podíl času pro VVP téměř stejný jako u vzdělávacích programů 4letých s MZ. Tyto formy studia se uplatňovaly zejména 1. pol. 90. let, v současné době již neexistují.

Srovnání **2letého vzdělávacího programu se závěrečnou zkouškou - ZZ** (jde o studium na SOŠ) s **2letými obory s V** ukazuje zásadní rozdíl v podílu všeobecného vzdělávání (39 % na SOŠ a 19 % na SOU), vyplývající jednak z rozdílného pojetí 2letých vzdělávacích programů na SOU a na SOŠ, jednak z potřeby umožnit pokračování přípravy ve vzdělávacích programech SOŠ. Dvouleté vzdělávací programy s vyučením jsou určeny pro žáky, kteří již v základní škole nezvládali všeobecné vzdělávání, nemají o něj zájem a jsou ochotni se připravovat především v praktických dovednostech pro výkon manuálních činností. Přesto je zřejmé, že i zde se projevila po roce 1998 tendence ke zvýšení počtu hodin věnovaných všeobecně vzdělávací složce.

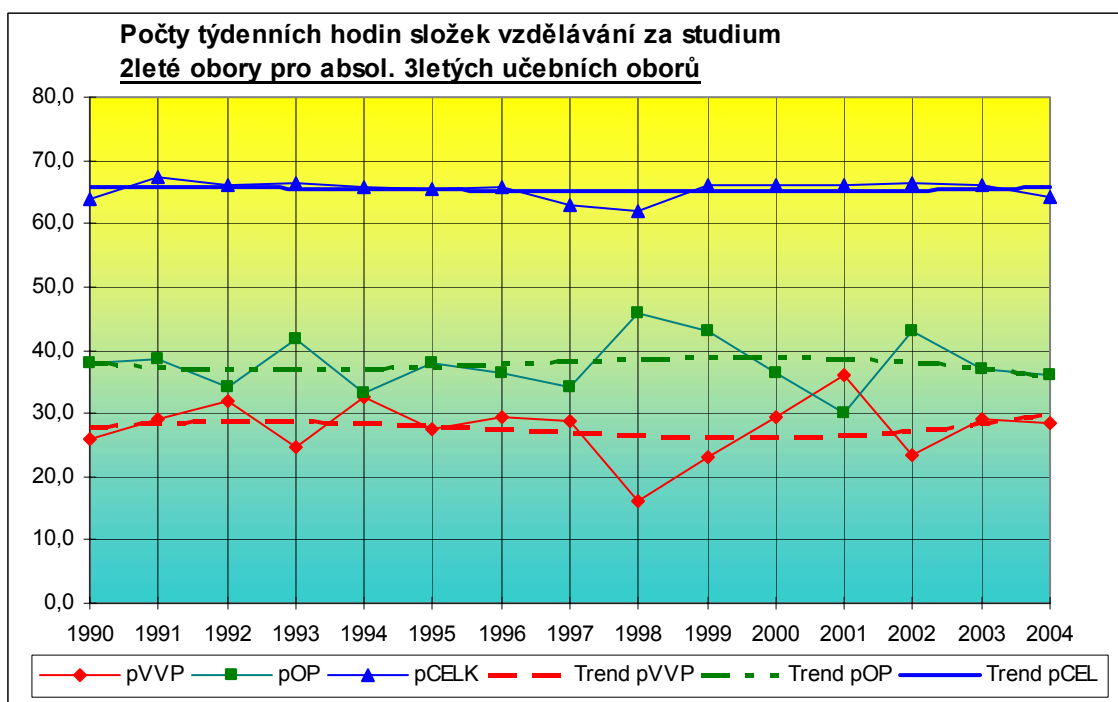
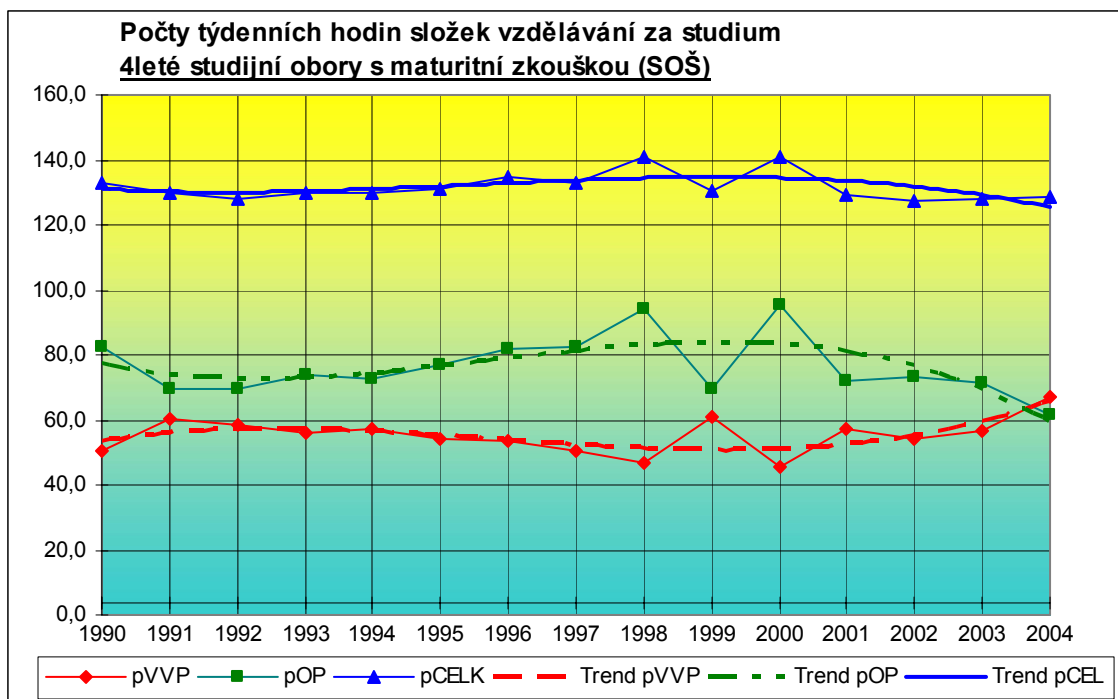
Pokusíme-li se shrnout získané poznatky, lze konstatovat, že pokud jde o vzdělávací programy poskytující maturitní úroveň, je podíl všeobecného vzdělávání proti roku 1989 významně vyšší, v učebních vzdělávacích programech se tento podíl naopak snižuje ve prospěch získání konkrétních odborných dovedností praktického charakteru, které je časově náročné a vyžaduje značný podíl hodinové dotace. Z pohledu realizované výuky však dochází spíše ke zvýšení tohoto podílu (viz výše).

Pro získání představ o vývoji proporcí učebních plánů v letech 1990 až 2004 následuje série grafů (obr. 8, 9 10), které ukazují vývoj dříve uváděných hodnot v jednotlivých letech. Grafy dokumentují vývoj průměrných počtů hodin věnovaných všeobecnému vzdělávání, odbornému vzdělávání a celkovému počtu hodin. Nejstabilnější vývoj v uvedených aspektech prodělaly v uplynulých 15 letech 3leté učební vzdělávací programy. U 4letých maturitních programů je významný trend, kdy podíl všeobecného vzdělávání převyšuje v poslední době podíl odborného vzdělávání. 2leté obory pro absolventy učebních oborů prodělaly poměrně nestabilní vývoj z hlediska proporcí všeobecného a odborného vzdělávání, což ukazuje na neujasněnou nebo měnící se koncepci.

Obrázek 8, 9, 10: Vývoj proporcí učebních plánů v letech 1990 až 2004

pVVP – průměrný počet týdenních hodin všeobecně vzdělávací složky za studium
pOP - průměrný počet týdenních hodin odborné složky za studium
pCELK - průměrný počet týdenních hodin za studium

V celkových počtech hodin jsou hodnoty ve všech třech formách studia po celé období ustálené. Podíl všeobecně vzdělávací složky je velice stabilní u učebních vzdělávacích programů, změny v ostatních dvou případech lépe znázorňuje zobrazení trendů.

3.4 Všeobecně vzdělávací složka

V období před rokem 1990 měly učební plány direktivní charakter a měly vždy přesně určené (fixní) dotace týdenních hodin jednotlivých předmětů. Některé jejich části byly unifikovány bez ohledu na skutečné vzdělávací potřeby v rámci vzdělávacího programu a na možnosti žáků. V oblasti učebních plánů se to projevovalo vytvářením tzv. typových učebních plánů, kterými byly předepsány hodinové dotace všeobecně vzdělávacích předmětů a odborného výcviku a učební plány jednotlivých vzdělávacích programů pak

musely být pro celé velké skupiny jednotlivých forem přípravy identické, takže např. automechanik, dlaždič-cestář i knihař měli např. stejný počet hodin matematiky a fyziky.

Nové přístupy vedly nejen k možnosti rozdílných hodinových dotací všeobecného vzdělávání v jednotlivých studijních vzdělávacích programech tak, aby jeho rozsah odpovídal skutečným potřebám vzdělávacích programů a rozdílným předpokladům žáků, kteří v daných vzdělávacích programech jsou obvykle zastoupeni, ale i k vytváření učebních plánů uvádějících u jednotlivých předmětů **rozmezí počtu hodin**, což škole umožňuje přizpůsobit učební plán určitého vzdělávacího programu zájmům a schopnostem žáků. Vzhledem k tomu, že tyto možnosti nejsou direktivně prosazovány a některé školy podávající návrh nového vzdělávacího programu o nich neví nebo nepociťují potřebu jejich začlenění do učebního plánu, který vytvářejí pouze pro svou školu, vyskytují se častěji až od druhé poloviny 90 let. Je však možno konstatovat, že se začaly uplatňovat v učebních plánech **nejfrekventovanějších vzdělávacích programů** (Obchodní akademie, Strojírnoství apod.).

Pro analýzu bylo nutné v údajích o hodinových dotacích v učebních plánech zachytit pro každé učební dokumenty pro jednotlivé předměty rozsahy hodin uvedené v učebním plánu. Proto jsou v tabulce 15 pro sledované vzdělávací programy uváděny dva údaje, jeden odpovídá spodní hranici, druhý (označený v kódu připojeným „x“) je horní hranicí. Pokud uvedený údaj nemá rozmezí, jsou v tabulce dvě stejné hodnoty. Pro údaje před rokem 1990 je uváděna pouze jedna hodnota, protože neexistovala možnost v učebním plánu uvést hodinovou dotaci jinak než fixně.

V tabulce jsou uvedeny hodnoty průměrných minimálních a maximálních (-x) hodinových dotací předmětů **český jazyk a literatura (CJL)**, **cizí jazyk (CIJ)**, **matematika (MAT)**, **součtu všech povinných všeobecně vzdělávacích předmětů (VVP)** a pro porovnání i **celkový počet hodin za studium v jednotlivých kategoriích vzdělání**. Hodnota „počet“ uvádí, kolik vzdělávacích programů se v dané skupině vyskytuje, tj. z kolika hodnot byl vypočten průměr.

Vzhledem k omezenému počtu forem studia před rokem 1990 mohlo být srovnání provedeno jen pro 3leté vzdělávací programy s vyučením a 4leté vzdělávací programy SOŠ s maturitní zkouškou. Dále jsou uvedeny hodnoty i pro další formy studia, ovšem jen pro období po roce 1990.

Z porovnání stavu v r. 1989 a v období 90. let je zřejmé, že v nově schvalovaných **3letých vzdělávacích programech s vyučením** dochází k poklesu počtu hodin všeobecně vzdělávací složky, a to výrazně u matematiky a málo u českého jazyka a literatury, naproti tomu došlo ke zvýšení počtu hodin u cizího jazyka. Navíc zde existuje možnost výběrové či nepovinné výuky cizího jazyka.

V nově schvalovaných **maturitních vzdělávacích programech SOŠ** dochází k nárůstu počtu hodin všeobecně vzdělávacích předmětů. Zatímco **nárůst hodin výuky cizího jazyka** je skutečně výrazný, a to zejména v posledních letech po zavedení Standardu, nárůst hodin českého jazyka je mírnější. Naproti tomu došlo i zde k poklesu hodin matematiky, což se stalo zejména ve skupině oborů 82 Umění a užité umění. Pokud sledujeme průměrné hodnoty hodinové dotace matematiky s vyloučením této skupiny, zůstávají prakticky stejné jako před r. 1989.

Přitom dochází také k **nárůstu diverzifikace** v rozsahu všeobecného vzdělávání v jednotlivých vzdělávacích programech.

Celkově lze konstatovat, že v rámci sledovaných všeobecně vzdělávacích předmětů dochází s postupem let k nárůstu počtu hodin výuky cizího jazyka, dále českého jazyka a literatury a k poklesu výuky matematiky. Tento pokles dokumentuje skutečnost, že před rokem 1990 došlo v rozsahu výuky matematiky k nevyváženosti s ostatními předměty a nyní je v návrzích škol její podíl omezen. Omezení na 4 týdenní hodiny bylo ovšem realizováno pouze v některých vzdělávacích programech skupiny 82 Umění, užité umění. Na druhé straně jsou vzdělávací programy, kde došlo ke zvýšení hodinové dotace matematiky nad dřívější maximum.

Tabulka 15: Přehled počtu hodin všeobecně vzdělávacích předmětů

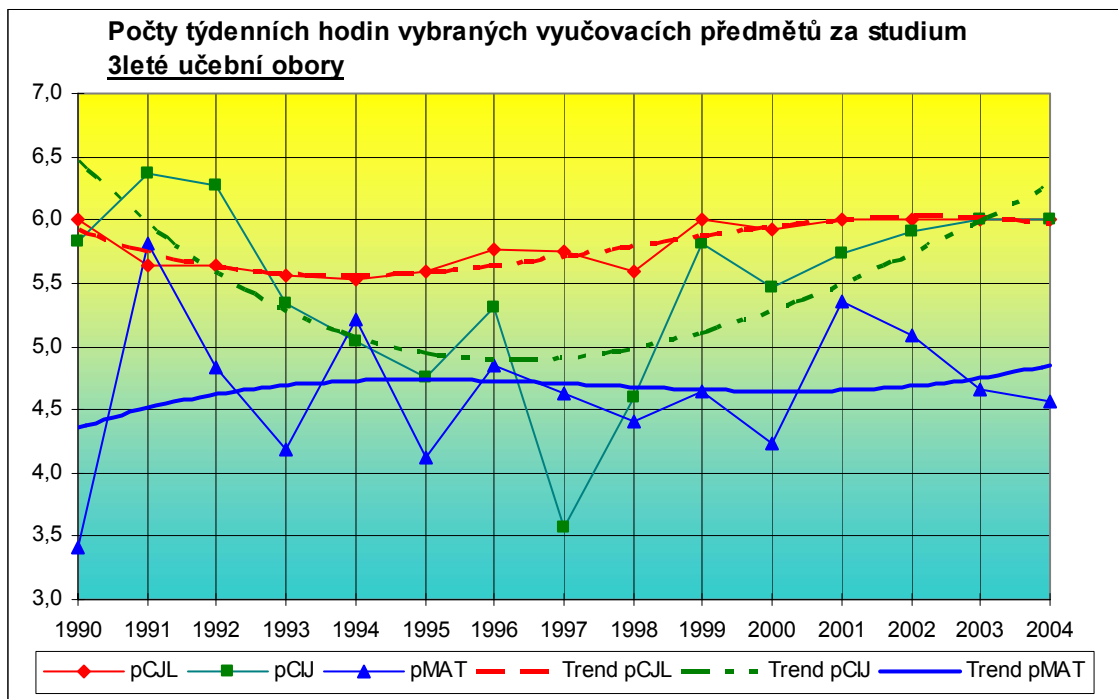
Forma studia	Počet	Období	Roků	CJL	CJLx	CIJ	CIJx	MAT	MATx	VVP	VVPx	CEL	CELx
3leté s V	48	do 1989	3	6,0		4,9		7,0		37,9		104,0	
	118	1990-1997	3	5,6	5,7	5,3	5,4	4,6	4,6	27,7	28,2	99,7	100,2
	86	1998-2004	3	6,0	6,0	5,7	5,8	4,3	5,2	27,3	29,6	96,4	98,8
	204	1990-2004	3	5,8	5,8	5,5	5,6	4,5	4,9	27,5	28,8	98,3	99,6
4leté s MZ	102	do 1989	4	8,2		8,8		10,4		50,6		131,9	
	234	1990-1997	4	10,2	10,2	12,8	12,9	9,3	9,5	53,5	54,0	131,3	132,2
	112	1998-2004	4	10,5	10,5	13,8	14,0	8,0	8,8	52,4	53,5	133,4	137,0
	346	1990-2004	4	10,3	10,3	13,1	13,3	8,9	9,3	53,1	53,8	132,0	133,8
4leté s MZ bez oborů skupiny 82	195	1990-1997	4	10,2	10,3	13,2	13,4	10,2	10,4	55,7	56,3	128,9	129,9
	68	1998-2004	4	10,8	10,8	15,0	15,3	10,6	10,9	58,4	59,7	127,9	131,0
	263	1990-2004	4	10,4	10,4	13,7	13,9	10,3	10,6	56,4	57,2	128,6	130,2
2leté s V	10	1990-1997	2	2,8	3,1	2,0	2,0	2,8	3,0	14,2	14,6	66,0	66,4
	7	1998-2004	2	3,7	3,7	2,0	2,0	3,1	3,1	15,7	16,0	63,4	65,9
	17	1990-2004	2	3,2	3,4	2,0	2,0	2,9	3,1	14,8	15,2	64,9	66,2
2leté s V pro U	9	1990-1997	2	1,9	1,9	0,0	0,0	1,9	1,9	10,2	10,2	66,4	66,4
	26	1998-2004	2	3,9	3,9	0,0	0,0	3,9	3,9	11,9	11,9	59,8	64,8
	35	1990-2004	2	3,4	3,4	0,0	0,0	3,4	3,4	11,5	11,5	61,5	65,2
2leté se ZZ	15	1990-1997	2	4,2	5,7	4,1	5,7	3,7	5,3	26,9	32,9	58,9	65,4
	1	1998-2004	2	6,0	6,0	5,0	5,0	6,0	6,0	26,0	26,0	66,0	66,0
	16	1990-2004	2	4,3	5,8	4,2	5,6	3,9	5,3	26,8	32,4	59,3	65,4
3leté se ZZ	5	1990-1997	3	7,6	8,6	10,8	11,4	5,6	6,0	40,4	42,8	96,0	96,4
	2	1998-2004	3	6,5	7,5	6,5	7,5	5,0	6,0	34,0	37,0	89,0	95,0
	7	1990-2004	3	7,3	8,3	9,6	10,3	5,4	6,0	38,6	41,1	94,0	96,0
4leté studijní SOU	21	1990-1997	4	9,1	9,2	12,7	12,8	9,0	9,0	52,0	52,2	132,0	132,9
	49	1998-2004	4	9,9	10,0	13,0	13,0	7,5	7,6	49,0	49,5	133,3	135,6
	70	1990-2004	4	9,7	9,7	12,9	12,9	7,9	8,0	49,9	50,3	132,9	134,8
4leté studijní SOU bez oborů skupiny 82	17	1990-1997	4	9,2	9,3	13,4	13,5	9,8	9,8	53,2	53,4	132,5	133,6
	27	1998-2004	4	10,0	10,0	13,9	13,9	9,5	9,7	52,1	53,1	129,0	132,1
	44	1990-2004	4	9,7	9,8	13,7	13,8	9,6	9,7	52,5	53,2	130,4	132,7
5leté s MZ	10	1990-1997	5	10,6	10,6	19,7	19,7	10,5	10,5	62,4	62,4	163,7	164,8
	2	1998-2004	5	20,0	20,0	11,0	11,0	8,5	8,5	75,0	75,0	165,0	165,0
	12	1990-2004	5	12,2	12,2	18,3	18,3	10,2	10,2	64,5	64,5	163,9	164,8
kvalif.pyramida	3	1990-1997	3	3,0	3,0	2,0	2,0	5,0	5,0	22,0	22,0	104,0	104,0
	0	1998-2004	3										
	3	1990-2004	3	3,0	3,0	2,0	2,0	5,0	5,0	22,0	22,0	104,0	104,0
prof.odb.přípr.abs.OŠ	17	1990-1997	1	0,0	0,0	2,5	2,5	0,0	0,0	2,5	2,5	40,8	42,7
	1	1998-2004	1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	33,0	33,0
	18	1990-2004	1	0,0	0,0	2,5	2,5	0,0	0,0	2,5	2,5	40,4	42,2
stupň. 3+2leté	17	1990-1997	5	10,4	10,4	12,1	12,2	9,5	9,6	55,6	55,7	168,6	169,4
	0	1998-2004	5										
	17	1990-2004	5	10,4	10,4	12,1	12,2	9,5	9,6	55,6	55,7	168,6	169,4
větv.-stupň.(5l.)	5	1990-1997	5	10,0	10,0	15,6	15,6	12,0	12,0	60,6	60,6	169,8	169,8
	0	1998-2004	5										
	5	1990-2004	5	10,0	10,0	15,6	15,6	12,0	12,0	60,6	60,6	169,8	169,8
2leté pro abs. 3l.UO	55	1990-1997	2	4,7	4,9	5,8	7,3	4,8	5,6	28,0	30,4	64,8	66,9
	13	1998-2004	2	5,4	5,4	5,9	6,1	5,3	5,3	27,0	27,2	64,4	65,8
	68	1990-2004	2	4,8	5,0	5,8	7,0	4,9	5,5	27,8	29,8	64,7	66,7
3leté pro abs. 3l.UO	2	1990-1997	3	6,5	6,5	6,5	7,5	7,5	9,0	32,5	35,0	80,0	85,0
	1	1998-2004	3	6,0	6,0	12,0	12,0	0,0	0,0	26,0	26,0	107,0	110,0
	3	1990-2004	3	6,3	6,3	8,3	9,0	7,5	9,0	30,3	32,0	89,0	93,3

Pro získání představ o vývoji počtu hodin a proporcí vybraných všeobecně vzdělávacích předmětů v učebních plánech nestačí pouze porovnání s rokem 1989. Vedle tohoto základního srovnání jsme proto připravili sérii grafů (obr. 11, 12, 13), které ukazují vývoj dříve uváděných hodnot v jednotlivých letech.

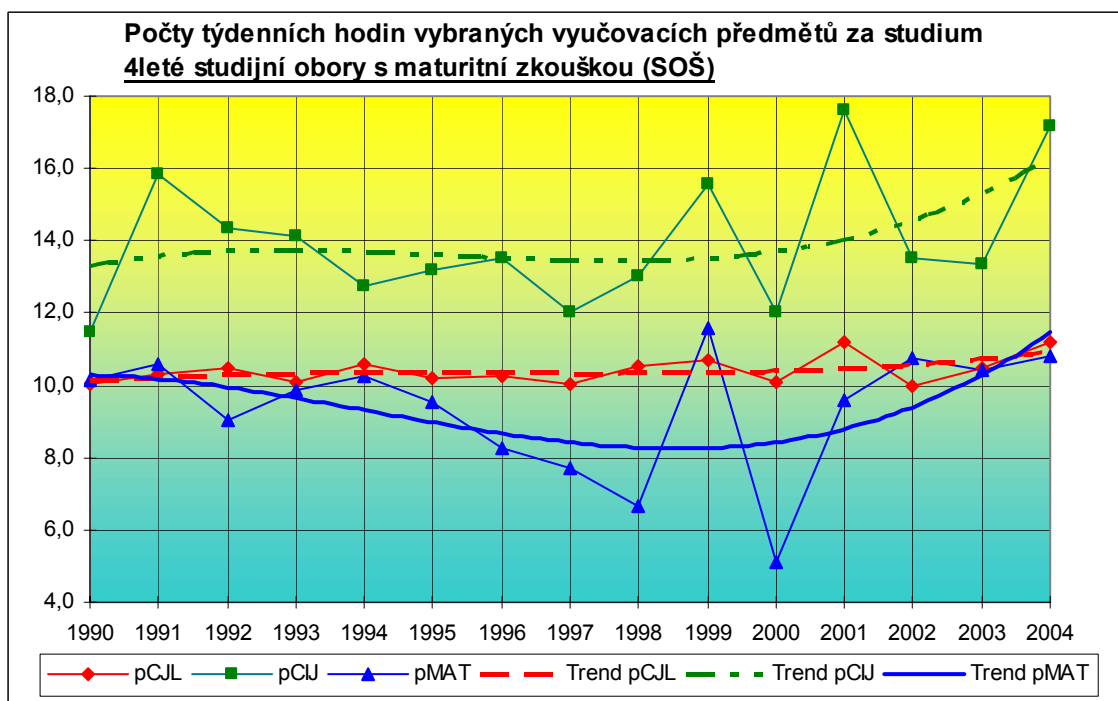
Grafy ukazují vývoj dosahovaných průměrných počtů hodin českého jazyka a literatury (pCSJ), cizího jazyka (pCIJ) a matematiky (pMAT) určených z učebních plánů vzdělávacích programů schválených v jednotlivých letech 1990-2004. Kromě skutečných

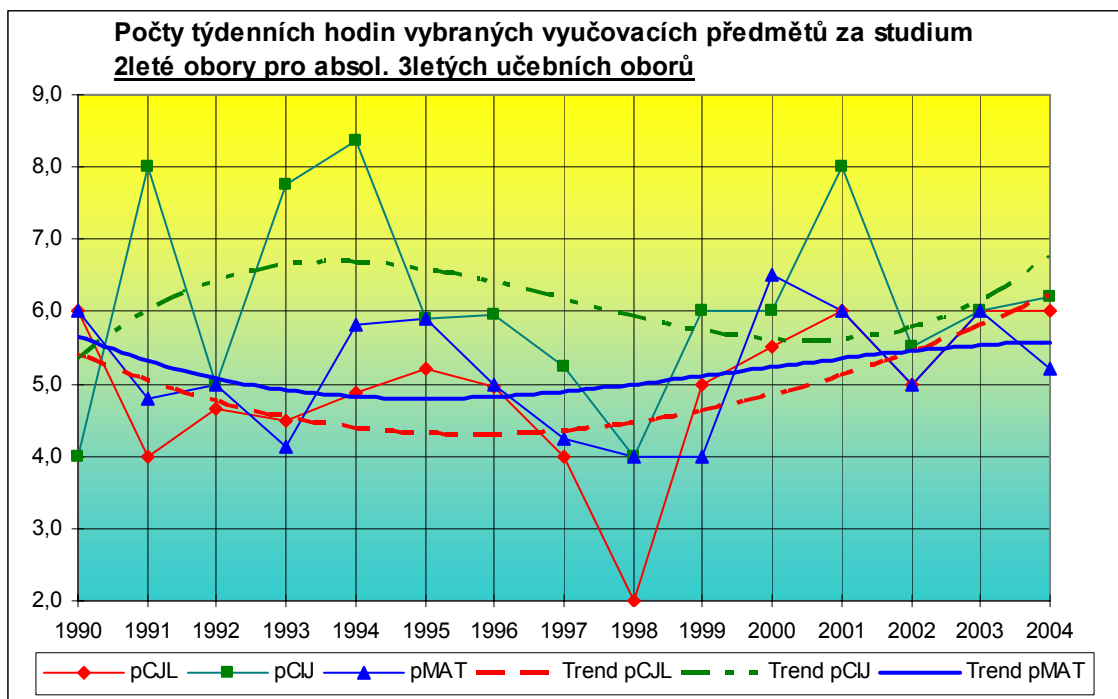
průměrů jsou v grafech zachyceny i trendy vývoje (polynomické - stupeň 3) těchto průměrných hodnot. (Zobrazované hodnoty byly určeny nejen jako průměry v jednotlivých letech, ale i jako průměry horní a dolní hodnoty.) Uvádíme hodnoty pro nejrozšířenější formy přípravy tj. 3letý s V, 4letý s MZ a 2letý pro absolventy 3letých vzdělávacích programů.

Obrázek 11, 12, 13: Vývoj počtu týdenních hodin vybraných vyučovacích předmětů

pCJL – průměrné počty týdenních hodin za studium předmětu český jazyk a literatura
 pCIJ – průměrné počty týdenních hodin za studium předmětu cizí jazyk
 pMAT – průměrné počty týdenních hodin za studium předmětu matematika

Z uvedených grafů je zřejmé, že rozsah výuky českého jazyka má ve 3letých učebních vzdělávacích programech i ve 4letých vzdělávacích programech setrvalý trend s mírným nárůstem v posledních letech. Podobně je tomu i s matematikou, i když její výuka prodělala v průběhu let větší výkyvy¹², zejména v 4letých maturitních oborech. V 2. pol. 90. let došlo k výraznějšímu poklesu počtu vyučovaných hodin, avšak po r. 2000 se projevuje výrazný trend ke zvýšení jejich počtu. Rozsah výuky cizího jazyka stanovený v učebních plánech prodělal v uplynulých 15 letech v těchto vzdělávacích programech výraznější výkyvy. V učebních vzdělávacích programech došlo nejprve k výraznému poklesu, avšak od 2. pol. 90. let dochází opět k postupnému nárůstu, který v posledních letech směřuje k tomu, že počet hodin výuky cizího jazyka začíná překračovat počet hodin výuky českého jazyka. V maturitních vzdělávacích programech můžeme pozorovat v posledních letech setrvalý nárůst počtu hodin výuky cizího jazyka, přičemž zde počet hodin výuky cizího jazyka po celou dobu výrazně převyšuje počet hodin výuky češtiny (až o 3 týdenní vyučovací hodiny).

Výrazné výkyvy v rozsahu výuky všeobecně vzdělávacích předmětů prodělaly nastavbové vzdělávací programy pro absolventy 3letých učebních oborů. V posledních letech se však projevuje jasný trend nárůstu výuky všech tří důležitých všeobecně vzdělávacích předmětů. Je zřejmé, že nejen v nastavbových vzdělávacích programech se v posledních letech výrazně projevuje vliv budoucí nové koncepce maturitní zkoušky.

3.5 Odborná složka

Analyzovat problematiku odborné složky je obtížnější, protože neexistují předměty, které by mohly charakterizovat odborné vzdělávání tak, jako český jazyk, cizí jazyk a matematika všeobecnou složku vzdělávání. Protože se v celkové analýze nemůžeme věnovat jednotlivým předmětům, byly zjišťovány údaje o charakteristických oblastech odborného

¹² Pro posuzování vývoje jsou vhodnější ukazatelé trendů, velké výkyvy v počtech týdenních hodin určitého předmětu jsou většinou způsobeny nerovnoměrností rozložení schvalování vzdělávacích programů jednotlivých skupin oborů do jednotlivých let. Např. velmi nízký průměrný počet hodin matematiky v maturitních oborech SOŠ v roce 2000 byl způsoben tím, že v tomto roce bylo ze 32 schválených vzdělávacích programů 26 ze skupiny 82 Umění a užité umění, kde je velmi malý počet hodin matematiky. V roce 1998 u vzdělávacích programů pro absolventy 3letých učebních oborů u CJL šlo o jeden experimentální lesnický obor, kde ještě nebyly respektovány základní principy dané Standardem.

vzdělávání. Sem patří **povinné odborné předměty, odborný výcvik** v učebních vzdělávacích programech, **praxe** ve vzdělávacích programech SOŠ, **podíl volitelných a výběrových předmětů a celkový rozsah** odborných předmětů.

Tabulka 16 na následující stránce uvádí přehled hodinových dotací a dalších statistických údajů v oblasti odborné složky vzdělávání pro jednotlivé formy studia. Opět jsou zde uvedeny pro porovnání i hodnoty z učebních plánů roku 1989 pro 3leté učební vzdělávací programy a pro 4leté vzdělávací programy SOŠ s maturitní zkouškou. Význam označení neuvedeného dříve je následující:

OPp - povinné odborné předměty (vč. odborného výcviku, bez V+V)

VYT - výpočetní technika – základní příprava

EKO - ekonomika, neuvádí se u ekonomicky profilovaných oborů, protože má vyjadřovat podíl ekonomické přípravy v neekonomických oborech

OVY - odborný výcvik

PRA - praxe, pokud je zařazena v určité hodinové dotaci do učebního plánu, není zde uvedena „provozní“ praxe, která je dána počtem týdnů v průběhu studia (viz dále).

V+V - volitelné a výběrové předměty (nezahrnují se nepovinné)

OPce - odborné předměty celkem (nezahrnují se nepovinné předměty)

CEL - celkem povinných týdenních hodin za studium

-x - připojené x uvádí maximální hodnoty v rámci rozpětí, bez „x“ jsou hodnoty minimální

Počet hodin povinných odborných předmětů je uváděn odděleně od počtu hodin odborných předmětů celkem. Povinnými odbornými předměty v této analýze rozumíme ty předměty, které jsou jednoznačně určeny učebním plánem a musí být jako takové odučeny. Snaha poskytovat školám volnost, aby si mohly přizpůsobit učební plán podle regionálních potřeb zaměstnavatelů, zájmu žáků apod. vedla k tomu, že vzrostl podíl vyučovacích hodin, jejichž obsah a členění do předmětů si může určovat škola. Tyto školou určované předměty označujeme jako výběrové, pokud je ještě navíc poskytnuta přímo žákům možnost alternativní volby z několika nabídnutých předmětů, hovoříme o volitelných předmětech. Účast na příslušném počtu hodin výuky je pro žáky povinná, proto nejde o předměty nepovinné, jejich obsah je však určen obvykle školou, někdy ovlivněn možnostmi výběrů žáky. Zvlášť je sledován počet hodin **výpočetní techniky a ekonomiky**. Považujeme za nutné sledovat, zda podíl této přípravy je dostatečný, protože jde o důležitý znak moderního pojetí přípravy z hlediska zaměstnatelnosti a uplatnitelnosti absolventa na trhu práce.

V šetření byl zjišťován i rozsah počtu hodin předmětu **praxe**. Praxe má v oborech SOŠ a nástavbových oborech zčásti charakter předmětu, který je začleněn v rozvrhu s pravidelnou týdenní dotací, zčásti je realizována jako několikátýdenní (obvykle dvoutýdenní) souvislá provozní praxe. V této tabulce je analyzován učební plán, proto je zde uváděna praxe tzv. **rozvrhová**, tj. udávaná v týdenních hodinách v učebním plánu. O **provozní** praxi bude pojednáno dále. Je však nutno upozornit na skutečnost, že praxe, na rozdíl od **odborného výcviku** v učebních vzdělávacích programech, nemůže být považována za měřítko podílu praktické přípravy na SOŠ. Praktická příprava je zde velmi diferencovaně zahrnuta v různých předmětech, takže je velmi pracné a sporné určit její podíl. V některých případech je přímo neoddelitelnou součástí předmětu, který jako takový je pak pojímán činnostně, jindy je zahrnuta v předmětu jako vydělená cvičení, v jiných případech jsou cvičení oddělena v samostatném jiném předmětu. Vlastní předmět praxe v některých případech zahrnuje skutečně významný podíl praktické složky přípravy, ale jindy je pouhým doplňkem praktické složky rozptýlené v celém studiu. Většinou představuje přípravu v činnostech, kde převládají manuální či manipulační dovednosti (v minulých obdobích byla tato výuka obvykle nazývána „díleňská cvičení“).

Pro učební vzdělávací programy je však počet hodin odborného výcviku jednoznačně definovaným ukazatelem podílu času pro získávání manuálních či manipulačních dovedností, protože někdy i na úkor vhodných mezipředmětových vazeb jsou tyto činnosti jednoznačně oddělovány a shrnuty do předmětu odborný výcvik.

Tabulka je završena souhrnnými údaji o počtech hodin odborných předmětů celkem (zahrnujeme zde i všechny hodiny výpočetní techniky, i když v ní poskytovanou základní přípravu dnes považujeme spíše za součást všeobecného vzdělání) a o celkovém počtu týdenních vyučovacích hodin za studium.

Tabulka 16: Přehled počtu hodin odborných předmětů

Forma stud	Poč	Období	Roků	OPp	OPpx	VYT	VYTx	EKO	EKOx	OV	OVx	PRA	PRAx	Vy+Vo	Vy+Vx	OPcel	OPcx	CEL	CELx
3leté s V	48	do 1989	3	64,5	§	0,0	§	2,0	§	42,8	§			0,1	§	65,6	§	104,0	§
	118	1990-97	3	69,5	70,1	0,9	0,9	2,0	2,1	47,1	47,4			8,4	10,9	71,7	72,2	99,7	100,2
	86	1998-04	3	63,8	68,5	1,8	2,4	2,0	2,6	44,6	47,5			2,3	6,4	65,9	73,7	96,4	98,8
	204	1990-04	3	67,1	69,4	1,6	2,1	2,0	2,5	46,0	47,5			3,7	7,4	69,3	72,8	98,3	99,6
4leté s MZ	102	do 1989	4	78,1	§	0,4	§	4,2	§			12,7	§	2,8	§	80,0	§	131,9	§
	234	1990-97	4	69,1	70,2	3,8	4,1	3,4	3,8			12,2	12,9	11,6	13,5	77,2	78,6	131,3	132,2
	112	1998-04	4	68,9	71,0	4,0	4,1	3,1	3,3			4,8	5,1	10,4	15,0	78,5	84,5	133,4	137,0
	346	1990-04	4	69,1	70,5	3,9	4,1	3,2	3,5			9,4	9,9	11,1	14,1	77,6	80,5	132,0	133,8
4leté s MZ bez oborů skupiny 82	195	1990-97	4	63,0	64,1	4,4	4,9	3,9	4,4			11,5	12,1	11,8	13,7	72,5	74,1	128,9	129,9
	68	1998-04	4	55,0	58,0	5,4	5,5	3,9	4,2			6,8	7,1	12,2	18,6	65,7	73,6	127,9	131,0
	263	1990-04	4	60,9	62,5	5,0	5,3	3,9	4,3			10,0	10,6	11,9	15,0	70,7	74,0	128,6	130,2
2leté s V	10	1990-97	2	50,1	50,1	1,0	1,0	1,0	1,0	34,8	34,8			4,0	4,0	51,7	51,7	66,0	66,4
	7	1998-04	2	45,1	45,1	1,9	1,9	0,9	0,9	33,0	33,0			0,7	5,0	45,9	50,1	63,4	65,9
	17	1990-04	2	48,1	48,1	1,8	1,8	0,9	0,9	34,1	34,1			1,9	4,6	49,3	51,1	64,9	66,2
2leté s V pro U	9	1990-97	2	56,2	56,2	0,0	0,0	0,0	0,0	48,9	48,9			0,0	0,0	56,2	56,2	66,4	66,4
	26	1998-04	2	48,7	52,0	0,0	0,0	0,0	0,0	42,2	45,3			0,7	3,7	47,8	54,5	59,8	64,8
	35	1990-04	2	50,6	53,1	0,0	0,0	0,0	0,0	43,9	46,2			0,7	3,7	49,9	55,0	61,5	65,2
2leté se ZZ	15	1990-97	2	22,1	28,1	0,0	0,0	0,0	0,0			7,8	11,3	5,0	9,7	28,0	33,5	58,9	65,4
	1	1998-04	2	23,0	23,0	2,0	2,0	2,0	2,0			0,0	0,0	17,0	17,0	40,0	40,0	66,0	66,0
	16	1990-04	2	22,2	27,8	2,0	2,0	2,0	2,0			6,9	10,0	5,9	10,2	28,8	33,9	59,3	65,4
3leté se ZZ	5	1990-97	3	45,6	48,4	*	*	*	*			14,7	16,3	9,0	10,0	53,6	55,6	96,0	96,4
	2	1998-04	3	46,0	50,0	4,0	5,0	2,0	2,0			0,0	0,0	4,0	10,0	50,0	60,0	89,0	95,0
	7	1990-04	3	45,7	48,9	4,0	5,0	2,0	2,0			8,8	9,8	7,3	10,0	52,6	56,9	94,0	96,0
4leté studij ní SOU	21	1990-97	4	74,3	76,9	2,8	4,0	3,3	4,1	39,1	40,1			7,6	13,6	80,0	80,8	132,0	132,9
	49	1998-04	4	75,9	78,9	3,0	3,0	3,0	3,1	44,5	46,1			4,7	8,4	81,8	88,2	133,3	135,6
	70	1990-04	4	75,5	78,3	2,9	3,2	3,1	3,2	42,9	44,4			5,1	9,2	81,2	86,0	132,9	134,8
4leté studij ní SOU bez 82	17	1990-97	4	72,3	75,5	3,1	4,5	3,1	4,1	38,3	39,5			7,6	13,6	79,3	80,3	132,5	133,6
	27	1998-04	4	69,2	71,0	3,8	4,0	3,9	4,0	36,5	37,2			5,3	10,1	74,5	80,9	129,0	132,1
	44	1990-04	4	70,4	72,7	3,7	4,1	3,7	4,0	37,2	38,1			5,8	10,9	76,4	80,7	130,4	132,7
5leté s MZ	10	1990-97	5	85,6	86,9	*	*	*	*	41,0	41,0	17,8	18,3	17,8	21,6	100,8	102,5	163,7	164,8
	2	1998-04	5	90,0	90,0	1,0	1,0	0,0	0,0			60,0	60,0	0,0	0,0	90,0	90,0	165,0	165,0
	12	1990-04	5	86,3	87,4	1,0	1,0	0,0	0,0	41,0	41,0	26,2	26,6	17,8	21,6	99,0	100,4	163,9	164,8
kvalif.pyr.	3	1990-97	3	82,0	82,0	*	*	*	*	60,3	60,3			0,0	0,0	82,0	82,0	104,0	104,0
	0	1998-04	3																
	3	1990-04	3	82,0	82,0	*	*	*	*	60,3	60,3			0,0	0,0	82,0	82,0	104,0	104,0
prof.odp.př abs.OŠ	17	1990-97	1	40,5	42,4	*	*	*	*	30,5	31,6			3,0	7,0	40,5	42,4	40,8	42,7
	1	1998-04	1	33,0	33,0	2,0	2,0	0,0	0,0	25,0	25,0			3,0	7,0	33,0	33,0	33,0	33,0
	18	1990-04	1	40,1	41,9	2,0	2,0	0,0	0,0	30,2	31,3			3,0	7,0	40,1	41,9	40,4	42,2
stupňovitě 3+2leté	17	1990-97	5	98,3	99,2	*	*	*	*	47,9	48,2	8,7	9,4	15,5	15,5	112,4	113,8	168,6	169,4
	0	1998-04	5																
	17	1990-04	5	98,3	99,2	*	*	*	*	47,9	48,2	8,7	9,4	15,5	15,5	112,4	113,8	168,6	169,4
větš.-stupň. (5leté)	5	1990-97	5	101,6	101,6	*	*	*	*	36,8	36,8	8,5	8,5	12,7	12,7	109,2	109,2	169,8	169,8
	0	1998-04	5																
	5	1990-04	5	101,6	101,6	*	*	*	*	36,8	36,8	8,5	8,5	12,7	12,7	109,2	109,2	169,8	169,8
2leté pro abs. 3I.UO	55	1990-97	2	26,2	29,0	3,7	4,3	4,4	5,1			4,8	6,4	10,9	14,0	35,9	37,6	64,8	66,9
	13	1998-04	2	30,7	31,6	3,3	3,3	4,1	4,1			1,8	1,8	5,8	8,2	36,5	39,8	64,4	65,8
	68	1990-04	2	27,1	29,5	3,6	3,9	4,3	4,7			3,5	4,5	9,8	12,7	36,0	38,0	64,7	66,7
3leté pro abs. 3I.UO	2	1990-97	3	41,0	42,5	3,0	3,0	3,5	4,5			3,0	3,0	6,5	8,5	47,5	50,0	80,0	85,0
	1	1998-04	3	75,0	75,0	0,0	0,0	4,0	4,0			0,0	0,0	6,0	9,0	81,0	84,0	107,0	110,0
	3	1990-04	3	52,3	53,3	2,0	2,0	3,7	4,3			3,0	3,0	6,3	8,7	58,7	61,3	89,0	93,3

§ - nebyl možný rozsah, max hodnoty nejsou uváděny * v 1. etapě (do r. 1995) nebylo zjišťováno

Pozn: Průměrné hodnoty VYT, EKO a Vy+Vo představují průměry z těch případů, kdy jsou tyto předměty v učebním plánu začleněny. Skutečný průměr je v učebních vzdělávacích programech nižší, protože tam tyto předměty někdy nebývají zařazeny. V současné době je příprava v oblasti výpočetní techniky zahrnuta ve všech platných vzdělávacích programech s výjimkou 2letých programů s V pro U. Hodnoty skutečných průměrů Vy+Vo jsou výrazně nižší v učebních oborech a nástavbových oborech pro absolventy 3letých učebních oborů.

Srovnání **3letých učebních vzdělávacích programů** se situací v r. 1989 ukazuje, že došlo k nárůstu celkového počtu hodin povinné části odborné složky vzdělávání, což bylo způsobeno zejména zvýšením počtu hodin odborného výcviku. Toto zvýšení bylo na úkor všeobecné složky vzdělávání, o to více, že celkový počet vyučovacích hodin v 90. letech poklesl. K tomuto vývoji došlo zejména v letech 1990-97, avšak po zavedení Standardu v r. 1998 došlo naopak se snížení podílu odborné přípravy. Zatímco minimální hodinové dotace odborné teoretické přípravy poklesly v tomto období až pod úroveň r. 1989, hodinové dotace odborného výcviku se také snížily, avšak zůstaly vyšší než před rokem 1989¹³. Počet hodin výběrových předmětů dokumentuje uvolnění striktních učebních plánů v některých vzdělávacích programech, tyto hodiny mohou školy využít k dotvoření přípravy např. na základě regionálních potřeb konkrétních zaměstnavatelů. Počet vzdělávacích programů s touto možností v posledních letech výrazně vzrostl a představuje asi 50 % programů. Celkový podíl odborné složky vzdělávání se tedy po r. 1990 významně navýšil, aby po zavedení Standardu opět poklesl (v minimech až k úrovni r. 1989), přičemž i zde je patrná výrazná diverzifikace mezi obory.

U **4letých vzdělávacích programů SOŠ** došlo k mírnému poklesu celkového podílu odborné složky vzdělávání, ale významně klesl podíl povinné části odborného vzdělávání. To umožnilo poměrně velký nárůst počtu volitelných a výběrových předmětů (v posledním období přibližně v rozsahu 10,4 – 15 týdenních vyučovacích hodin). Podíváme-li se na podíl praxe v těchto vzdělávacích programech, výrazně poklesl zejména po r. 1998, a to z 12,7 až na cca 5 týdenních vyučovacích hodin, ale je velmi diferencovaný podle skupin vzdělávacích programů, jak si ukážeme později.

Z hlediska zaměstnatelnosti absolventů jsme zvláště sledovali podíl výuky výpočetní techniky a ekonomiky. I když se **výpočetní technika** vyučovala před r. 1990 velmi omezeně nebo vůbec, v 90. letech se její výuka rozvíjí tak, že po r. 1998 zaujímá již hodinovou dotaci 4 týdenní vyučovací hodiny. Pomineme-li umělecké obory, kde je její výuka zastoupena v menším rozsahu, je to v ostatních vzdělávacích programech již průměrně 5,4 týdenních vyučovacích hodin. Ve 3letých učebních vzdělávacích programech je rozsah výuky stále menší i po r. 1998 (1,8 - 2,4 týdenní vyučovací hodiny).

Rozsah výuky **ekonomiky** je poměrně stabilní, zatímco ve 3letých vzdělávacích programech stačí většinou hodinová dotace na základní seznámení s ekonomickou problematikou, maturitní vzdělávací programy se vyznačují obvykle více než 3 hodinovou dotací. Důsledně je tato ekonomická příprava opominuta ve zdravotnických vzdělávacích programech (pro ekonomické vzdělávací programy, kde je tato výuka součástí profesní přípravy, nebyla její hodinová dotace do celkových průměrů započítávána).

Lze tedy shrnout, že výuka výpočetní techniky a ekonomiky v maturitních oborech získala charakter základních odborných resp. všeobecných předmětů nezbytných pro uplatnění každého absolventa na trhu práce s poměrně malými výjimkami některých uměleckých a všech zdravotnických vzdělávacích programů. Naproti tomu v učebních oborech zůstává tato příprava stále spíše vázána a diferencována podle profilu absolventa, je však v současně platných vzdělávacích programech vždy obsažena (s výjimkou oborů učilišť). Zaměstnatelnost absolventů je rovněž podporována možností přizpůsobení vzdělávacího programu formou volitelných a výběrových předmětů konkrétním požadavkům školy, žáků a trhu práce.

3.6 Všeobecné a odborné vzdělávání podle skupin oborů

Vzdělávací programy i školy bývají členěny do několika málo hlavních skupin – obvykle se rozlišují technické, zemědělské, ekonomické, umělecké, ale někdy i další. Pro účely prováděné analýzy jsme všechny analyzované vzdělávací programy rozdělili do skupin:

¹³ Stále je však potřebné brát v úvahu existenci „alternativních učebních plánů“ – viz kap. 3.3 – které umožňovaly výrazné navýšení počtu hodin odborného výcviku.

- technické (skupiny KKOV 16 - 39)
- zemědělské (skupiny 41 a 43),
- zdravotnické (skupina 53 – je jen u 4letých SOŠ),
- ekonomické (skupiny 63 a 64)
- službové (skupiny 65, 66 a 69)
- umělecké (skupina 82)
- sociál., pedagogické a další (skupiny 68, 72 a 75 – jen u 4letých SOŠ)
- lycea

Tabulka 17: Proporce učebních plánů v hlavních skupinách vzdělávacích programů

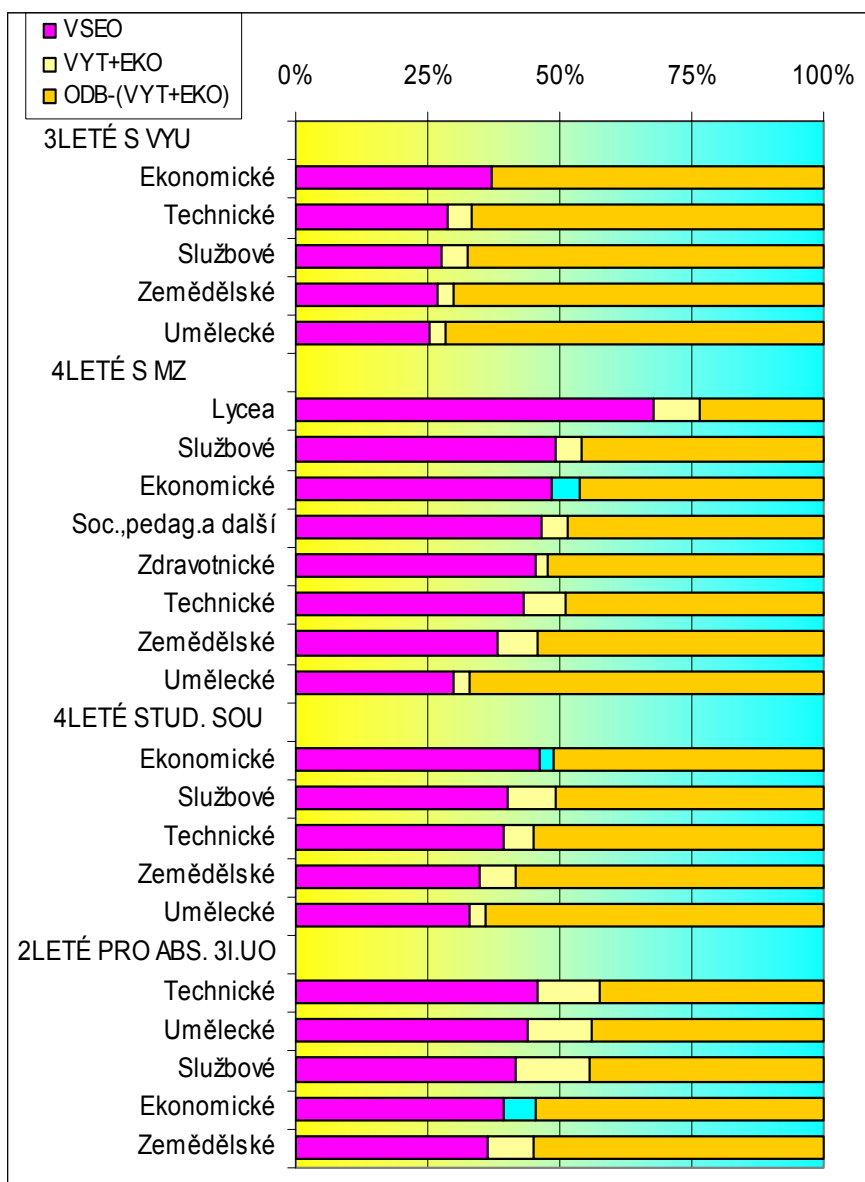
1990-2004	ČJL	CIJ	MAT	VSEO	PovOdb	VYT	EKO	OVY	PRA	Vý+Vo	ODB	CELK
3leté s V												
Technické	5,8	5,4	5,0	28,7	67,9	2,0	2,3	46,6		5,4	70,6	98,9
Zemědělské	5,7	5,0	4,2	27,1	71,3	1,2	2,1	49,0		5,1	74,2	100,9
Ekonomické	7,0	6,0	7,0	36,0	61,0	x	x	37,0		0,0	61,0	97,0
Umělecké	6,0	6,0	3,0	24,8	72,5	1,0	2,0	48,7		1,6	72,8	97,6
Službové	5,6	6,9	4,1	27,6	65,3	1,6	3,2	45,3		9,6	72,3	99,9
4leté s MZ												
Technické	10,1	13,0	11,1	55,9	62,6	5,8	4,4		9,8	12,8	73,6	130,0
Zemědělské	9,7	12,3	10,7	49,3	67,6	3,9	6,0		3,0	15,7	80,2	128,6
Zdravotnické	10,1	11,9	6,5	58,6	69,7	2,5	0,5		28,6	7,3	70,8	129,5
Ekonomické	11,1	20,7	10,2	62,7	56,2	6,8	xx		6,8	14,0	66,2	129,1
Umělecké	10,0	11,5	4,7	43,1	95,3	1,9	2,0		5,2	9,0	100,3	143,8
Službové	11,3	25,7	9,3	64,7	55,7	3,0	3,5		13,3	11,0	66,7	131,3
Lycea	12,7	18,4	11,6	83,0	22,9	6,8	4,0		0,0	17,9	39,3	125,4
Soc.,pedag.a další	12,8	14,3	7,1	59,1	55,6	4,3	2,1		6,8	14,6	67,7	127,3
4leté studijní SOU												
Technické	9,8	11,5	10,0	51,6	71,6	3,9	3,5	38,3		9,2	79,8	131,5
Zemědělské	10,0	12,0	8,0	46,0	81,0	4,0	5,0	41,0		5,0	86,0	132,0
Ekonomické	9,2	22,7	9,3	61,4	70,3	3,3	xx	37,8		3,5	71,5	132,9
Umělecké	9,7	11,5	5,1	45,5	85,9	1,8	2,1	54,3		5,1	92,2	137,8
Službové	9,8	19,0	7,8	52,1	70,9	3,8	8,0	31,3		6,3	77,1	129,3
2leté pro abs. 3I.UO												
Technické	4,9	6,0	5,4	30,3	25,5	3,7	3,9		3,5	12,5	35,5	65,8
Zemědělské	4,4	6,0	4,8	24,0	30,4	2,0	4,0		0,0	11,9	42,3	66,3
Ekonomické	5,5	5,6	5,2	26,0	31,4	4,0	xx		8,0	9,3	39,8	65,3
Umělecké	6,0	7,0	4,0	29,0	34,0	4,0	4,0		0,0	4,0	37,0	64,0
Službové	4,6	9,0	5,0	27,4	34,9	5,0	4,3		7,5	8,9	38,3	66,1

3leté učební vzdělávací programy tvoří poměrně homogenní skupinu, celkové proporce i rozsah výuky jednotlivých předmětů vykazují jen malé rozdíly. Významněji se odlišuje skupina ekonomických vzdělávacích programů, která má vyšší podíl všeobecného vzdělávání. Umělecké obory jsou naopak charakteristické nejnižším podílem všeobecného vzdělávání, zejména matematiky. Zemědělské obory mají nejvíce odborného výcviku, což jim zvyšuje i celkový počet vyučovacích hodin.

4leté vzdělávací programy s maturitní zkouškou jsou více diferencované. Výrazně se odlišují umělecké obory svým důrazem na odbornou složku vzdělávání, která zároveň zvyšuje celkový počet vyučovacích hodin, a nízkým podílem všeobecného vzdělávání i výpočetní techniky. Nižší hodnoty všeobecného vzdělávání vykazují dále zemědělské vzdělávací programy, u matematiky též umělecké, zdravotnické, sociální, pedagogické apod. vzdělávací programy. Vysoký podíl všeobecného vzdělávání mají naopak obory službové a ekonomické. Cizí jazyk se nejvíce vyučuje ve službových oborech.

Specifický charakter mají **lycea** jakožto obecně odborná příprava pro terciární vzdělávání, kde je všeobecnému vzdělávání věnováno až 83 týdenních vyučovacích hodin, tj. více jak dvojnásobný počet hodin oproti odbornému vzdělávání.

Obrázek 14: Proporce všeobecné a odborné složky vzdělávání

V oblasti **výpočetní techniky** jsou nejlépe vybaveni absolventi ekonomických a technických vzdělávacích programů a lyceí, výraznější deficity budou mít zřejmě absolventi uměleckých a zdravotnických vzdělávacích programů. Výuka ekonomiky je zastoupena nejvíce u zemědělských vzdělávacích programů (pomineme-li ekonomické obory, kde je základem profilu absolventa). Co se týká **praxe**, nejvíce se jí věnují ve zdravotnických a službových oborech. V zemědělských oborech, kde mají nejméně rozrhové praxe, mají naopak ve velkém rozsahu tzv. provozní praxi.

Obrázek názorně ukazuje proporce učebních plánů se zvláštním zřetelem k zastoupení výpočetní techniky a ekonomiky.

Pozn.: U ekonomických skupin představuje střední část pouze podíl základní přípravy ve výpočetní technice, u učebních ekonomických oborů není tento podíl specifikován, protože je rozptýlen ve více předmětech.

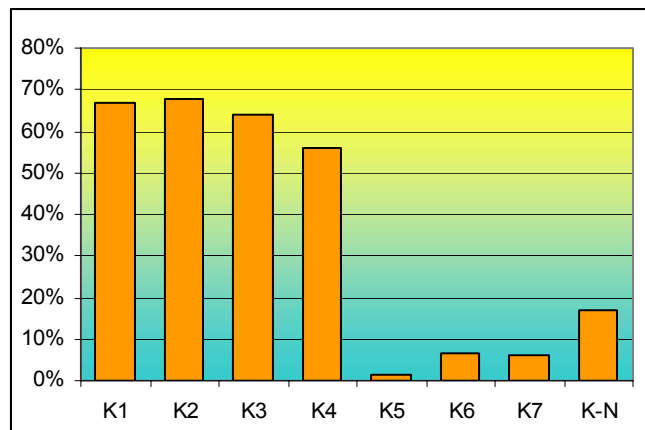
3.7 Začlenění klíčových kompetencí

Klíčové kompetence patří k nejvýznamnějším aspektům, které podporují zaměstnatelnost absolventů. Jejich prosazování a začleňování do vzdělávacích programů je ovšem otázkou let po r. 1998, kdy se staly součástí Standardu středoškolského odborného vzdělávání. Přesto jsme se v našem šetření pokusili zjistit, do jaké míry již klíčové kompetence vstoupily do povědomí tvůrců vzdělávacích programů. Následující graf ukazuje četnost jednotlivých možností, jak mohou být klíčové kompetence do vzdělávacích programů začleňovány.

Z obrázku 17 je patrné, že nejčastěji jsou požadavky na rozvíjení klíčových kompetencí formulovány v profilu absolventa vzdělávacích programů a dále v tabulkách, kde je naznačeno, ve kterých předmětech mohou být jednotlivé klíčové kompetence nejlépe rozvíjeny. To se pak promítá do pojetí jednotlivých vyučovacích předmětů ve vzdělávacích programech. Rozvoj klíčových kompetencí velmi významně souvisí s celkovým pojetím výuky, proto je ve Standardu doporučeno využívat zejména projektových metod. Zařazení takového ukázkového projektu k realizaci klíčových kompetencí se objevuje již v menším počtu případů, ale stále je to více jak polovina vzdělávacích programů. To jsou čtyři základní

způsoby, jakými se požadavek Standardu na rozvoj klíčových kompetencí promítá do konkrétních vzdělávacích programů. Zcela minimálně jsou pak zařazovány do učebního plánu projektové týdny, kde by se měly prezentovat výsledky realizovaných žákovských projektů.

Obrázek 15: Podíl jednotlivých forem začlenění klíčových kompetencí
(v % ze všech vzdělávacích programů schválených v letech 1998 -2004)

K1- tabulky určující, ve kterých předmětech budou rozvíjeny
 K2- formulace v profilu absolventa či pojetí (charakteristice) vzdělávacího programu
 K3- formulace v pojetí jednotlivých předmětů
 K4- zařazení ukázkového zadání projektu k realizaci klíčových kompetencí
 K5- samostatné moduly k rozvíjení některých klíčových kompetencí
 K6- začlenění projektových týdnů
 K7- jinak
 K-N –nejsou začleněny vůbec

Z uvedených zjištění je patrné, že tvůrci vzdělávacích programů se s problematikou klíčových kompetencí seznámili, ale dávají přednost jednodušším způsobům začlenění klíčových kompetencí do vzdělávacích programů a náročnější způsoby obvykle nezařazují. Přitom zůstává stále velký počet vzdělávacích programů, kde klíčové kompetence i přes závazný požadavek Standardu vůbec zařazeny nejsou.

3.8 Shrnutí

Z celkového posouzení jednotlivých součástí vzdělávacích programů vyplývá, že k zásadním změnám došlo v posledních 15 letech ve všech částech učebních dokumentů vzdělávacích programů. **V 90. letech** došlo zejména ke změnám **v profilech absolventů, v učebních plánech a učebních osnovách** vzdělávacích programů. Je tedy evidentní, že tvůrci zaměřili svou pozornost nikoliv na změny procesu a metod vzdělávání, ale zejména na přizpůsobení obsahu vzdělávacích programů novým potřebám kvalifikací a uplatnění absolventů na trhu práce. Od r. 1998 po zavedení Standardu se změnilo u většiny vzdělávacích programů i pojetí oboru, tzn. že došlo i k výraznějším didaktickým a metodickým inovacím.

Analýzy celkových proporcí učebních plánů a všeobecné a odborné složky ukázaly, že v posledních letech došlo k výrazné diverzifikaci charakteristik vzdělávacích programů, a to jak v rámci jednotlivých sledovaných forem studia (výuční, maturitní), tak v rámci jednotlivých skupin vzdělávacích programů (technické, ekonomické apod.).

Profily absolventů ukazují, že převážná většina vzdělávacích programů je orientována na **přípravu pro více než jedno povolání**, stále však přetrvává velký počet vzdělávacích programů, které úzce specializují své absolventy pro jedno povolání. Jen malý počet vzdělávacích programů poskytuje širší přípravu i když je nutno uvést, že se tento přístup objevuje právě u velice frekventovaných programů. Malé rozšíření široce profilované přípravy je z hlediska zaměstnatelnosti absolventů stále poměrně neuspokojivé, zejména vzhledem k tomu, že prakticky polovina absolventů nepracuje v oboru, pro který se připravovala.

Analýza podílů všeobecného a odborného vzdělávání v učebních plánech ukázala **pokles všeobecného vzdělávání ve 3letých učebních vzdělávacích programech**, a to ve prospěch zejména odborného výcviku. Naopak **4leté maturitní vzdělávací programy zaznamenaly zvýšení rozsahu výuky všeobecné složky vzdělávání**. Setrvalý trend má rozsah výuky českého jazyka a literatury, pokles výuky matematiky se již také zastavil,

výrazný nárůst zaznamenala výuka cizího jazyka, a to zejména v maturitních oborech, v učebních vzdělávacích programech se její rozsah navýšil méně výrazně. V **nástavbových vzdělávacích programech pro absolventy 3letých učebních vzdělávacích programů** se v posledních letech (zejména po r. 2000) také již projevuje jasný trend nárůstu výuky všech tří základních všeobecně vzdělávacích předmětů (českého jazyka, cizího jazyka a matematiky).

Složka všeobecného vzdělávání má z hlediska zaměstnatelnosti absolventů zásadní význam v tom, že jim poskytuje obecné předpoklady pro uplatnění v jakémkoli zaměstnání v průběhu celého života a nezbytné předpoklady pro adaptabilitu. Z tohoto pohledu považujeme zjištěný trend **zvětšování rozdílů mezi vývojem v učebních a maturitních vzdělávacích programech** za nežádoucí zvláště tehdy, když téměř polovina absolventů učebních vzdělávacích programů pokračuje v nástavbovém vzdělávání k maturitě. Obecné předpoklady pro zaměstnatelnost v jakémkoliv povolání jsou tedy obsaženy na vyšší úrovni v maturitních vzdělávacích programech, které se tím významně liší od učebních vzdělávacích programů.

V rámci odborné složky vzdělávání jsme sledovali zastoupení **výpočetní techniky a ekonomiky** ve vzdělávacích programech, protože se domníváme, že mohou významně ovlivnit obecné předpoklady absolventů uplatnit se v jakémkoli povolání. Zastoupení těchto předmětů získalo charakter základních odborných resp. všeobecných předmětů nezbytných pro uplatnění každého absolventa na trhu práce prakticky ve všech vzdělávacích programech s poměrně malými výjimkami v některých zejména uměleckých oborech. V učebních oborech byly dříve v tomto ohledu výraznější nedostatky, v posledním pětiletém období se situace výrazně zlepšila, zejména v zastoupení přípravy pro práci s výpočetní technikou.

Pro snadný přechod absolventů do praxe je významné **zastoupení praxe** již v rámci výuky ve vzdělávacím programu. Zatímco v učebních vzdělávacích programech je vysoký podíl praktického odborného výcviku (ovšem problémem v mnohých případech je jeho výkon pouze na pracovištích školy a v některých případech i jeho kvalita), pak v maturitních vzdělávacích programech je praxe (na pracovišti) zastoupena tradičně nejvíce ve zdravotnických, službových a zemědělských oborech. V ostatních skupinách oborů je bohužel zastoupena **minimálně**.

Klíčovým kompetencím, které jsou zásadní z hlediska zaměstnatelnosti, je věnována ve vzdělávacích programech pozornost až po r. 1998, kdy se staly součástí Standardu. Tvůrci vzdělávacích programů však dávají přednost jednoduchým formám začlenění, z čehož je patrné, že se dosud nestaly integrální součástí vzdělávacích programů, ale spíše doplňují tradiční pojetí.

Z hlediska možností **přizpůsobit** vzdělávací programy konkrétním potřebám jednotlivých škol a tedy, jak předpokládáme, i **potřebám trhu práce** a průběžným změnám kvalifikací se situace v posledních 15 letech významně zlepšila. Změny spočívají zejména ve zvýšeném podílu volitelných a výběrových předmětů, jejichž rozsah dosahuje až 30 % vyučovacího času.

4. Změny ve vzdělávacích programech z hlediska zaměstnatelnosti

Před r. 1990 byla soustava vzdělávacích programů vytvářena jako odraz soustavy povolání v jednotlivých odvětvích národního hospodářství s cílem připravovat především dělníky či techniky pro jasně vymezené pracovní umístění. Předpokládalo se jednoznačné umístění pracovníka v profesi, pro kterou byl připravován, mobilita pracovní síly či zájem člověka o možnost volby či následné změny v jeho pracovním uplatnění nebyly brány v úvahu. Celý systém původně vycházel z myšlenky plánovaného umístování pracovních sil, teprve neúspěch tohoto systému a nutnost jeho uvolnění vedl k úvahám o potřebě širšího profilu absolventa.

Polistopadové změny vedly k zásadním změnám v ekonomické sféře, došlo k podstatným změnám struktury ve výrobní sféře (zvýšil se podíl malých a středních podniků), došlo k velkému přesunu pracovních sil do terciární sféry, změnila se struktura průmyslu ap. Otevření se vyspělému světu vede postupně k výrazným změnám v používaných technologiích i materiálech, prudce narůstá využívání výpočetní techniky, která se stává samozřejmou součástí pracovního uplatnění. Důležitým jevem je také využívání řemeslných a malovýrobních technologií a vznik možnosti uplatnění absolventa v podnikatelské či živnostenské oblasti.

4.1 Začlenění aspektů ovlivňujících zaměstnatelnost ve vzdělávacích programech

Zatímco těžištěm předchozí části materiálu byla zejména relativně objektivní analýza dat zjištěných z učebních dokumentů vzdělávacích programů, v následující části jsme se pokusili zachytit **názory respondentů** na to, jakým způsobem se změnilы vzdělávací programy v uplynulých 15 letech právě **z hlediska aspektů důležitých pro zaměstnatelnost absolventů**. Přistupujeme zde tedy k hodnocení na základě subjektivního srovnání nových či inovovaných vzdělávacích programů s těmi, které platily v předchozím období. Uváděné hodnocení tedy nevyjadřuje míru zastoupení daných aspektů, ale skutečnost jejich vývoje, tj. zda v posuzovaném vzdělávacím programu dochází k nárůstu či poklesu sledovaného aspektu. Hodnocení vývoje vzdělávacích programů v uplynulých 15 letech vychází z posouzení změn následujících aspektů:

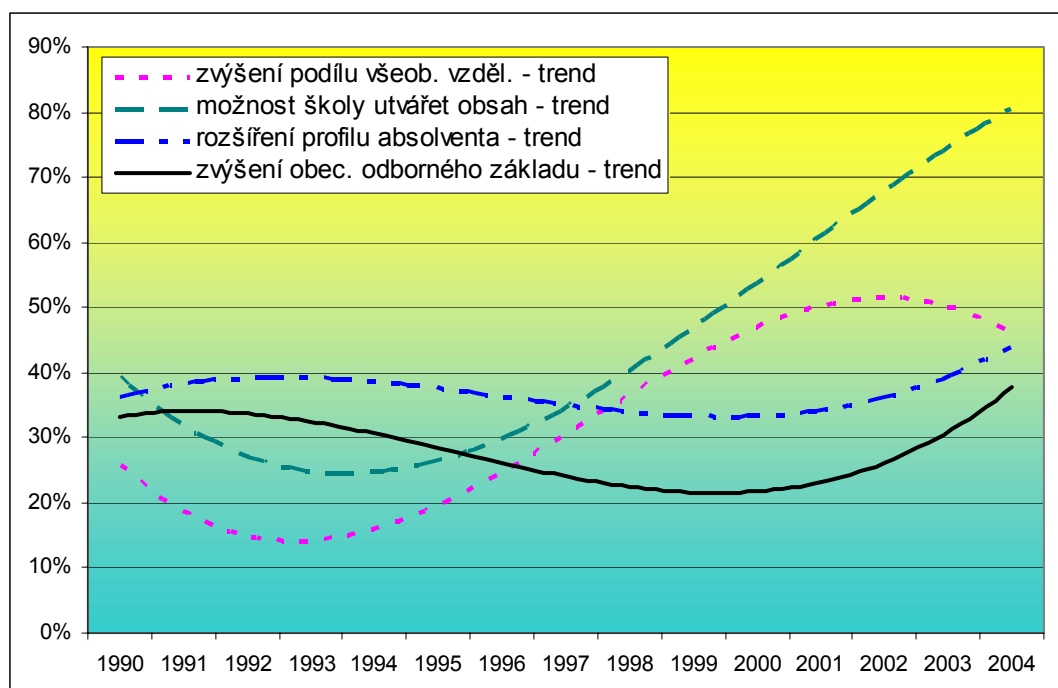
- šíře profilu absolventa
- výuka všeobecné složky vzdělávání (vč. využívání vlastních učebních osnov škol)
- rozsah základního (obecně) odborného vzdělávání
- možnost utváření části obsahu vzdělávání školou
- výuka cizích jazyků
- výuka výpočetní techniky
- výuka ekonomiky a příprava pro podnikatelské činnosti
- inovace obsahu odborné složky vzdělání
- příprava na práci s novými technologiemi

Obrázek 16 ukazuje trendy ve vývoji podílu některých koncepčních prvků ve vzdělávacích programech.

Rozšiřování profilu absolventa mělo podle názoru respondentů výrazné maximum v první polovině 90. let, kdy docházelo při inovaci prakticky u každého druhého vzdělávacího programu k rozšíření profilu absolventa. Ve 2. pol. 90. let dochází k utlumení tohoto trendu, při inovacích v tomto období již k dalšímu rozšiřování profilů absolventa nedocházelo. Avšak po r. 2000 je tento trend opět významný, vytvářejí se vzdělávací programy, jejichž profil absolventa pokrývá celé odvětví, např. strojírenství, elektrotechnika, agropodnikání apod. i obecně odborné vzdělávací programy typu lyceum (ekonomické, technické apod.). V posledních letech je tento trend výraznější než kdykoliv jindy v posledních 15 letech.

Trend zvyšování **podílu všeobecného vzdělávání** procházel vývojem, který byl ovlivňován školskou politikou. V 1. pol. 90. let došlo k uvolnění a školám byla poskytnuta možnost si navrhovat nové vzdělávací programy či jejich inovace. V této fázi došlo k výraznému propadu podílu všeobecného vzdělávání, školy vycházely z předpokladu, že prvotní je poskytnout žákům co nejvíce speciální odborné přípravy. Postupně se však začaly projevovat problémy v uplatnění absolventů vlivem probíhající restrukturalizace ekonomiky, docházelo k obrovským přesunům pracovníků i pracovních příležitostí, ukázalo se, že představa odborníka připraveného pro určitou neměnnou profesi na stabilním pracovním místě nevyhovuje. Ze strany zaměstnavatelů se objevuje potřeba schopnosti pracovníků učit se samostatně novým poznatkům, ze strany absolventů středních škol roste zájem o terciární vzdělávání. To vede k postupnému zvyšování významu všeobecného vzdělávání, což se odrazilo i ve schválení Standardu v roce 1998. Tam byl určen povinný podíl všeobecného vzdělávání. V postupných inovacích se tedy tento podíl zvedá, přispívá k tomu i postupně ujasňována představa nového pojetí maturitní zkoušky, která rovněž podněcuje zvyšování podílu všeobecného vzdělávání. V posledních letech však již ke zvyšování podílu nedochází, protože bylo zřejmě dosaženo horní hranice.

Obrázek 16: Vývoj podílu některých koncepčních prvků

Z porovnání trendů „zvýšení všeobecného vzdělávání“ a „**posílení rozsahu základního (obecně) odborného základu**“ je zřejmý jejich protikladný průběh. Zatímco v 1. pol. 90. let se preferovala odbornost, což vedlo k výraznějšímu rozšiřování obecně odborného základu na úkor všeobecného vzdělávání, ve 2. pol. 90. let můžeme naopak pozorovat prosazování trendu růstu podílu všeobecného vzdělávání na úkor obecně odborného základu. V posledních letech dochází ke sblížení těchto trendů s tím, že k dalšímu navyšování všeobecného vzdělávání již nedochází, avšak trend růstu podílu obecně odborného vzdělávání má setrvalý charakter. Tento podíl se však nezvyšuje na úkor všeobecného vzdělávání, ale i v rámci odborné složky. Jde opět o vliv trhu práce a zajištění zaměstnatelnosti absolventů, kterým posílení odborného základu poskytuje předpoklady ke snadnějšímu nalezení zaměstnání v rámci širších možností výběru příbuzných profesí.

Pro zlepšení zaměstnatelnosti absolventů je velmi významná možnost škol přizpůsobovat schválené vzdělávací programy měnícím se podmínkám na regionálních trzích práce, což vyžaduje, aby **škola měla více možností utvářet obsah vzdělávání** ve vzdělávacích programech. Respondenti uvádějí, že po přechodném poklesu v 1. pol. 90. let

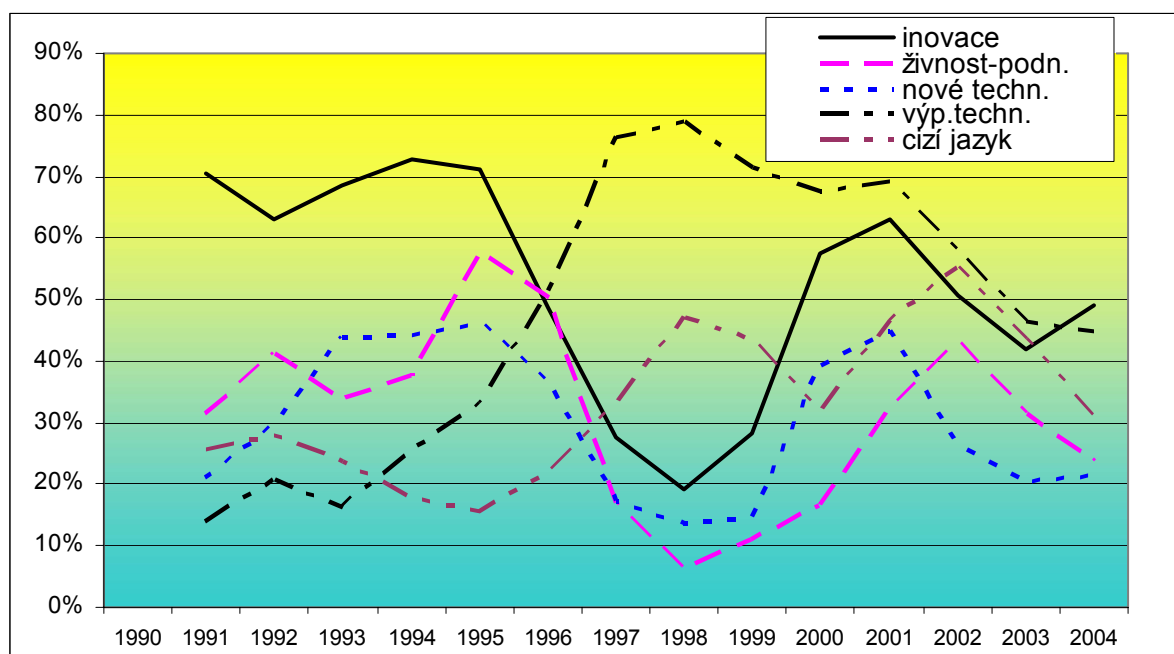
dochází k postupnému výraznému nárůstu počtu vzdělávacích programů poskytujících možnost školám ovlivňovat obsah na základě regionálních či aktuálních potřeb. Tento trend patří od r. 2000 k nejvýraznějším, koresponduje tedy s novou kurikulární politikou, která školám umožní tvořit si vlastní školní vzdělávací programy.

Respondenti upozornili i na skutečnost, že v souvislosti s vytvářením učebních plánů poskytujících školám možnost dotváření obsahu (či koncepce) vzdělávání se objevuje možnost vybírat si či vytvářet zaměření přípravy. Jde o takové vzdělávací programy, které jsou koncipovány poměrně široce, bez předem schválených zaměření, ale školám je umožněno vybrat zaměření studia z již navržených kombinací vyučovacích předmětů nebo si vytvořit vlastní zaměření využitím volnosti, které učební plán poskytuje. Tento přístup je možný ve vzdělávacích programech s výrazně velkým stupněm volnosti, je zde ovšem určité riziko zúžení širokého profilu absolventa.

Trend rozšiřování profilu absolventa vykazuje v průběhu let nejmenší „zvlnění“. Jde o poměrně stabilní trend, který v posledních letech vlivem poznání poměrů na trhu práce z hlediska možností uplatnění či zaměstnatelnosti absolventů nabývá na významu a vykazuje určitý růst.

Vedle sledování obecných aspektů důležitých pro zaměstnatelnost absolventů, které souvisí s oborem jako celkem, byly sledovány i aspekty související s vývojem vzdělávacího obsahu, resp. jeho koncepce a pojetí. Jde zejména o výuku cizích jazyků, výuku výpočetní techniky, výuku ekonomiky a přípravu pro podnikatelské činnosti, inovace obsahu odborné složky vzdělání a přípravu na práci s novými technologiemi. Vývojové tendence těchto aspektů jsou zřejmé z obrázku 17, který znázorňuje vyjádření respondentů k tomu, zda byl příslušný aspekt v novém či inovovaném vzdělávacím programu uplatněn. Na rozdíl od předchozích trendů je tento graf konstruován na základě klouzavých průměrů zahrnujících vždy dvě periody.

Obrázek 17: Změny v obsahu vzdělávání

Možnost lepšího uplatnění žáků v nových podmínkách je závislá ve značné míře na znalosti cizích jazyků. V rámci analýzy jsme zjišťovali, zda v rámci inovace vzdělávacích programů došlo k prohloubení **přípravy v cizím jazyce**. Pozornost věnovaná cizím jazykům stoupala s určitými výkyvy (v letech 1994-5 a kolem r. 2000) od počátku 90. let až do r. 2002. Zde dochází ke zlomu, protože v inovovaných vzdělávacích programech je zřejmě cizí jazyk začleněn již v dostatečném rozsahu, není těmto otázkám již prioritně věnována pozornost.

Možnost významného rozšíření výuky cizích jazyků s sebou přinesl i požadavek na vytvoření prostoru v učebních plánech pro zařazení **druhého cizího jazyka**.

Podobná je i situace v **začleňování učiva práce s výpočetní technikou či práce s počítačem**. Od počátku 90. let až do r. 1998 byla této problematice věnována vzestupná pozornost, kolem r. 1998 se inovace při začleňování výuky výpočetní techniky týkaly až 80 % vzdělávacích programů. Od té doby dochází k poklesu, protože ve většině vzdělávacích programů je již tato problematika uspokojivě začleněna, a tak inovace ani nové obory nejsou provázány začleňováním tohoto učiva. Výuka výpočetní techniky je v současné době zařazena prakticky ve všech vzdělávacích programech, bez ní zůstaly pouze 2leté obory OU a jen několik uměleckých oborů. Rozsah výuky výpočetní techniky lze ovšem stěží zjistit, protože dnes už nejde jen o základ daný v předmětu výpočetní technika či práce s počítačem, ale především o začlenění a využití VT v celé odborné výuce, a to závisí ve značné míře na škole.

Předmětem zjišťování názorů respondentů byla i **příprava žáků pro podnikatelské a živnostenské aktivity**, a to pro profesní oblast, ve které má absolvent nacházet uplatnění. Z grafu je patrné, že v 1. pol. 90. let byla této problematice věnována velká pozornost, protože žádné vzdělávací programy tuto problematiku neobsahovaly. Kolem r. 1995 byla tato příprava zařazována skoro do 60 % tehdy inovovaných a nových vzdělávacích programů. Naproti tomu v 2. pol. 90. let zájem o tyto otázky výrazně poklesl, aby opět došlo k jeho oživení po r. 1998 v souvislosti s novými požadavky Standardu. Pokles v posledních letech souvisí opět s nasyceností, inovované vzdělávací programy mají již tuto problematiku vesměs dostatečně pokrytu, a tak jí není prioritně věnována pozornost.

Dále jsme sledovali názory respondentů na **míru obsahové inovace**, což je jeden z nejpodstatnějších prvků uplatňovaných při změnách vzdělávacích programů. V 1. pol. 90. let docházelo k obsahovým inovacím až v 70 % inovovaných a nových vzdělávacích programů, což dokumentuje i obrovský potenciál pedagogických pracovníků škol, kteří bezprostředně po roce 1989 dokázali připravit množství vzdělávacích programů s inovovaným obsahem, protože si uvědomovali nepoužitelnost a nevhodnost existujících vzdělávacích programů. Obsahová inovace je dominantní i v ostatních letech, její podíl však klesá a v 2. pol. 90. let nastává výrazný útlum což ukazuje, že jednak v některých případech přestává být primární záležitostí vzniku nového vzdělávacího programu, jednak že vznikají nové obory, kde nelze hovořit o inovaci. Avšak od r. 1998, i v důsledku přijatého Standardu, se obsahové inovace výrazně oživují s vrcholem kolem r. 2001, který ovšem nedosahuje míry z 1. pol. 90. let. V posledních letech tedy podíl začleňování obsahových inovací poklesl, ovšem projevuje se opět mírný trend k jejich zvýraznění. Obsahové inovace mají tedy cyklický charakter, který souvisí s měnícím se obsahem práce v jednotlivých profesích a s tím, jak rychle se tyto změny promítají do vzdělávacích programů.

Dalším výrazným prvkem změn vzdělávacích programů je respektování toho, že se zavádějí a rozšiřují **nové technologie**. Důsledky zavádění nových technologií se podle názoru respondentů projevují v mnohem menším počtu vzdělávacích programů než obsahové inovace. Je diskutabilní, zda je tento podíl dostačující či zda je nízký, je však nutno přihlídnout i k nezanedbatelnému podílu vzdělávacích programů, kde tento dotaz nedostal kladnou odpověď, protože vzhledem k jeho charakteru nemá význam - např. některé obory služeb, uměleckořemeslné obory ze skupiny 85 apod. Začleňování učiva nových technologií do vzdělávacích programů do značné míry koresponduje s vývojem zařazování obsahových inovací: velkou pozornost těmto aspektům v 1. pol. 90. let vystřídal propad ve 2. pol. 90. let a pak oživení od r. 1998 a pokles od r. 2001. To je pochopitelné, protože zavádění nových technologií s sebou nese nutnost seznámení se s novými poznatky, které je provázejí, a tedy i nutnost obsahových změn ve výuce.

4.2 Vývojové etapy začleňování aspektů zlepšujících zaměstnatelnost

Reakce systému odborného školství na požadavky trhu práce se rozvíjí postupně. Proto jsme odpovědi na jednotlivé otázky analyzovali i z hlediska jednotlivých let. V tabulce 18 jsou pro jednotlivé roky zřejmé charakteristické prvky, jimž byla věnována v návrzích nových vzdělávacích programů výrazná pozornost. Uvedená tabulka umožňuje rovněž pozorovat trendy vývoje vzdělávacích programů v delší než roční periodicitě. V tabulce je znázorněno několik oblastí (ohrazených elipsami), které jsou charakterizovány poměrně vysokou hladinou uplatnění dále uvedených tendencí.

Tabulka 18: Vývojové etapy začleňování aspektů zlepšujících zaměstnatelnost

Rok	Počet progr.	inovace	nové techn.	výpoč. tech.	cizí jazyk	živnost podn.
1990	76	61 80,3%	16 21,1%	5 6,6%	19 25,0%	10 13,2%
1991	38	23 60,5%	8 21,1%	8 21,1%	10 26,3%	19 50,0%
1992	58	38 65,5%	22 37,9%	12 20,7%	17 29,3%	19 32,8%
1993	84	60 71,4%	42 50,0%	10 11,9%	15 17,9%	29 34,5%
1994	70	54 77,1%	28 40,0%	29 41,4%	13 18,6%	30 42,9%
1995	66	46 69,7%	36 54,5%	18 27,3%	9 13,6%	50 75,8%
1996	73	21 28,8%	14 19,2%	55 75,3%	22 30,1%	19 26,0%
1997	53	14 26,4%	8 15,1%	41 77,4%	19 35,8%	4 7,5%
1998	41	5 12,2%	5 12,2%	33 80,5%	24 58,5%	2 4,9%
1999	59	26 44,1%	10 16,9%	37 62,7%	17 28,8%	10 16,9%
2000	55	39 70,9%	34 61,8%	40 72,7%	19 34,5%	9 16,4%
2001	29	16 55,2%	8 27,6%	19 65,5%	17 58,6%	14 48,3%
2002	52	24 46,2%	13 25,0%	26 50,0%	27 51,9%	20 38,5%
2003	37	14 37,8%	6 16,2%	16 43,2%	13 35,1%	9 24,3%
2004	30	18 60,0%	8 26,7%	14 46,7%	8 26,7%	7 23,3%

inovace
nové techn.
výpoč. tech.
techniky
cizí jazyk
živnost podn.
aktivity

výrazně byl inovován odborný obsah
výrazně jsou začleněny nové technologie
výrazněji je začleněna příprava na využívání výpočetní
rozšířila se příprava v cizích jazycích
rozšířila se příprava pro živnostenské a podnikatelské

1. pol. 90 let byla charakteristická především inovacemi v obsahu vzdělání, které se výrazně projeví již od r. 1990. Trochu opožděně, od r. 1992 začaly vzdělávací programy reagovat i na průnik nových technologií. Cizím jazykům byla věnována zvýšená pozornost již od r. 1990, avšak zájem upadl poměrně brzy, již kolem r. 1992. Od r. 1991 po celou 1. pol. 90. let byla věnována velká pozornost také přípravě pro živnostenské a jiné podnikatelské činnosti.

Začleňování **výuky výpočetní techniky** byla věnována pozornost již od r. 1991, avšak výrazně se to projevilo teprve od r. 1994. Zájem o tuto problematiku ovšem setrval prakticky po celá 90. léta (v r. 1998 se tyto otázky řešily v 80 % inovovaných vzdělávacích programů) až do r. 2002, kdy se projevila již určitá nasycenost. Většina vzdělávacích programů má zařazenu výuku výpočetní techniky v odpovídajícím rozsahu a při inovacích není tato otázka již prvořadá.

2. pol. 90. let je tedy charakterizovaná především zájmem o začleňování výpočetní techniky a dále je znovu věnována výrazná pozornost výuce **cizích jazyků**, a to až do r. 2003, kdy se zdá, že vzdělávací programy jsou již po této stránce satureovány.

Rokem 1999 začíná **druhá vlna** výrazného zájmu o **inovace obsahu** vzdělání, což je dáno zejména přijetím Standardu středoškolského odborného vzdělávání v r. 1998 a nutností přizpůsobit vzdělávací programy jeho novým požadavkům. Tento zájem trvá, i v r. 2004 došlo v 60 % inovovaných vzdělávacích programů k inovaci obsahu vzdělání. Ruku v ruce s inovacemi obsahu vzdělání jde i druhá vlna začleňování **nových technologií** do výuky, i když výraznější zájem o ně se projevuje až od r. 2000. Podobně je tomu i s přípravou pro **živnostenské a jiné podnikatelské činnosti**, která se opět prosazuje do vzdělávacích programů od r. 2001 v podstatě až do současnosti.

4.3 Shrnutí

Hodnocení respondentů ukazuje, že vzdělávací programy prodělaly v posledních 15 letech významné změny v mnoha aspektech směřujících k usnadnění zaměstnatelnosti absolventů. Podle názorů respondentů je trend pozitivní zejména v oblasti zajištění základních předpokladů pro zaměstnatelnost, především obecného vzdělanostního základu i v přizpůsobení odborného obsahu vývoji nových technologií a způsobu organizace práce.

5. Současná podoba učebních plánů

Dosud uváděné výsledky analýz vzdělávacích programů vycházely z vývojového pohledu a zahrnovaly všechny vzdělávací programy s výjimkou vzdělávacích programů schválených pro soukromé školy. I při používání členění na tři pětiletá období či dvě základní vývojová období (před zavedením Standardu a po jeho zavedení) byly do propočtu zahrnovány všechny vzdělávací programy, bez ohledu na jejich dobu platnosti či četnost uplatnění. Je to dáno tím, že vývojově nebylo po dlouhou dobu zachycováno ukončení platnosti vzdělávacího programu, i když byl program inovován, nebyla často ukončena platnost předchozího, někdy i proto, že inovace vycházela z podnětu jedné školy a nebylo považováno za účelné ostatním rušit platnost vzdělávacího programu, který považovaly za vhodný.

Dosud uváděné propočty průměrů také nezahrnovaly rozšířenost používání jednotlivých vzdělávacích programů; jistě je rozdíl, zda je podle daného programu vyučováno 30 žáků nebo tři tisíce. Ani tento aspekt nebylo možno ve vývojovém pohledu respektovat, protože nebylo zachyceno období používání programu, navíc v 90. letech bylo běžné současné používání několika programů určených pro jeden obor vzdělání.

V posledních letech však začala být platnost vzdělávacích programů přesněji evidována a rovněž byly omezeny duplicitní programy, dřívější volnost škol v tvorbě programů byla omezena a došlo k centrálnímu omezení platnosti mnohých vzdělávacích programů se snahou, aby pro jeden obor platil jeden vzdělávací program.

To je z hlediska statistického příznivá situace, proto bylo možno připravit další analýzy. V této kapitole jsou tedy provedeny **propočty zahrnující vzdělávací programy platné a vyučované ve šk. r. 2004/05**. Propočty jsou prováděny s ohledem na počty žáků, kteří jsou podle daných vzdělávacích programů vyučováni, jde tedy o „**vážené**“ průměry. Předpokládá se, že tyto hodnoty budou výchozí pro další analýzy, které by se již měly týkat

Tab. 19: Počty vzdělávacích programů

2leté s V pro U	20
3leté s V	100
2leté s V	6
3leté se ZZ	1
4leté studijní SOU	42
2leté pro abs. 3l.UO	23
4leté s MZ	128
Celkem	320

rámcových a školních vzdělávacích programů.

Protože již delší dobu je základní vzdělání v práci s počítači a v ekonomice považováno za součást všeobecného vzdělávání, jsou v těchto propočtech uváděny poměry všeobecného a odborného vzdělávání z obou pohledů – pro případné srovnání s ostatními hodnotami v jiných kapitolách této

publikace jsou započítávány jako součást odborné složky, pro srovnávání do budoucna a pro současný pohled je výpočetní technika a ekonomika v neekonomických oborech zahrnována do všeobecné složky vzdělání.

Do propočtu je zahrnuto celkem 320 vzdělávacích programů, ve kterých je vyučováno 334 062 žáků v denním studiu ve všech ročnících SOŠ a SOU. Jejich rozložení podle kategorií udává tabulka.

5.1 Celkové proporce učebních plánů současné doby

Následující tabulky 20 a 21 umožňují několik porovnání celkových proporcí učebních plánů. V první tabulce je základní příprava či průprava v práci s počítači a v ekonomické problematice započtena v souladu se současným pojetím do všeobecně vzdělávací složky. Tabulka 20 uvádí srovnání hodnot učebních plánů schválených v období po platnosti Standardu, tj. v letech 1998 až 2004 s hodnotami, které odpovídají propočtům podle učebních plánů platných vyučovaných vzdělávacích programů, provedených jako vážené průměry podle počtu žáků vyučovaných v daných vzdělávacích programech.

Z tabulky jsou zřejmé **výrazné rozdíly mezi podíly** všeobecně vzdělávací a odborné složky především ve **4letých oborech SOŠ** (5 p. b.) a ve **4letých studijních oborech SOU** (6 p. b.) ve **prospěch všeobecně vzdělávací složky**. To je důsledek především dvou jevů - jednak se zmírňuje vliv oborů skupiny 82, které mají vzhledem k malým počtům vyučovaných žáků malou váhu, především se však projevuje skutečnost, že nejfrekventovanější maturitní obory mají příznivé poměry všeobecně vzdělávací a odborné složky. Také se jistě projevuje skutečnost, že některé vzdělávací programy schválené nedlouho po roce 1998 jsou nahrazovány inovovanými, které mají vyšší podíl všeobecně vzdělávací složky. V podstatě stejné rozdíly nacházíme i v následující tabulce 21, která vychází z dříve používaného zařazení základní přípravy či průpravy v práci s počítači a v ekonomické problematice do odborné složky (je uváděno pro možnost porovnání v souladu s předchozími částmi publikace).

Podobné, i když již **menší rozdíly**, nacházíme ve vzdělávacích programech **dvouletých studijních oborů pro absolventy tříletých učebních oborů** (3 p. b.).

Rozdíly spíše **v opačném směru** však nacházíme u **tříletých učebních oborů**, kde se projevuje stále tendence zdůrazňování především podílu odborného výcviku na úkor všeobecně vzdělávací složky a právě s odstupem od zavedení Standardu tento vliv poněkud vzrostl.

Hodnoty **dvouletých oborů** s vyučením se nepatrně posunuly ve prospěch všeobecně vzdělávací složky, hodnoty dvouletých oborů pro učiliště jsou nezměněné a jsou stejné v obou tabulkách – příprava pro práci s počítači a základy ekonomiky tam nejsou zařazeny vůbec.

Tabulka 20: Celkové proporce učebních plánů – porovnání (VYT a EKO započteno do všeobecně vzdělávací složky)

Forma studia	Všeob.vzdělávací složka				Odborná složka			
	1998-2004		Platné - vážené		1998-2004		Platné - vážené	
	týd.hodin	podíl	týd.hodin	podíl	týd.hodin	podíl	týd.hodin	podíl
2leté s V	18,8	29%	19,0	30%	45,8	71%	45,4	70%
2leté s V pro U	11,8	19%	12,0	19%	50,5	81%	50,5	81%
3leté s V	32,7	33%	31,6	32%	64,9	67%	66,5	68%
4leté s MZ	60,5	45%	65,1	50%	74,7	55%	64,4	50%
4leté studijní SOU	55,4	41%	60,9	47%	79,1	59%	69,7	53%
2leté pro abs. 3l.UO	34,4	53%	36,4	56%	30,7	47%	28,4	44%

Tabulka 21: Celkové proporce učebních plánů – porovnání (VYT a EKO započteno do odborné složky)

Forma studia	Všeob.vzdělávací složka				Odborná složka			
	1998-2004		Platné - vážené		1998-2004		Platné - vážené	
	týd.hodin	podíl	týd.hodin	podíl	týd.hodin	podíl	týd.hodin	podíl
2leté s V	15,9	25%	16,3	25%	48,0	75%	47,6	75%
2leté s V pro U	11,9	19%	12,0	19%	51,2	81%	50,1	81%
3leté s V	28,5	29%	27,5	28%	69,8	71%	70,5	72%
4leté s MZ	52,9	39%	58,1	45%	81,5	61%	71,1	55%
4leté studijní SOU	49,3	37%	53,0	41%	85,0	63%	76,7	59%
2leté pro abs. 3l.UO	27,1	42%	27,4	42%	38,1	58%	38,0	58%

Poněkud podrobnější srovnání nám poskytuje ještě tabulka 22, která uvádí podrobnější údaje o počtech hodin hlavních předmětů všeobecně vzdělávacích, výpočetní techniky a základů ekonomiky, předmětů výběrových a volitelných a vlastně znovu i všeobecně vzdělávací a odborné složky v celkovém počtu hodin, v průměrech pro hlavní kategorie

vzdělání. I zde je možné porovnat hodinové dotace platných učebních dokumentů s neváženými průměry učebních plánů schválených v období 1998 až 2004.

Tabulka umožňuje opět potvrdit **vývoj směřující ke zvýšení podílu všeobecně vzdělávací složky**, výjimky jsou jen v některých případech. V maturitním studiu, s výjimkou nástavbového studia, je výrazně **větší počet hodin cizího jazyka**, i když u studijních oborů SOU, kde jsou nejnapjatější poměry z hlediska obsahových požadavků odborného vzdělání, je to zčásti na úkor českého jazyka. **Nárůst v maturitních oborech je i u matematiky**, opět s výjimkou nástavbového studia. Celkově však podíl všeobecně vzdělávací složky narostl v maturitním studiu, zřejmě i pod výrazným vlivem budoucí maturitní zkoušky v novém pojetí. Naproti tomu poměrně **netečné k tomuto vývoji zůstávají učební plány v učebních oborech**, kde je podíl všeobecně vzdělávací složky nižší.

Nárůst průměrných počtů hodin výpočetní techniky a ekonomiky ukazuje rovněž příznivý posun, i když se u vážených průměrů jistě projevuje podstatně nižší vliv oborů skupiny 82 Umění a užité umění, kde jsou příslušné kompetence opomíjeny a při výpočtu nevážených průměrů vzhledem k velkému počtu uměleckých oborů snižují průměrnou hodnotu.

Poslední sledovanou položkou je počet hodin volitelných a výběrových předmětů – i ten je vesměs vyšší s výjimkou učebních oborů. U maturitních oborů SOŠ je jejich podíl výrazný zejména u frekventovaných oborů, zatímco u učebních oborů jsou to zřejmě právě ty nejrozšířenější, kde je podíl volnosti pro školy nižší.

Tabulka 22: Přehled o počtech hodin vybraných předmětů

	ČJL	CIJ	MAT	VSEO	VT	EKO	V+V	ODB	CELK
Vážené průměry platných UP									
3leté s V	5,8	5,8	4,5	27,5	2,2	2,7	3,2	70,5	98,0
4leté s MZ	11,0	16,7	9,7	58,1	4,8	4,3	15,0	71,1	129,4
4leté stud.SOU	9,5	14,2	9,5	53,0	3,8	4,1	7,4	76,7	130,6
2leté pro A 3I.UO	5,2	6,3	4,9	27,4	4,0	4,2	8,1	38,0	64,8
Nevážené průměry UP schválených v letech 1998 až 2004									
3leté s V	6,0	5,8	4,8	28,5	2,1	2,3	4,3	69,8	97,6
4leté s MZ	10,5	13,9	8,4	52,9	4,0	3,2	12,7	81,5	135,2
4leté stud.SOU	9,9	13,0	7,5	49,3	3,0	3,1	6,6	85,0	134,4
2leté pro A 3I.UO	5,4	6,0	5,3	27,1	3,3	4,1	7,0	38,1	65,1

5.2 Celkové proporce učebních plánů současné doby v členění podle hlavních skupin oborů

Ještě podrobnější pohled na strukturu učebních plánů z hlediska hodinových dotací významných předmětů a složek poskytuje tabulka 23, která v hlavních kategoriích vzdělávacích programů, a to 3letých s vyučením, 4letých SOŠ, 4letých studijních SOU a 2letých pro absolventy tříletých učebních oborů přináší podrobně členěné údaje pro hlavní seskupení oborů.

V tabulkách jsou uvedeny počty žáků vyučovaných v dané skupině ve všech ročních studiích. Dále tabulky zahrnují vážené průměry počtu týdenních vyučovacích hodin pro český jazyk a literaturu – ČJL, cizí jazyk – CIJ, matematiku – MAT, celou všeobecně vzdělávací složku – VSEO, výpočetní techniku jako úvodní problematiku – VT, ekonomiku jako základ pro neekonomické obory – EKO, počet týdenních hodin volitelných a výběrových předmětů V+V, počet týdenních hodin pro odbornou složku a celkový průměrný počet pro žáka povinných vyučovacích týdenních hodin v průběhu studia.

V pravé části tabulek jsou uvedeny průměrné podíly všeobecně vzdělávací – VSEO a odborné složky – ODB v %, v dalších sloupcích jsou počty hodin všeobecně vzdělávací „VS+“ a odborné „ODB-“ složky, ve kterých jsou počty hodin úvodu do výpočetní techniky a

ekonomiky započítány do všeobecně vzdělávací složky. V posledních dvou sloupcích jsou k tomu příslušné podíly v %.

Tabulka 23: Proporce učebních plánů v hlavních skupinách oborů – vážené průměry platných a vyučovaných vzdělávacích programů

3leté s V	Žáků	ČJL	CIJ	MAT	VSEO	VT	EKO	V+V	ODB	CELK	VSE0	ODB	VS+	ODB-	VS+	ODB-
Technické	55022	5,7	5,2	5,1	28,6	2,4	2,1	2,4	70,0	98,7	29%	71%	33,1	65,5	34%	66%
Zemědělské	1595	5,9	5,6	3,9	26,9	1,8	2,0	2,5	71,3	97,6	27%	73%	30,7	67,4	31%	69%
Ekonomické	2585	7,0	6,0	7,0	36,0	xx	x	0,0	61,0	97,0	37%	63%				
Umělecké	1016	6,0	6,0	3,0	24,3	0,5	1,0	0,8	73,0	97,3	25%	75%	25,7	71,5	26%	74%
Službové	43977	5,8	6,6	3,8	25,7	1,3	2,6	4,5	71,6	97,3	26%	74%	29,6	67,7	30%	70%

4leté s MZ	Žáků	ČJL	CIJ	MAT	VSEO	VT	EKO	V+V	ODB	CELK	VSE0	ODB	VS+	ODB-	VS+	ODB-
Technické	64036	10,0	12,2	11,5	53,4	5,0	3,5	18,4	75,4	130,4	41%	59%	61,8	66,9	48%	52%
Zemědělské	10941	11,0	12,4	9,6	51,9	3,8	6,4	21,4	80,1	128,4	39%	61%	62,1	69,9	47%	53%
Zdravotnické	18017	10,2	12,0	5,7	58,4	2,4	0,5	1,7	73,9	132,4	44%	56%	61,3	71,1	46%	54%
Ekonomické	49963	11,5	23,7	8,9	58,9	6,1	x	15,1	67,9	126,8	46%	54%	65,0	61,8	51%	49%
Umělecké	4535	10,0	12,0	4,6	43,6	2,7	2,0	10,2	100,1	144,0	30%	70%	48,3	95,4	34%	66%
Službové	16492	12,0	25,6	10,0	67,1	2,6	4,9	10,9	64,3	131,4	51%	49%	74,6	56,8	57%	43%
Lycea	10427	12,7	17,4	12,4	78,6	6,7	4,0	21,2	46,9	124,8	63%	37%	89,3	36,3	71%	29%
SPK	11490	13,0	13,4	8,6	63,5	3,0	2,2	8,7	64,5	127,9	50%	50%	68,6	59,3	54%	46%

SPK - Sociální, právní a knihovnické

4leté stud. SOU	Žáků	ČJL	CIJ	MAT	VSEO	VT	EKO	V+V	ODB	CELK	VSE0	ODB	VS+	ODB-	VS+	ODB-
Technické	19326	9,6	12,0	10,8	53,0	4,1	3,2	8,2	77,9	132,4	40%	60%	60,3	70,6	46%	54%
Zemědělské	71	10,0	12,0	8,0	46,0	4,0	5,0	5,0	86,0	132,0	35%	65%	55,0	77,0	42%	58%
Ekonomické	233	10,0	25,9	9,5	62,8	5,1	x	3,6	68,7	131,5	48%	52%	67,9	63,6	52%	48%
Umělecké	1607	10,0	12,0	5,0	45,0	2,0	2,0	5,0	94,1	138,9	32%	68%	49,0	90,1	35%	65%
Službové	7764	9,3	20,0	7,3	54,4	3,5	6,8	6,3	70,1	124,5	44%	56%	64,6	59,9	52%	48%

2let.pro A3I.UO	Žáků	ČJL	CIJ	MAT	VSEO	VT	EKO	V+V	ODB	CELK	VSE0	ODB	VS+	ODB-	VS+	ODB-
Technické	4779	5,7	6,4	5,7	29,4	3,6	2,6	6,2	34,3	64,4	46%	54%	35,6	28,2	56%	44%
Zemědělské	444	4,6	5,3	5,3	23,8	1,3	4,0	7,6	42,7	66,6	36%	64%	29,2	37,4	44%	56%
Ekonomické	8183	4,7	5,4	4,2	25,8	4,5	x	9,9	40,1	64,5	39%	61%	30,3	35,6	46%	54%
Umělecké	200	6,0	7,0	4,0	30,0	4,0	4,0	4,0	40,0	64,0	43%	57%	38,0	32,0	54%	46%
Službové	3285	5,7	8,4	5,5	28,9	4,4	4,3	6,5	37,0	65,9	44%	56%	37,6	28,3	57%	43%

Pozn.: „VS+“ všeobecná složka se započtením VYT a EKO; „ODB-“ odborná složka bez VYT a EKO

Hlavní seskupení oborů zahrnuje:

- **Technické** (skupiny 16 Ekologie a ochrana životního prostředí, 21 Hornictví a hornická geologie, hutnictví a slévárenství, 23 Strojírenství a strojírenská výroba, 26 Elektrotechnika, telekomunikační a výpočetní technika, 28 Technická chemie a chemie silikátů, 29 Potravinářství a potravinářská chemie, 31 Textilní výroba a oděvnictví, 32 Kožedělná a obuvnická výroba a zpracování plastů, 33 Zpracování dřeva a výroba hudebních nástrojů, 34 Polygrafie, zpracování papíru, filmu a fotografie, 35 Architektura a urbanismus, 36 Stavebnictví, geodézie a kartografie, 37 Doprava a spoje, 39 Speciální a interdisciplinární technické obory)
- **Zemědělské** (skupiny 41 Zemědělství a lesnictví a 43 Veterinářství a veterinářská prevence),
- **Zdravotnické** (skupina 53 – je jen u 4letých SOŠ),
- **Ekonomické** (skupiny 63 Ekonomika a administrativa a 64 Podnikání v oborech, odvětví)
- **Službové** (skup. 65 Gastronomie, hotelnictví a turismus, 66 Obchod, 69 Osobní a provozní služby),
- **Umělecké** (skupina 82 Umění a užité umění)
- **SPK** (skupiny 75 Pedagogika, učitelství a sociální péče, 72 Publicistika, knihovnictví a informatika, 68 Právo, právní a veřejnosprávní činnost – jen u 4letých SOŠ)
- **Lycea**

Analýza uvedených tabulek ukazuje (a v tabulce jsou vyznačeny) výraznější odchylky od běžných průměrných hodnot.

Obecně lze konstatovat nízké počty týdenních hodin matematiky, výpočetní techniky a ekonomiky u skupiny uměleckých vzdělávacích programů, s výjimkou VT a EKO u

nástavbových oborů. Tentýž problém se vyskytuje u zdravotnických vzdělávacích programů v SOŠ.

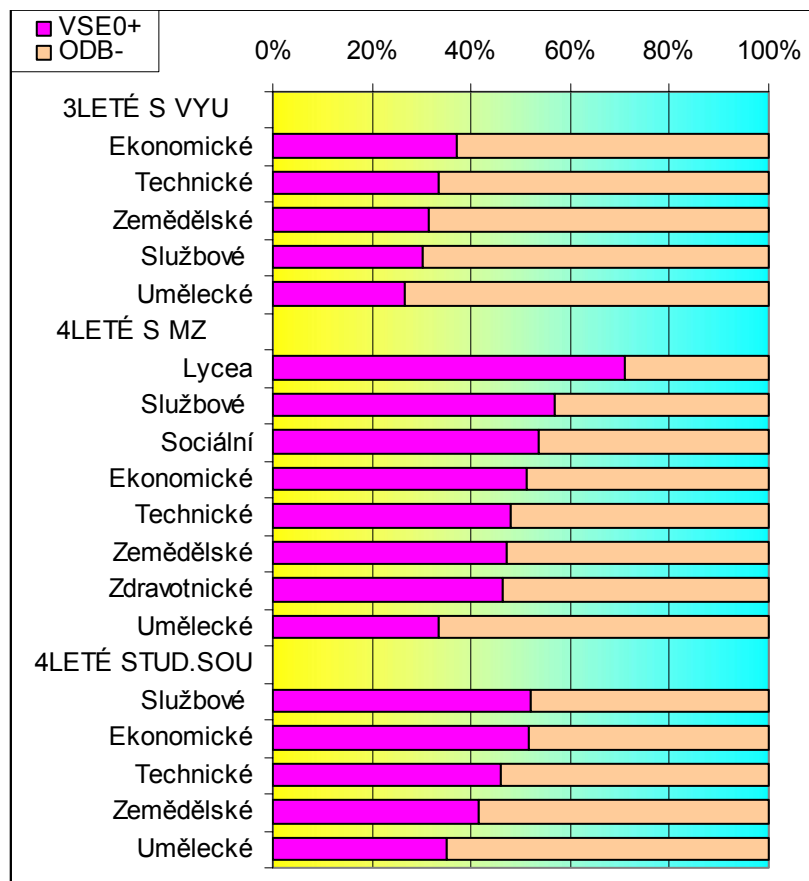
U **3letých učebních oborů** je zřejmý vysoký počet hodin všeobecně vzdělávací složky u ekonomické skupiny, u službových oborů je příznivý vysoký počet hodin cizího jazyka a výběrových a volitelných předmětů.

U **maturitních oborů SOŠ**, kromě lyceí, vykazují vysoký počet hodin všeobecně vzdělávací složky službové obory; je to dáno především vysokým podílem přípravy v cizích jazycích. Vysoký podíl cizojazyčné přípravy vykazuje i ekonomická skupina. Zemědělské obory jsou značně ekonomicky orientované, s tím souvisí i vysoký počet hodin ekonomické přípravy. Jak lycea, tak i zemědělské obory mají tradičně velkou volnost v obsahové volbě, to je zřejmé z vysokého počtu hodin výběrových či volitelných předmětů, ty jsou naopak velmi nízké u vzdělávacích programů zdravotnických, které se vyznačují striktním určením obsahu vzdělání.

Studijní obory SOU se odlišují od studijních oborů SOŠ odborným výcvikem, který zaujímá asi třetinu vyučovací hodiny, pro další složky pak zbývá mnohem méně hodin. Vzdělávací programy těchto oborů pak mají o něco nižší počty hodin českého jazyka, matematiky, ekonomiky a volitelných a výběrových předmětů. Výjimkou je skupina ekonomická, tam jde však o ojedinělý vzdělávací program s malým počtem žáků, ve kterém je neobvykle nízký počet hodin odborného výcviku.

V **nástavbových oborech** se nízkým podílem všeobecného vzdělávání, vč. výpočetní techniky, poněkud vydělují vzdělávací programy zemědělské skupiny, ve frekventovaných skupinách jsou však počty hodin všeobecně vzdělávací složky přiměřené. Zajímavá je skutečnost, že největší počet hodin této složky je u uměleckých oborů, což zřejmě je dáno snahou poněkud kompenzovat jejich nízký počet v učebních oborech ve snaze posílit přípravu na maturitní zkoušku. Nízký průměrný počet hodin ekonomiky ve skupině

Obrázek 18: Základní proporce učebních plánů – váž. průměry

technických oborů je zřejmě odrazem skutečnosti, že velký podíl vyučených v technické skupině oborů odchází do ekonomické nástavby Podnikání v technických povoláních, technické nástavby se pak profilují výrazně technicky.

Doplnění tabulek o sloupce umožňující uvedení dvojích podílů základních proporcí učebních plánů představuje přechod a východisko k předpokládaným dalším srovnáním s budoucími rámcovými i školními vzdělávacími programy. Tam je přiřazení základní přípravy pro využívání počítačů i v ekonomickém myšlení k všeobecnému vzdělání samozřejmostí. Tak je také připraven obrázek 18, který umožňuje názorné porovnání podílů všeobecně vzdělávací a odborné složky.

3.3 Shrnutí

Zahrnutí analýzy vzdělávacích programů **platných a vyučovaných ve šk. r. 2004/05** s propočty, které vycházejí z počtů žáků, kteří jsou podle daných vzdělávacích programů vyučováni, tj. „vážených“ průměrů, vytváří především **výchozí hodnoty pro budoucí analýzy**, které by se již měly týkat rámcových a školních vzdělávacích programů.

Jak v celkových proporcích učebních plánů současné doby, tak i v podrobném členění podle kategorií a hlavních skupin oborů vzdělání jsou v porovnání s propočty v předchozích kapitolách zřejmé **výrazné rozdíly v podílech všeobecně vzdělávací a odborné složky v maturitních oborech ve prospěch všeobecného vzdělávání**. Je to zčásti dáno zmírněním vlivu oborů skupiny 82 Umění a užité umění, která má malou váhu, zejména se však projevuje skutečnost, že nejfrekventovanější maturitní vzdělávací programy mají příznivé poměry všeobecně vzdělávací a odborné složky. Rozdíly v opačném směru jsou zřejmé u vzdělávacích programů 3letých učebních oborů, kde se projevuje stále tendence zdůrazňování především podílu odborného výcviku na úkor všeobecně vzdělávací složky a časovým odstupem od zavedení Standardu tato tendence poněkud zesílila.

Dále je zřejmé, že v maturitním studiu po základní škole je výrazně **větší počet hodin cizího jazyka a matematiky**. Podíl všeobecně vzdělávací složky narostl v maturitním studiu zřejmě i pod výrazným vlivem budoucí maturitní zkoušky v novém pojetí. Naproti tomu poměrně **netečné k tomuto vývoji zůstávají** učební plány **v učebních oborech**, kde je podíl všeobecně vzdělávací složky nižší. Ve všech vzdělávacích programech jsou vyšší průměrné počty hodin výpočetní techniky a ekonomiky. Nízké počty týdenních hodin matematiky, výpočetní techniky a ekonomiky lze konstatovat pouze u skupiny uměleckých a zdravotnických vzdělávacích programů.

6. Celkové shrnutí, závěry

Celkově lze konstatovat, že soubor vzdělávacích programů prodělal v posledních 15 letech zásadní změny motivované především přizpůsobováním novým společenským podmínkám, a to zejména **potřebám trhu práce, změnám v existujících požadavcích na kvalifikace a na kvalitu přípravy**. Tento vývoj byl zejména na počátku 90. let urychlen měnicími se zájmy žáků o studium a jejich preferencemi „perspektivních oborů“ a vyšší úrovně studia na SOŠ. Proto byl také významnější a hlubší proces změn realizován v souboru vzdělávacích programů SOŠ, vývoj v souboru vzdělávacích programů SOU byl pomalejší.

Dále lze konstatovat, že **vývoj struktury vzdělávacích programů podle skupin oborů** byl více méně **v souladu** s vývojem restrukturalizace hospodářství a měnicí se **strukturou poptávky po kvalifikované práci**. To bylo opět dáno zejména změnami struktury poptávky po středoškolském odborném vzdělávání ze strany žáků - uchazečů o studium. Jejich potřeby a zájmy totiž zřetelně odrážely probíhající změny v hospodářské sféře i na trhu práce. Šlo ovšem spíše o ovlivnění aktuální situací na trhu práce, než o střednědobé či dlouhodobé tendence vývoje ekonomiky, které lze predikovat pouze v obecné rovině.

Nelze také opomenout pozitivní i negativní vlivy **kurikulární politiky** uplynulých let na vývoj souboru vzdělávacích programů a jeho přizpůsobování potřebám zaměstnatelnosti absolventů. Liberalizovaná kurikulární politika 1. pol. 90. let umožnila rychlé přizpůsobování trhu práce, ale chybějící rámcová pravidla způsobila neprůhlednost nových vzdělávacích profilů i pro zaměstnavatele a znemožnila sledování a zajištění standardní kvality vzdělávacích programů. Pro 2. pol. 90. let je charakteristické hledání nových pravidel, což je ovšem spojeno s omezováním tvorby zejména nových vzdělávacích programů, a tím i se zpomalením reakce vzdělávacích programů na nové potřeby kvalifikací a trhu práce. Nové podněty k inovaci vzdělávacích programů přineslo schválení Standardu středoškolského odborného vzdělávání v r. 1998. V návaznosti na jeho požadavky došlo k výrazným změnám zejména ve 3letých učebních vzdělávacích programech pro SOU, a to zejména k posílení všeobecně vzdělávacího základu, včetně začlenění cizího jazyka.

Na základě celkové analýzy a posouzení jednotlivých součástí vzdělávacích programů se pokusíme shrnout výsledky ve vztahu k základním předpokladům zaměstnatelnosti absolventů, které byly uvedeny v úvodu této práce.

- **Klíčové kompetence**, které jsou zásadní z hlediska zaměstnatelnosti, se objevují explicitně ve vzdělávacích programech teprve od té doby, kdy jsou součástí Standardu středoškolského odborného vzdělávání. Jsou součástí profilů absolventa, někdy je součástí vzdělávacích programů i vzorový žákovský projekt zaměřený na rozvoj klíčových kompetencí.
- **Obecný vzdělanostní základ** pro uplatnění v jakémkoliv zaměstnání a pro adaptabilitu na trhu práce zajišťuje ve vzdělávacích programech především složka všeobecného vzdělávání. Analýza podílů všeobecného a odborného vzdělávání v učebních plánech ukázala pokles všeobecného vzdělávání ve 3letých učebních vzdělávacích programech, a to zejména ve prospěch odborného výcviku. Naopak 4leté maturitní vzdělávací programy zaznamenaly zvýšení rozsahu výuky všeobecné složky vzdělávání. Z tohoto pohledu považujeme zjištěný trend zvětšování rozdílů mezi učebními a maturitními vzdělávacími programy za nežádoucí, zvláště tehdy, když velký počet absolventů učebních vzdělávacích programů pokračuje v nástavbovém vzdělávání k maturitě.
 - Velmi pozitivní je trend **zvyšování podílu výuky cizího jazyka**, ukazuje se však, že ve velké části vzdělávacích programů není rozsah výuky ještě na požadované úrovni. To může v budoucnu představovat handicap při uplatnění na evropském trhu práce zejména pro absolventy učebních vzdělávacích programů.

- V rámci odborné složky vzdělávání je z hlediska obecného vzdělanostního základu pro zaměstnatelnost významné především zastoupení výuky **výpočetní techniky a ekonomiky** ve vzdělávacích programech. Zastoupení těchto předmětů v maturitních i učebních oborech již většinou odpovídá požadovaným předpokladům pro zaměstnatelnost.
- **Vstupní kvalifikace se širokým profilem** je nezbytná pro každého absolventa, aby získal první záchytný bod ve světě práce, mohl se adaptovat a byl schopen doplnit si potřebné dovednosti.
 - **Profily absolventů** ukazují, že převážná většina vzdělávacích programů je orientována na **přípravu pro více než jedno povolání**, stále však přetrvává velký počet vzdělávacích programů, které úzce specializují své absolventy na jedno povolání. Jen malý počet vzdělávacích programů poskytuje širší přípravu. To je z hlediska zaměstnatelnosti absolventů stále poměrně neuspokojivá situace, zejména vzhledem k tomu, že prakticky polovina absolventů nepracuje v oboru, pro který se připravovala.
 - Pro snadný přechod absolventů do praxe je významné **zastoupení praxe** již v rámci výuky ve vzdělávacím programu. Zatímco v učebních vzdělávacích programech je vysoký podíl praktického odborného výcviku (je jen otázka jeho kvality), pak v maturitních vzdělávacích programech je praxe (na pracovišti) zastoupena stále nedostatečně, zejména v ekonomických a technických programech. To může značně komplikovat hledání prvního zaměstnání a přizpůsobení se podmínkám pracovního místa.

Lze tedy shrnout, že obecné **předpoklady pro zaměstnatelnost** v jakémkoliv povolání jsou obsaženy **na vyšší úrovni v maturitních vzdělávacích programech**, které se tím významně liší od učebních vzdělávacích programů.

Provedená analýza celkově ukazuje, že vzdělávací programy prodělaly v uplynulých 15 letech významné změny v mnoha aspektech směřujících k usnadnění zaměstnatelnosti absolventů. Podle názorů respondentů je trend pozitivní, zejména v oblasti zajištění základních předpokladů pro zaměstnatelnost, především obecného vzdělanostního základu, i v přizpůsobení odborného obsahu vývoji nových technologií a způsobu organizace práce.